

PRÁVNICKÉ LISTY

1/2020

Vědecké odborné články

Právo na spravodlivý proces v trestnom konaní

Diskuse o deglomeraci v Polsku

*Římsko-právní kořeny kodexu kanonického práva
(CIC 1983)*

*Princíp zmluvnosti v dôchodkovom systéme
Slovenskej republiky*

Několik zamyšlení nad smluvním právem ve sportu

Recenze a anotace

Z vědeckého života

FAKULTA PRÁVNICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

 Wolters Kluwer

PRÁVNICKÉ LISTY

1/2020

OBSAH

Vědecké odborné články

- Právo na spravodlivý proces v trestnom konaní
doc. JUDr. Ondrej Laciak, PhD.
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Slovensko 3
- Diskuse o deglomeraci v Polsku
dr. Karol Dąbrowski
Wydział Prawa i Administracji, Uniwerszta Marie Curie-Skłodowské Lublin, Polsko. 10
- Římsko-právní kořeny kodexu kanonického práva (CIC 1983)
doc. JUDr. Petr Dostálík, Ph.D., Mgr. Šimon Kočnar
Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni 14
- Princíp zmluvnosti v dôchodkovom systéme Slovenskej republiky
doc. JUDr. Miloš Lacko, PhD.
Právnická fakulta Trnava, Slovensko 21
- Několik zamyšlení nad smluvním právem ve sportu
JUDr. Jan Pauly ml.
Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni 31
- Recenze a anotace**
Jakub Šlouf, Daniela Němečková a kol.
Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948)
Retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice
PhDr. JUDr. Rudolf Manik, Ph.D., MBA, MHA. 38
- Tomáš Dvořák (ed.) a kol.
Pocta prof. JUDr. Přemyslu Rabanovi, CSc., k 70. narozeninám
Mgr. Petra Krtková. 40
- Peter Brezina, Antonín Lojek (eds.)
Pocta prof. Karolině Adamové k 70. narozeninám
JUDr. Marcela Šimíčková Krůsová, LL.M. 41
- Z vědeckého života**
Národní konference na téma „Právo v kyberprostoru“
doc. JUDr. Mgr. František Vavera, Ph.D., LL.M. 43

Předseda redakční rady

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

Interní členové

prof. JUDr. et PhDr. Karolina Adamová, CSc., DSc., prof. JUDr. Miroslav Bělina, CSc., prof. prof. zw., Dr. et Mgr. Ing. Alexander Bělohávek, dr. h. c., doc. JUDr. František Cvrček, CSc., (místopředseda redakční rady), doc. JUDr. Tomáš Dvořák, Ph.D., doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D., JUDr. Vilém Knoll, Ph.D., doc. JUDr. Martin Kopecký, CSc., JUDr. Tomáš Louda, CSc., prof. JUDr. Jan Musil, CSc., doc. JUDr. Jan Pauly, CSc. (místopředseda redakční rady), doc. JUDr. Jarmila Pavlátová, CSc., prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc., dr. h. c., prof. JUDr. Přemysl Raban, CSc., JUDr. Petra Smržová, Ph.D., doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.

Externí členové

prof. JUDr. Vladimír Babčák, CSc. (PF UPJŠ Košice), JUDr. Eduard Barány, DrSc. (ÚŠP AV SR), prof. Gad Barzilai (Faculty of Law, University of Haifa), prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc. (PF UK Praha), Dr. Karim Eshragh (Public International Law Expert, Hague), doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc. (PF UPOL), prof. JUDr. et PhDr. Tomáš Gábriš, Ph.D., LL.M., MA (PF TU), doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D. (PF UK Praha), JUDr. Ondřej Hamulák, Ph.D. (PF UPOL), prof. Dr. Ivan Halász, Ph.D. (Ústav právních věd, Maďarská akademie věd), doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D., prof. Mahulena Hofmannová, CSc. (Faculty of Law, Economics and Finance, University of Luxembourg), prof. JUDr. Ján Husár, CSc. (PF UPJŠ Košice), Mgr. Jakub Charvát, Ph.D. (MUP), doc. JUDr. Jiří Jirásek, CSc. (PF UPOL), Dr. h. c. mult. prof. JUDr. Mojmír Mamojka, CSc. (PF UBB), dr. hab. Marian Małecki (WPiA UJ Kraków), Dr. Damian Mather (School of Law, Manchester Metropolitan University), prof. dr. hab. Jerzy Menkes (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie), doc. JUDr. et PhDr. Lucia Mokrá, Ph.D. (Fakulta sociálních a ekonomických věd, UK Bratislava), prof. JUDr. Marie Karfíková, CSc. (PF UK Praha), prof. Paul Okojie dr. h. c. (School of Law, Manchester Metropolitan University), doc. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, Ph.D. (PF TU), prof. Elena D'Orlando (Dipartimento di scienze giuridiche, Università Degli di Udine), doc. JUDr. Vladimír Pítra (MUP), doc. JUDr. Lenka Pítrová, CSc. (PF UK Praha), Dr. Fabio Trabucco Ratto (Università Ca' Foscari di Venezia), prof. Dr. iur. Gerald G. Sander (Hochschule für öffentlicher Verwaltung und Finanzen Ludwigsburg), Dr. Lucca Savino (Dipartimento di Scienze Politiche e Sociali, Università di Trieste), prof. JUDr. Vladimír Sládeček, DrSc. (PF UK Praha, ÚS ČR), doc. JUDr. Václav Stehlík, Ph.D., LL.M. (PF UPOL), prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc. (VŠFS Praha), prof. JUDr. Jozef Suchoža, DrSc. (PF UPJŠ Košice), doc. et doc. JUDr. Naděžda Šišková, Ph.D. (PF UPOL), doc. JUDr. Mgr. Martin Škop, Ph.D. (PF MU Brno), doc. JUDr. et PhDr. Adriana Švecová, Ph.D. (PF TU), prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc. (PF MU Brno), dr. hab. Andrzej Wrzyszczyk, prof. nadzw. (WPiA UMCS Lublin)

Výkonný redaktor: doc. JUDr. Antonín Lojek, Ph.D.

Odpovědný redaktor: PhDr. Mgr. Marie Novotná

Vydává Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni se sídlem Sady Pětatřicátníků 14, 306 14 Plzeň ve společnosti Wolters Kluwer ČR, a. s.

Adresa redakce: Wolters Kluwer ČR, a. s., U nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3, tel. 246 040 417, www.wolterskluwer.cz

Příspěvky do časopisu zasílejte na tyto e-mailové adresy: brezina@kpd.zcu.cz; marie.novotna@wolterskluwer.com
Pokyny pro autory na: www.fpr.zcu.cz

Časopis vychází dvakrát ročně, číslo 1/2020. Toto číslo bylo dáno do výroby 30. 5. 2020, den vydání je 15. 6. 2020. Cena ročního předplatného je 500 Kč (vč. DPH).

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury pod číslem MK ČR E 22756. ISSN 2533-736X.

Názory obsažené v jednotlivých příspěvcích v tomto časopisu jsou pouze osobními názory autorů a nejsou názory Fakulty právnické ZČU v Plzni ani institucí nebo orgánů, v nichž jednotliví autoři pracují nebo je reprezentují. Publikované příspěvky nemusí vyjadřovat ani názory jednotlivých členů redakční rady.

Sazba Monika Koucká

Tisk: Serifa®

Informace o předplatném a distribuci: tel. 246 040 417, e-mail: marie.novotna@wolterskluwer.com
www.wolterskluwer.cz/obchod

Všeobecné obchodní podmínky: www.wolterskluwer.cz/obchod

Časopis je dostupný na: www.fpr.zcu.cz a v systému ASPI

Právo na spravodlivý proces v trestnom konaní

doc. JUDr. Ondrej Laciak, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Abstrakt: Spravodlivý proces a právo na jeho realizáciu patria bezpochyby k jedným z prejavov fungujúceho právneho štátu. Rovnako právo na spravodlivý proces v trestnom konaní predstavuje jednu zo základných zásad trestného konania. Tento článok je zameraný na poukázanie na základné prvky práva na spravodlivý proces v trestnom konaní prejavujúce sa v aplikačnej praxi z európskeho hľadiska.

Abstract: The fair trial and its proper realization belong without any doubts to the symptoms of the functioning rule of law state. As well as a right to fair trial in the criminal proceedings which is considered as one of the fundamental principles of the criminal proceedings. This article is focused on the basic elements of the right to fair trial in the criminal proceedings in the judicial practice from the European point of view.

Klíčová slova: spravodlivý proces, trestné konanie, obvinený

Key words: fair trial, criminal proceedings, accused person

Právny základ práva na spravodlivý proces v európskom priestore jednoznačne predstavuje článok 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), podľa ktorého má každý právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prerokovaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na osobitné okolnosti mohla byť verejnosť konania na ujmu záujmom spravodlivosti. Osobitné ustanovenia pre právo na spravodlivý proces v trestnom konaní sú článok 6 ods. 2 a 3 Dohovoru.¹ V práve Európskej únie je základné ustanovenie upravujúce právo

na spravodlivý proces článok 47 Charty základných práv Európskej únie (2012/C 326/02) (ďalej aj len „Charta“).² V Článku 48 Charty je osobitne upravené právo na prezumpciu neviny a právo na obhajobu, ktoré sú základnými prvkami spravodlivého procesu.³

Z hľadiska trestného konania je právo na spravodlivý proces priznané jednak obvinenému, ako aj poškodenému (eventuálne obeti trestného činu).

Právo na spravodlivý proces obsahuje dve integrálne súčasti, ktoré sú navzájom späté a podmienené, a to:

- právo na prístup k súdu, ktorý spĺňa požiadavky nezávislosti, nestrannosti, zákonného zriadenia a adekvátnej právomoci,

-
- d) vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu;
 - e) mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom, alebo ak týmto jazykom nehovorí.

² Článok 47 Charty:

Právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces
Každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom.

Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. Každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať.

Právna pomoc sa poskytuje osobám, ktoré nemajú dostatočné prostriedky v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti.

³ Článok 48 Charty:

Prezumpcia neviny a právo na obhajobu

1. Každý, kto je obvinený, sa považuje za nevinného, kým jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.

2. Každý, kto je obvinený, má zaručené právo na obhajobu.

¹ Článok 6 ods. 2 a 3 Dohovoru:

2. Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.

3. Každý, kto je obvinený z trestného činu, má tieto minimálne práva:

a) byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu;

b) mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby;

c) obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú, spravodlivý proces, trestné konanie, obvinený;

– právo na spravodlivé súdne konanie, ktorého obsahom je subjekt (osoba oprávnená a profitujúca z tohto práva a povinná osoba, ktorá je povinný toto právo garantovať), objekt (ako trestné obvinenie) a vzájomné vzťahy uplatňovať pri jeho výkone (oprávnenou osobou je v zmysle článku 6 ods. 1 Dohovoru „každý“, teda nielen obvinený, a povinným subjektom je štát).⁴ Z dôvodu koncentrácie tohto článku na spravodlivý trestný proces v užšom slova zmysle, budem analyzovať najmä aspekt spravodlivého prejednanie trestnej veci samozrejme prihliadajúc na nevyhnutnosť existencie nezávislosti a nestrannosti orgánov činných v trestnom konaní a súdu. Posúdenie, či sa prerokovanie veci považuje za spravodlivé, závisí od všetkých okolností prípadu vrátane schopnosti jednotlivca získať prístup k spravodlivosti. Do úvahy sa musí vziať konanie ako celok (t. j. od začatia trestného konania vrátane prvotného výsluchu, po právoplatné rozhodnutie v odvolacom konaní).^{5,6} Jednou zo základných požiadaviek práva na spravodlivé prejednanie veci je tzv. rovnosť zbraní medzi účastníkmi konania, resp. stranami. Rovnosť zbraní zahŕňa zabezpečenie toho, aby každý účastník konania mal primeranú možnosť prezentovať svoje tvrdenia v podmienkach, ktoré neznevýhodňujú žiadneho z účastníkov.⁷ Zásada rovnosti zbraní je však len jednou črtou širšieho pojmu spravodlivého procesu, ktorý zahŕňa aj základné právo, že konanie má byť kontradiktórne.⁸

Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prerokovaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti.⁹ Zásada práva na spravodlivý proces patrí k jedným z najdôležitejších základných zásad trestného konania.¹⁰ Spravodlivý proces je proces, ktorý bude vedený v zmysle zákona¹¹ bez

zbytočných prietáhov, rešpektujúc pritom práva zúčastnených subjektov a dodržiavajúc opatrenia proti predpojatosti súdov, ako aj orgánov činných v trestnom konaní.¹² Každý právny systém v sebe stelesňuje špecifickú koncepciu spravodlivosti. To však nevyklučuje otázku, či je špecifický systém celkovo alebo čiastočne spravodlivý. Rôzne analýzy, ale najmä analýzy z hľadiska spravodlivosti právneho systému, sú imanentnou úlohou jurisprudencie. Je všeobecne známe, že otázka spravodlivosti je často predmetom sporov.¹³ Právo na spravodlivý proces neznamená to, že vždy bude rozhodnuté v prospech obvineného (zastavenie trestného stíhania, oslobodenie spod obžaloby, prípadne uložený alternatívny trest, a podobne), ale to, že rozhodnutie, ktoré vzíde z trestného konania, má byť vždy spravodlivé a zákonné.¹⁴ Spravodlivý proces (trestné konanie) z hľadiska obvineného najmä vtedy, ak sú garantované a dodržiavané všetky jeho práva a trestné konanie je vedené výlučne zákonným spôsobom a konečné rozhodnutie vychádza zo všetkých vykonaných dôkazov.¹⁵ Právo na spravodlivý proces by sa malo však týkať celého trestného konania a nie len jeho časti. V tejto súvislosti určite stojí za zmienku aj nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 371/2014, podľa ktorého: „*Rešpektovanie práva na spravodlivý proces prokuratúrou ako orgánom dozoru nad zákonnosťou prípravného konania je potrebné skúmať s ohľadom*

⁴ MATHERN, V. In: IVOR, Jaroslav a kol. *Trestné právo procesné*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2006. (Edícia učebnice). ISBN 80-8078-101-X, s. 57–58.

⁵ *Handbook on European law relating to access to justice*. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. Luxembourg 2016, s. 40. ISBN 978-92-871-9892-1.

⁶ Pozri k tomu aj rozsudok ESLP Edwards v. Spojenému kráľovstvu č. 13071/87 zo 16. decembra 1992, bod 34.

⁷ Pozri k tomu aj rozsudok ESLP Ruiz-Mateos proti Španielsku, č. 12952/87 z 23. júna 1993, bod 63.

⁸ *Handbook on European law relating to access to justice*. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. Luxembourg 2016, s. 40. ISBN: 978-92-871-9892-1.

⁹ § 2 ods. 7 Trestného poriadku: „Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, ak tento zákon neustanovuje inak.“

¹⁰ Pozri k tomu aj KLÁTIK, J. *Zabezpečenie práva na spravodlivý trestný proces*. In: *Studia Prawnoustrojowe*. Č. 19 (2013), s. 109–122. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2013.

¹¹ V podmienkach Slovenskej republiky v súlade so zákonom č. 300/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹² Porovnaj rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 25/2006.

¹³ CHOVANCOVÁ, J., VALENT, T. *Filozofia pre právnikov (filozoficko-právne aspekty)*. Univerzita Komenského. Bratislava. 2008, s. 45. ISBN 978-80-7160-248-4.

¹⁴ Pozri v tejto súvislosti aj LALÍK, T. Právo na spravodlivý súdny proces a zásada ne bis in idem podľa Dohovoru a správne trestanie. *Justičná revue*, roč. 67, č. 12, 2015, s. 1381–1402. ISSN 1335-6461.

¹⁵ *Obsah práva na spravodlivý súdny proces nespočíva len v tom, že osobám nemožno brániť v uplatnení práva alebo ich diskriminovať pri jeho uplatňovaní, obsahom tohto práva je i relevantné konanie súdov a iných orgánov Slovenskej republiky. Do práva na spravodlivý súdny proces nepatrí právo účastníka konania, aby sa všeobecný súd stotožnil s jeho právnymi názormi, navrhovaním a hodnotením dôkazov.* (Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 252/04.)

Právo na spravodlivý súdny proces neznamená ani právo na to, aby bol účastník konania pred všeobecným súdom úspešný, teda aby bolo rozhodnuté v súlade s jeho požiadavkami a právnymi názormi. (Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 50/04.)

Do obsahu základného práva podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a práva na spravodlivý súdny proces podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd nepatrí ani právo účastníka konania vyjadrovať sa k spôsobu hodnotenia ním navrhnutých dôkazov súdom, prípadne sa dožadovať ním navrhnutého spôsobu hodnotenia vykonaných dôkazov (pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 97/97), resp. toho, aby súdy preberali alebo sa riadili výkladom všeobecne záväzných predpisov, ktorý predkladá účastník konania (pozri rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 3/97, sp. zn. II. ÚS 251/03).

na prípravné konanie ako celok. Ústavný súd je toho názoru, že odňatie možnosti realizovať svoju obhajobu v prípravnom konaní je možné napraviť, pokiaľ strana obhajoby takú možnosť, hoci neskôr vo fáze prípravného konania dostane“ (obdobne pozri ďalej napr. rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Serves* proti Francúzsku z 20. októbra 1997 č. sťažnosti 36535/97, vo veci *Twalib* proti Grécku z 9. júna 1998 č. sťažnosti č. 24294/94 a vo veci *Salduz* c. *Turecko*, č. 36391/02, z 27. novembra 2008, body 54–63).

Právo byť prítomný na prerokovaní trestnej veci tiež patrí bezo sporu k základným elementom spravodlivého procesu.¹⁶ V tejto súvislosti je veľmi jasnou právnou normou v sekundárnom práve Európskej únie Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní (ďalej aj len „Smernica o prezumpcii nevinoty“). V preambule tejto smernice je právna doktrína práva byť prítomný na prerokovaní veci formulovaná jasne a zrozumiteľne. Právo na spravodlivý proces je jednou zo základných zásad demokratickej spoločnosti. Právo podozrivých a obvinených osôb byť prítomný na súdnom konaní je založené na uvedenom práve a malo by byť zaručené v celej Európskej únii. Ak sa podozrivé alebo obvinené osoby nemôžu na súdnom konaní zúčastniť z dôvodov, ktoré nemôžu ovplyvniť, mali by mať možnosť požiadať o nový termín súdneho konania v rámci lehoty ustanovenej vo vnútroštátnom práve. Právo podozrivých a obvinených osôb byť prítomný na súdnom konaní nie je absolútnym právom. Podozrivé a obvinené osoby by za určitých okolností mali mať možnosť sa tohto práva vzdať, a to výslovne alebo konkludentne, avšak jednoznačne. Za určitých okolností by malo byť možné rozhodnutie o vine alebo nevine podozrivej alebo obvinenej osoby vyniesť aj za jej neúčasti na súdnom konaní. Taký prípad by mohol nastať, ak bola podozrivá alebo obvinená osoba včas informovaná o súdnom konaní a o dôsledkoch neúčasti, a napriek tomu sa nedostaví. Pod informovaním podozrivej alebo obvinenej osoby o súdnom konaní by sa malo rozumieť, že táto osoba bola predvolaná osobne alebo iným spôsobom, pričom jej bola doručená úradná informácia o čase a mieste konania tak, že sa mohla o súdnom konaní dozvedieť. Pod informovaním podozrivej alebo obvinenej osoby o dôsledkoch neúčasti by sa malo rozumieť najmä to, že táto osoba bola informovaná o tom, že za jej neúčasti na súdnom konaní možno vyniesť rozhodnutie. Súdne konanie, ktorého výsledkom môže byť vydanie rozhodnutia o vine alebo nevine, by sa malo môcť viesť aj za neprítomnosti podozrivej alebo obvinenej osoby, ak táto osoba bola o konaní informovaná a splnomocnila obhajcu, ktorého určila ona

sama alebo štát, aby ju v konaní zastupoval, a ktorý túto podozrivú alebo obvinenú osobu zastupoval.¹⁷

Ako aj vyplýva z vyššie uvedenej smernice, elementárnym prvkom spravodlivého procesu je dôsledné **dodržovanie prezumpcie nevinoty** a to tak v materiálnom zmysle slova, ako aj v jeho procesných podobách.¹⁸ Zásada prezumpcie nevinoty vyplýva z článku 6 ods. 2 Dohovoru a predstavuje jednu z najdôležitejších zásad trestného konania. Prezumpcia nevinoty je v práve Európskej únie upravená v článkoch 47 a 48 Charty, ako aj v Smernici o prezumpcii nevinoty. Pre obvineného je najdôležitejší faktický dopad právnym poriadkom deklarovanej prezumpcie nevinoty, teda, čo v skutku reálne znamená, že sa obvinený považuje za nevinného, kým súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom nevysloví jeho vinu.

Aspekty práva na prezumpciu nevinoty spočívajú v naplnení niektorých podmienok, pričom prvá sa týka skôr osobnostných práv obvineného a ďalšie majú procesno-právne dopady. Prvou z podmienok prezumpcie nevinoty je zachovanie práva, aby pred vydaním právoplatného odsudzujúceho rozsudku neboli podozrivé alebo obvinené osoby vo verejných vyhláseniach a úradných rozhodnutiach orgánov verejnej moci označené za vinné. K procesnoprávnym podmienkam prezumpcie nevinoty patrí zabezpečenie dôkazného bremena spočívajúceho na prokuratúre, pričom akékoľvek odôvodnené pochybnosti o vine sa musia vykladať v prospech obvineného. Poslednou podmienkou dodržania prezumpcie nevinoty je zachovanie práva nevytvárať vo vlastný neprospech (právo odoprieť výpoveď) a právo nespolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdom.¹⁹

¹⁷ Body 33–37 Preambuly Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní.

¹⁸ Pozri k tomu aj LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Wolters Kluwer, 2019, s. 66. ISBN 978-80-571-0018-8.

¹⁹ Pozri k tomu body 24–30 Preambuly Smernice o prezumpcii nevinoty:

(24) Právo odoprieť výpoveď je dôležitým aspektom prezumpcie nevinoty a malo by slúžiť ako ochrana pred výpoveďou vo svoj neprospech.

(25) Právo nevytvárať vo vlastný neprospech je tiež dôležitým aspektom prezumpcie nevinoty. Keď sa od podozrivých a obvinených osôb žiada, aby vypovedali alebo odpovedali na otázky, nemali by byť nútené predložiť dôkazy alebo dokumenty ani poskytnúť informácie, ktoré môžu svedčiť v ich neprospech.

(26) Právo odoprieť výpoveď a právo nevytvárať vo vlastný neprospech by sa malo vzťahovať na otázky, ktoré súvisia s trestným činom, zo spáchania ktorého je osoba podozrivá alebo obvinená, a nie napríklad na otázky, ktoré sa týkajú totožnosti podozrivej alebo obvinenej osoby.

(27) Z práva odoprieť výpoveď a z práva nevytvárať vo vlastný neprospech vyplýva, že príslušné orgány by nemali nútiť podozrivé alebo obvinené osoby poskytovať informácie, ak to tieto osoby nechcú urobiť. Pri rozhodovaní o tom, či bolo právo odoprieť výpoveď alebo právo nevytvárať vo vlastný neprospech porušené,

¹⁶ K tomu pozri aj BLAŽEK, R. Možné porušenie práva na obhajobu v konaní proti úšľemu. *Justičná revue*, roč. 67, č. 1, 2015, s. 74–83.

Európsky súd pre ľudské práva napríklad v rozhodnutí v prípade Barberá, Messegué a Jabardo proti Španielsku potvrdil, že princíp prezumpcie neviny vyžaduje inter alia, že členovia senátu súdu by nemali začať posudzovať vec s už vytvorenou predstavou, že obvinený spáchal trestný čin, z ktorého je obžalovaný. Dôkazné bremeno má prokurátor a akákoľvek pochybnosť by mala byť na prospech obvineného.²⁰ Zaujímavé je aj rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Allenet de Ribemont proti Francúzsku²¹, v ktorom sa v jednom rozhodnutí rozšírili tak hranice ratione temporis (teda rozšírenie aplikácie tejto zásady na všetky štádia trestného konania), ako aj ratione personae (rozšírenie okruhu subjektov povinne dodržiavajúcich túto zásadu).²² V rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva Dakaras proti Litve sa v bode bod 35 uvádza: „Prezumpcia neviny je jedným zo základov spravodlivého trestného konania. K jej porušeniu dôjde, ak výroky príslušnej úradnej osoby (public official), ktoré sa týkajú osoby obvinenej z trestného činu, odrážajú alebo vyjadrujú názor, že je vinná, a to ešte pred tým, ako bola jej vina preukázaná v súlade so zákonom. Dokonca aj pri absencii formálneho konštatovania postačuje tiež argumentácia nasvedčujúca tomu, že úradná osoba považuje obvineného za vinného.“²³

Ďalšou základnou zložkou práva na spravodlivé prerokovanie veci je zásada kontradiktórnosti prerokovania.

by sa mal zohľadniť výklad práva na spravodlivý proces podľa EDLP Európskym súdom pre ľudské práva.

(28) Uplatnenie práva odoprieť výpoveď alebo práva nevyhovovať vo vlastný neprospech by sa nemalo používať proti podozrivej alebo obvinenej osobe a ako také by sa nemalo považovať za dôkaz, že dotknutá osoba spáchala predmetný trestný čin. Tým by nemali byť dotknuté vnútroštátne predpisy, ktoré sa týkajú posúdenia dôkazov súdmi alebo sudcami za predpokladu, že je dodržané právo na obhajobu.

(29) Uplatnenie práva nevyhovovať vo vlastný neprospech by nemalo brániť príslušným orgánom zhromažďovať dôkazy, ktoré možno zákonne získať od podozrivej alebo obvinenej osoby zákonnými donucovacími prostriedkami a ktoré existujú nezávisle od vôle podozrivej alebo obvinenej osoby, ako je napríklad materiál získaný na základe súdneho príkazu, materiál, ktorý sa musí podľa zákona uchovávať a predložiť na požiadanie, vzorky dychových skúšok, krvi alebo moču a tkanív na testy DNA.

(30) Právo odoprieť výpoveď a právo nevyhovovať vo vlastný neprospech by nemalo brániť členským štátom rozhodnúť, že v prípade menej závažných trestných činov, ako napríklad menších dopravných priestupkov, sa konanie alebo niektorá jeho časť v súvislosti s predmetným trestným činom môže viesť písomne alebo bez výsluchu podozrivej alebo obvinenej osoby príslušnými orgánmi, ak je to v súlade s právom na spravodlivý proces.

²⁰ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Barberá, Messegué a Jabardo proti Španielsku, zo 6. decembra 1988, odsek 77, sťažnosť č. 10590/83.

²¹ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Allenet de Ribemont proti Francúzsku zo 10. februára 1995, sťažnosť č. 15175/89.

²² Pozri k tomu aj SVÁK, J. Ochrana ľudských práv. *Poradca podnikateľa*, 2006, s. 516. ISBN 80-88931-51-7.

²³ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Dakaras proti Litve, sťažnosť č. 42095/98, rozsudok z 10. októbra 2000 (bod 35).

Podľa rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva Ruiz-Mateos proti Španielsku z 23. júna 1993 právo na spravodlivý proces zahŕňa tiež právo na kontradiktórne konanie, čo v zásade znamená, že strany v trestnom alebo v občianskoprávnom procese majú mať možnosť oboznámiť sa so všetkými uvedenými dôkazmi alebo prednesenými skutkovými okolnosťami zaujať k nim stanovisko.²⁴ Pre zaujímavosť je vhodné uviesť konštatovanie v zmysle rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva z roku 2001 Garcia Alva proti Nemecku²⁵, podľa ktorého: „... Konanie musí byť kontradiktórne a vždy musí byť zabezpečená rovnosť zbraní medzi stranami, prokurátorom a zatknutou osobou.“ Za zmienku určite stojí aj rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Suominen proti Fínsku,²⁶ v ktorom tento súd konštatoval: „... Súd v súlade so svojou konštantnou judikatúrou pripomína, že požiadavka rovnosti zbraní sa v zásade uplatňuje rovnako v občianskych ako aj v trestných veciach. Pokiaľ ide o spor protichodných záujmov, rovnosť zbraní znamená, že každej strane musí byť poskytnutá primeraná možnosť prezentovať svoju vec – vrátane dôkazov – za podmienok, ktoré ju nestavujú do zásadnej nevýhody voči protistrane.“ Podľa publikovaného názoru Agentúry Európskej únie pre základné práva²⁷ zásada kontradiktórnosti konania v praxi zahŕňa:

- právo mať poznatky o všetkých dôkazoch podaných na účel ovplyvnenia rozhodnutia súdu a mať k nim pripomienky,²⁸
- právo mať dost' času na oboznámenie sa s dôkazmi predloženými súdu,²⁹
- právo predkladať dôkazy.³⁰

V súvislosti s kontradiktórnosťou je treba poznamenať, že aj úlohou obhajcu je pôsobiť ako protiváha v kontradiktórnom procese, kde proti obvinenému stojí v zásade celá „štátna mašinéria“ na čele s prokurátorom a policajtom. Realizácia práva na obhajobu je v zásade realizáciou princípu *égalité des armes* – rovnosti zbraní. Obhajcom je osoba, ktorá je nezávislá od štátnej moci a poskytuje svoje služby len v rámci zákona, od pokynov klienta a riadi sa predpismi stavovskej komory.

²⁴ MOLE, N., HARBY, C. *Sprievodca na aplikáciu článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach*. Rada Európy, 2006, s. 40.

²⁵ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Garcia Alva proti Nemecku zo dňa 13. 2. 2001, sťažnosť č. 23541/94.

²⁶ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 1. 7. 2003 vo veci Suominen proti Fínsku, sťažnosť č. 37801/97.

²⁷ Handbook on European law relating to access to justice. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. Luxembourg 2016, s. 43.

²⁸ Pozri napr. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Vermeulen proti Belgicku z 20. februára 1996, bod. 33, sťažnosť č. 19075/91.

²⁹ Pozri napr. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Krčmár proti Českej republike z 3. marca 2000, bod. 42, sťažnosť č. 35376/97.

³⁰ Pozri napr. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Clinique des Acacias a iní proti Francúzsku z 13. októbra 2005, bod 37, sťažnosť č. 45519/06.

Nestrannosť nielen súdu, sudcov, ale aj orgánov čin-
ných v trestnom konaní, znalcov, či v trestnom konaní
pribatých tlmočníkov je nevyhnutným predpokladom
toho, aby prerokovanie trestnej veci bolo spravodlivé.
V rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva Dakta-
ras proti Litve sa v bode 32 konštatuje: „Podľa Európske-
ho súdu pre ľudské práva musí byť ustálené, či existujú
zistiteľné skutočnosti, ktoré môžu vzbudzovať pochybnos-
ti o nestrannosti, a v tomto zmysle môže mať aj zdanie
určitú dôležitosť, pretože ‚v stávke‘ je dôvera, ktorú mu-
sia súdy v spoločnosti vzbudzovať, nehovoriac o dôvere
samotných účastníkov konania.“³¹ K predpojatosti sa
vyjadril Ústavný súd Slovenskej republiky v rozhodnutí,
sp. zn.: I. ÚS 65/05, tak že: „... Existencia nestrannosti
musí byť určená jednak podľa subjektívneho hľadiska, to
znamená na základe osobného presvedčenia a správania
sa konkrétneho sudcu v danej veci, a jednak objektívne
hľadisko, teda zisťovaním, či sudca poskytoval dostatoč-
né záruky, aby bola z tohto hľadiska vylúčená akákoľvek
oprávnená pochybnosť.“ V prípade pochybnosti má obvi-
nený vždy právo podať námietku zaujatosti. V tejto súvis-
losti treba brať do úvahy aj judikatúru Najvyššieho súdu
Slovenskej republiky, ktorá je pre interpretáciu toho, či
ide skutočne o predpojatosť, dosť nápomocná. Napríklad
uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky,
sp. zn. 5 Tdo 30/2008, v ktorom súd konštatoval: „... len
skutočnosť, že sudca alebo prísediaci rozhodoval v inej
trestnej veci obvineného, resp. v inej jeho právnej veci,
nesúvisiacej s prejednávanej prípadom nie je dôvodom
na jeho vylúčenie z vykonávania úkonov v pojednávanj
veci“. Rovnako aj uznesenie Najvyššieho súdu Sloven-
skej republiky, sp. zn. 5 Ndt 8/2009: „... pokiaľ nie sú
zistené konkrétne okolnosti svedčiaceho o užšom pria-
telstve, o inej kvalite než je bežný úradný, popr. študijný
alebo pracovný vzťah, nemôže byť dôvodom na vylúčenie
sudcu z vykonávania úkonov trestného konania len sa-
motná skutočnosť, že v minulosti študijne alebo pracovne
prichádzal do styku s procesnou stranou, resp. s príbuz-
nými niektorých z procesných strán.“

Súčasťou práva na spravodlivý proces je aj **prero-
kovanie veci v primeranej lehote**. Porušenie práva na
prerokovanie veci v primeranej lehote je bezpochyby vý-
znamným zásahom do princípov zaručujúcich právo na
spravodlivý proces. Neodôvodnené prietahy a neprime-
raná dĺžka trestného konania sú závažným a nežiaducim
javom, ktorý nielen odporuje zmyslu práva obvineného
a poškodeného na spravodlivý proces, ale je aj v rozpore
so základnými zásadami trestného práva a odporuje účelu
trestného konania.³²

³¹ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Dakta-
ras proti Litve, sťažnosť č. 42095/98, rozsudok z 10. októbra 2000
(bod 32).

³² Pozri aj rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.
5 To 14/09, v ktorom súd pre neprimerane dlhé trestné konanie
(celkom 11 trvajúce rokov) uložil znížený trest odňatia slobody
pôvodne uložený prvostupňovým súdom na tom podklade, že

Nedôvodné a zbytočné prietahy v trestnom konaní
v zásade zakladajú porušenie práva na spravodlivý súd-
ny proces chránený článkom 6 ods. 1 Dohovoru. Podľa
prvej vety článku 6 ods. 1 Dohovoru „Každý má právo
na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v prime-
ranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom
zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych
právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom
čine, z ktorého je obvinený.“ Z uvedeného vyplýva, že
napríklad obvinený by sa mohol z dôvodu porušenia jeho
základného práva na konanie bez zbytočných prietahov
podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky³³ do-
máhať na Ústavnom súde Slovenskej republiky podľa
čl. 127 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky nápravy (pri-
kázanie orgánu činnému v trestnom konaní alebo súdu,
aby konal vo veci) a zároveň podľa čl. 127 ods. 3 Ústavy
Slovenskej republiky priznania primeraného finančného
zadosťučinenia.³⁴ V prípade nedostatočného uspokojen-
ia svojich práv Ústavným súdom Slovenskej republiky
môže obvinený podať sťažnosť aj na Európskom súde pre
ľudské práva, pochopiteľne, ako ustanovuje čl. 35 ods. 1
Dohovoru,³⁵ až po vyčerpaní všetkých vnútroštátnych
opravných prostriedkov.

Istou výnimkou z naznačeného postupu je zohľadne-
nie neprimeranej dĺžky trestného konania v konečnom
rozhodnutí súdu vo forme zníženia trestu alebo dokon-
ca zastavenia trestného stíhania s konštatovaním konaj-
úceho vnútroštátneho súdu, že došlo k neodôvodneným
prietahom v prípravnom alebo súdnom konaní. V rámci
rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva
sa táto skutočnosť zohľadňuje aj pri meritórnem posud-
zovaní porušenia článku 6 ods. 1 Dohovoru. Európsky
súd pre ľudské práva tak postupoval napríklad v prípade
Beck proti Nórsku.³⁶ Trestné konanie vedené proti sťa-
žovateľovi trvalo sedem rokov a sedem mesiacov. Vn-
útroštátne súdy túto skutočnosť zohľadnili pri ukladaní
výmery trestu sťažovateľa. Napriek závažnosti trestných

„... porušenie práva na prejednanie veci v primeranej lehote je
bezpochyby významným zásahom do princípov zaručujúcich prá-
vo na spravodlivý proces. Neodôvodnené prietahy a neprimeran-
ná dĺžka trestného konania sú závažným a nežiaducim javom,
ktorý nielen odporuje zmyslu práva obvineného, ale i poškodené-
ho na spravodlivý proces, ale je i v rozpore so základnými zása-
dami trestného práva a odporuje účelu trestného konania.“

³³ Článok 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky: „Každý má prá-
vo, aby sa jeho vec verejne prerokovala bez zbytočných prietahov
a v jeho prítomnosti a aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykoná-
vaným dôkazom. Verejnosť možno vylúčiť len v prípadoch usta-
novených zákonom.“

³⁴ Pozri napr. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva Cabala
proti Slovensku z 6. septembra 2007, sťažnosť č. 8607/02.

³⁵ Čl. 35 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných
slobôd: „Súd môže prejednávať vec až po vyčerpaní všetkých
vnútroštátnych opravných prostriedkov, podľa všeobecne uzná-
vaných pravidiel medzinárodného práva a v lehote šiestich me-
siacov odo dňa, keď bolo prijaté konečné rozhodnutie.“

³⁶ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Beck proti
Nórsku z 26. septembra 2001, sťažnosť č. 26390/95.

činov bol sťažovateľ odsúdený na trest odňatia slobody vo výške dvoch rokov, čo bola maximálna dolná hranica povolená príslušnými ustanoveniami trestného práva za porovnateľné trestné činy a zjavne bol nižším ako v podobných prípadoch. Prvok zbytočných a nedôvodných priesťahov v konaní bol hlavnou „poľahčujúcou“ okolnosťou. Redukciou, resp. mimoriadnym znížením trestu odňatia slobody na základe okolností dĺžky konania vnútroštátny súd potvrdil oprávnenosť sťažovateľových námietok na porušenie článku 6 ods. 1 Dohovoru z hladska neprimeranej dĺžky súdneho konania. Na základe toho potom Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že nedošlo k porušeniu článku 6 ods. 1 Dohovoru, pretože vnútroštátny súd dostatočne zrozumiteľným spôsobom priznal porušenie zachovania požiadavky „primeranosti“ lehoty a poskytol satisfakciu vo forme zásadného zníženia trestu výslovným a merateľným spôsobom.³⁷

Predmetnú právnu doktrínu Európsky súd pre ľudské práva vyslovil už aj v rozhodnutiach Eckle proti Nemeckej spolkovej republike³⁸, Morby proti Luxembursku³⁹ 2003 a Menelaou proti Cypru⁴⁰. Práve v rozsudku Menelaou proti Cypru Európsky súd pre ľudské práva zotrval na predmetnom právnom názore, pričom konštatoval, že zníženie trestu samo o sebe síce nie je v princípe sanáciou pochybenia v nezachovaní primeranej dĺžky trestného konania požadovanej článkom 6 ods. 1 Dohovoru, Európsky súd pre ľudské práva však akceptuje túto formu ako výnimku, keď vnútroštátne orgány výslovne a podstatným spôsobom vyjadrili porušenie Dohovoru a znížením trestu zmiernili, resp. odčinili toto porušenie.

K zbytočným priesťahom v súdnom konaní môže dôjsť nielen nekonaním príslušného súdu, ale aj takou činnosťou súdu, ktorá nesmeruje k odstráneniu právnej neistoty účastníka súdneho konania, teda k právoplatnému rozhodnutiu vo veci, s ktorou sa obrátil na súd. Preto na splnenie základného práva podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky nestačí, aby štátne orgány (napr. všeobecné sudy) vec len prerokovali, príp. vykonali rôzne úkony (bez ohľadu na ich počet) a právoplatne nerozhodli (napr. I. ÚS 10/98, II. ÚS 64/99, I. ÚS 98/99).⁴¹

S radosťou možno konštatovať, že v aplikačnej praxi, resp. v rozhodovacej činnosti súdov v Slovenskej republike sa judikovaný právny názor Európskeho súdu pre ľudské práva občasne začína badateľne uplatňovať.⁴²

Pre komplexnosť treba uviesť niekoľko rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva konštatujúcich neprimeranú dĺžku trestného konania, ktorá sa pre účely trestného konania počíta od vznesenia obvinenia až po právoplatné rozhodnutie o vine a treste. Sú to nasledujúca rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva Kiryakov proti Ukrajine⁴³ – dĺžka konania 5 rokov a 5 mesiacov, Dimitar Vasilev proti Bulharsku⁴⁴ – dĺžka konania 5 rokov a 6 mesiacov, Lambadaris proti Grécku⁴⁵ – dĺžka konania 5 rokov a 9 mesiacov, Solovyevy proti Rusku⁴⁶ – dĺžka konania 5 rokov, Jusuf proti Grécku⁴⁷ – dĺžka konania 4 roky a 9 mesiacov, Zafirov proti Grécku⁴⁸ – dĺžka konania 4 roky 7 mesiacov. Zároveň treba povedať, že posúdenie, či ide o nedôvodné a zbytočné priesťahy v konaní, ktoré by odôvodňovali súdu aplikáciu inštitútu mimoriadneho zníženia trestu odňatia slobody, treba posudzovať v každom jednotlivom prípade individuálne, pričom ako kritérium okrem dĺžky konania je aj to, či boli priesťahy spôsobené obvineným alebo inými okolnosťami (nekonaním orgánov činných v trestnom konaní, súdu, nedosiahnuteľnosťou svedkov a pod.). Judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky sa ustálila v tom, že otázka, či v konkrétnom prípade bolo alebo nebolo porušené právo na prerokovanie veci bez zbytočných priesťahov, sa skúma vždy s ohľadom na konkrétne okolnosti každého jednotlivého prípadu, a to najmä podľa týchto troch základných kritérií: zložitost' veci, správanie sa účastníka a postup súdu (II. ÚS 79/97, I. ÚS 3/00).⁴⁹ Za súčasť prvého kritéria ústavný súd považuje aj povahu prerokovávanej veci.⁵⁰

Záver

Právo na spravodlivý proces v trestnom konaní, ako jeden zo znakov právneho štátu, má isté špecifiká, ktoré sú v článku detailnejšie naznačené. Jednak je to právo byť na prerokovaní vlastnej trestnej veci a minimalizovanie trestných konaní in absentia. Bez priznaného a rešpektovaného práva na prezumpciu nevinu by neboli všetky

Európskeho súdu pre ľudské práva. *Bulletin slovenskej advokácie*, roč. 21, č. 3, 2015, s. 7–9.

⁴³ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Kiryakov proti Ukrajine z 12. januára 2012, sťažnosť č. 26124/03.

⁴⁴ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Dimitar Vasilev proti Bulharsku z 10. apríla, sťažnosť č. 201210302/05.

⁴⁵ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Lambadaris proti Grécku zo 17. apríla 2012, sťažnosť č. 47112/09.

⁴⁶ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Solovyevy proti Rusku z 24. apríla 2012, sťažnosť č. 918/02.

⁴⁷ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Jusuf proti Grécku z 10. januára 2012, sťažnosť č. 4767/09.

⁴⁸ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Zafirov proti Grécku z 6. marca 2012, sťažnosť č. 25221/09.

⁴⁹ Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 142/03.

⁵⁰ Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 74/02.

³⁷ SVÁK, J., Ochrana ľudských práv. *Poradca podnikateľa*, 2006, s. 567. ISBN 80-88931-51-7.

³⁸ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Eckle proti Nemeckej spolkovej republike z 15. júla 1982, sťažnosť č. 8130/78.

³⁹ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Morby proti Luxembursku z 13. novembra 2003, sťažnosť č. 27156/02.

⁴⁰ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Menelaou c. Cyprus z 12. júna 2008, sťažnosť č. 32071/04.

⁴¹ Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 74/02.

⁴² Pozri k tomu aj LACIAK, O. Mimoriadne zníženie trestu pri nedôvodných priesťahoch v trestnom konaní v zmysle judikatúry

atribúty spravodlivého procesu splnené. S uvedeným súvisí aj kontradiktórnosť trestného konania, najmä štádia konania pred súdom, kde nesmie byť akýmkoľvek spôsobom oslabená rovnosť zbraní procesných strán. Fakt, že konajúci orgán – súd, či orgán činný v trestnom konaní, musí byť nestranný, aby bola splnená nevyhnutná premisa na to, že prerokovanie trestnej veci je spravodlivé, je samozrejmé.

Napokon prerokovanie veci v primeranej lehote, t. j. bez nedôvodných prieťahov, je nevyhnutnou súčasťou komplexu parametrov, ktoré vo svojom súhrne v konečnom výsledku vytvoria predpoklad na spravodlivé trestné konanie. Je ideálne, keď trestné konanie vykazujúce všetky základné prvky spravodlivého prerokovanie veci končí aj spravodlivým rozhodnutím vo veci samej, pričom však ale na posúdenie, či je rozhodnutie spravodlivé v materiálnom slova zmysle, sa spravidla aplikujú iné kritériá.

Diskuse o deglomeraci v Polsku

dr. Karol Dąbrowski

Wydział Prawa i Administracji, Uniwerszta Marie Curie-Skłodowskiej Lublin

Abstrakt: Demografické a klimatické změny mají již dopad na fungování veřejné správy. Nadměrný růst byrokracie a koncentrace úřadů v hlavním městě zmenšují administrativní význam dalších měst, zvláště provinčních. Lidé, kapitál a investice jsou umístěny v centru a polarizují strukturu státu, což je v rozporu s principem udržitelného rozvoje. Odpovědí na tento problém je deglomerace. Je to přestěhování některých centrálních úřadů z hlavního města do jiných měst, což v digitálním století není problém. Místo toho jsou problémy s hledáním kvalifikovaného personálu a přerušením administrativních záležitostí. Deglomerace je v současné době v Polsku předmětem intenzivní diskuse. Podporuje ji vláda Mateusza Morawieckeho, aktivisté regionální samosprávy, konzervativně-liberální think-tank Klub Jagielloński, levicově-liberální a levicoví novináři. Oponenty jsou neoliberálové z Civil Development Forum. Příznivci věří, že deglomerací zastaví degradaci středních a malých měst a zlepší kvalitu státu. Oponenti jsou názoru, že to způsobí zbytečný chaos a finanční náklady. Tvrdí, že vláda by měla likvidovat úřady, nikoliv je stěhovat na jiná místa.

Abstract: The demographic and climate changes influence the public administration. Excessive expansion of the bureaucracy and concentration of offices and bureaus in the capital city leads to the weakening of other cities, especially in the province. People, capital and investments are located in the centre and polarize the state. It is at variance with the principle of sustainable development. The answer is the concept of deglomeration. It provides for the removal of some central offices from the capital city to the another cities. In the era of digitization it is no problem, to move the state office in the another place. The problem is the lack of qualified personnel and the interruption in the realization of the administrative cases. The deglomeration is currently the subject of intense discussion in Poland. Its supporters are the politicians from the Cabinet of Mateusz Morawiecki, local government activists, conservative-liberal journalists in the think-tank Jagiellonian Club (Klub Jagielloński), liberal-left-wing and left-wing activists. The opponents are neoliberals from the Leszek Balcerowicz Civil Development Forum (Forum Obywatelskiego Rozwoju). The proponents believe that deglomeration will stop the degradation of medium-sized cities, improves the quality of the state. The opponents are in the opinion that it creates unnecessary chaos. They say that the government just need to reduce the bureaucracy and eliminate unnecessary institutions.

Klíčová slova: deglomerace, veřejná správa v Polsku

Key words: deglomeration, public administration in Poland

Úvod

Polsko je jednotný a centralizovaný stát, který čelí hlavní výzvě související se změnou klimatu. Demografické a klimatické změny, sucho a nedostatek vody způsobují stepi a dezertifikace regionů. V období červenec–září 2019 Polská hydrogeologická služba (agenda polské geologické služby – Państwowy Instytut Geologiczny) informovala o riziku nedostatku vody v studnách a mělkém příjmu komunálních zdrojů. Byl to stav hydrogeologické hrozby pro východní část Lublinského vojvodství, oblast města Radom, pozemní pás od Varšavy do města Ciechanów, severozápadní část Varmijsko-mazurského vojvodství, severní část Kujavsko-pomořského vojvodství, celé Lubušské vojvodství, většinu Velkopolského vojvodství, vojvodství Dolnoslezské, Opolské a Slezské. Problém se tedy týkal poloviny všech vojvodství. Důvody jsou: nízké srážky, intenzivní využívání půdy pro zemědělství, malý počet lesních pozemků a doly (také pískovny a štěrkovny)¹.

Doposud dosavadní vlády nebyly schopny tento problém vyřešit. Kromě toho prosazovaly škodlivé projekty z hlediska ochrany životního prostředí, jako je regulace řeky Visly. Tato řeka zůstává jednou z posledních „divokých“ velkých řek v Evropě a systematicky vysychá. V polovině srpna 2019 byla její hladina ve Varšavě na úrovni pouze 33 centimetry².

Zhoršující se podmínky životního prostředí prohloubí probíhající proces vyliďňování venkova a zvýší krizi malých a středních měst. Údaje Polského statistického úřadu (Główny Urząd Statystyczny) uvádějí, že obce ležící v pohraničí s Ukrajinou jsou primárně ohroženy vyliďněním³. Jejich populace se sníží v průměru o 21 %.

upaly-i-susze-zabraknie-wody-pitnej-ekspert-odpowiada.html [cit. 31.01.2020].

² *Rekordowo niski poziom Wisły. Już tylko 33 centymetry głębokości. W wielu miejscach „wody ledwo po kostki“*, <https://metrowarszawa.gazeta.pl/metrowarszawa/7,141637,25081310,rekordowo-niski-poziom-wisly-juz-tylko-33-centymetry-glebokosci.html> [cit. 31.01.2020].

³ WESOŁOWSKA, M. Depopulacja wsi – szansa czy zagrożenie dla przestrzeni wiejskiej? *Studia KPZK PAN*. 2016, č. 167,

¹ *Czy przez suszę zabraknie wody pitnej? Ekspert odpowiada*, [https://www.pgi.gov.pl/aktualnosci/display/11567-czy-przez-](https://www.pgi.gov.pl/aktualnosci/display/11567-czy-przez)

Celkem se očekává, že u 43 % obcí Podleského vojvodství a 28 % obcí Lublinského vojvodství do roku 2030 dojde k poklesu počtu obyvatel nad 10 %⁴. Některé vesnice se mění v rekreační osady s chalupami⁵. Krize postihuje Opolské vojvodství a města, která před správní reformou v roce 1999 byla hlavními městy malých vojvodství, a před rokem 1989 to byla průmyslová centra jako Valbřich⁶. Odliv lidí snižuje hospodářský potenciál a poptávku po službách, a zároveň pokles dostupnosti veřejných služeb zhoršuje životní úroveň a vede k odchodu. To vytváří bludný kruh zaostalosti⁷. Svou populaci ztrácí Slezsko a taková velkoměsta jako Lodž a Poznaň. Tato města však nabízejí – oproti menším vojvodským městům – vyšší výdělků.

Příjemcem systémových a ekonomických změn je Varšava. Nastane zpětnovazební smyčka: regionální centra se vylidňují na úkor hlavního města, takže mají stále menší potenciál, což odráží stále více lidí, kteří odcházejí do Varšavy. Během 10 let přišlo do hlavního města 72 000 lidí. Na konci roku 2017 v ní žilo 1,76 milionu lidí⁸. Dalším faktorem je komunikační síť zděděná z doby okupace Polska v 19. století: silnice a železnice. Varšava zůstává uprostřed dopravních a politických sítí a v hlavním městě se nacházejí státní instituce. Další města spadnou do pastí trvání negativního stavu, a tento trend je zcela v rozporu se zásadou trvale udržitelného rozvoje. Odborníci se tedy začali zabývat tématem deglomerace a chtějí tento negativní jev v digitálním věku omezit.

Deglomerace

Deglomerace je proces zastavení nárůstu hustoty obyvatelstva, rozptylu sídel nebo průmyslu⁹. Paula Kolešník

předkládá následující definici: „předpokládá optimální rozmístění aktivit různého typu, zejména těch z oblastí institucionálních (administrativních), výrobních a spotřebních, a to jak z pohledu státu, tak i jednotlivých občanů“¹⁰. Její zpráva je důležitá, protože je napsána na materiálech organizace Klub Jagielloński z Krakova. Výstižně ukázala problém: „nadměrná koncentrace zdrojů do několika málo měst, která vede ke ztrátě výhod vyplývajících z polycentrismu. Roste nerovnoměrnost rozvoje území“¹¹. Účinkem je „absence ucelené politiky pro rozvoj osídlení a rozvoj regionů“¹².

V polštině se chápání slova „deglomerace“ měnilo. Po druhé světové válce, v období socialismu, se týkalo především přemísťování průmyslových závodů, a bylo v souladu s konceptem Adolfa Webera (*industrielle Standortlehre*)¹³. V Polské lidové republice vláda zavedla plánovanou politiku umísťování průmyslových závodů v různých malých městských centrech v okrajových oblastech. Bylo tehdy postaveno více než 1 500 průmyslových závodů¹⁴. Tato politika byla implementována od poloviny šedesátých let na základě plánů rozvoje národní ekonomiky, usnesení vlády a oběžníků. Nebyla výslovně stanovena v zákonech – obecně použitelných ustanoveních, ale v aktech vnitrostátního práva¹⁵. Přemístění podniků však způsobilo problémy s pokračováním pracovních vztahů a využíváním půdy¹⁶. V tomto případě se dokonce vyslovil Nejvyšší soud v rozsudku z 25. září 1969. Podle něj, pokud bylo pracoviště přemístěno, podnik se musel snažit najít nové pracovní místo pro zaměstnance, který měl být propuštěn¹⁷. Deglomerace, jak bylo

s. 250–263; WESOŁOWSKA, M. *Wsie zanikające w Polsce. Stan, zmiany, modele rozwoju*. Lublin: UMCS, 2018.

⁴ PRAJSNAR, A. *Oprócz wielu polskich wsi wyludnią się też miasta*, <https://rynekpiernotny.pl/wiadomosci-mieszkaniowe/oprocz-wielu-polskich-wsi-wyludnia-sie-tez-miasta/9180> [cit. 31.01.2020].

⁵ WESOŁOWSKA, M. *Wsie zanikające w województwie lubelskim*. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego. 2012, č. 16, s. 229–240.

⁶ SIEJDA, P. *Asymetryczna depopulacja w Polsce*, <https://wei.org.pl/asymetryczna-depopulacja-w-polsce/>. SUCHODOLSKA, M. *Polska dramatycznie się wyludnia. Zyskują na tym duże miasta, mieszkańcy wsi czeka tragedia*, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/875458.polska-dramatycznie-sie-wyludnia-zyskujana-tym-duze-miasta-mieszkancow-wsi-czeka-tragedia.html> [cit. 31.01.2020].

⁷ KRZEMIŃSKI, J. *Błędne kolo niedorozwoju*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/bledne-kolo-niedorozwoju> [cit. 31.01.2020].

⁸ *W Warszawie przybywa mieszkańców*, <https://informator-stolicy.pl/artykul/w-warszawie-przybywa-mieszkancow> [cit. 31.01.2020]. Demografia. Analiza na potrzeby opracowania diagnozy strategicznej. Warszawa: UM, 2016.

⁹ *Deglomeracja*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/degglomeracja;4007956.html> [cit. 31.01.2020].

¹⁰ KOLEŠNÍKOVÁ, P. *Deglomerace*. Praha: Institut pro křesťansko-demokratickou politiku, z. ú., 2018, s. 10.

¹¹ KOLEŠNÍKOVÁ, P., s. 9.

¹² KOLEŠNÍKOVÁ, P., s. 11.

¹³ WEBER, A. *Standort der Industrien*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1922. Například: BATHELT, H., GLÜCKLER, J. *Wirtschaftsgeographie. Ökonomische Beziehungen in räumlicher Perspektive*. Stuttgart: Eugen Ulmer KG, 2018, s. 146.

¹⁴ KARPIŃSKI, A., PARADYSZ S., SOROKA, P., ŻOŁTKOWSKI, W. *Jak powstawały i jak upadały zakłady przemysłowe w Polsce. Losy po 1989 roku zakładów zbudowanych w PRL-u*. Warszawa: Muza S. A., 2013.

¹⁵ Uchwała Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 11 listopada 1966 r. o pięcioletním planie rozvoju gospodarki narodowej na lata 1966–1970. *Dziennik Ustaw*, 1966, č. 48, pozice 296; uchwała Rady Ministrůw z dnia 14. maja 1965 r. o współpracy i koordynacji gospodarczej. *Monitor Polski*, 1965, č. 33, pozice 178; uchwała Rady Ministrůw z dnia 29. maja 1971 r. w sprawie lokalizacji inwestycji. *Monitor Polski*, 1971, č. 31, pozice 198; oběžník č. 54 z 9.08.1967 w sprawie zapewnienia ciągłości pracy pracownikom dojeżdżającym do pracy w razie podjęcia pracy w poblizu miejsca zamieszkania. *Monitor Polski*, 1967, č. 45, pozice 230.

¹⁶ Například: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12. marca 1993 r., III ARN 1/93.

¹⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25. września 1969 r., III PZP 45/68, LEX.

řečeno v jiném rozsudku ze 7. června 1965, byla také důvodem k ukončení pracovní smlouvy¹⁸.

Tento typ „deglomerace“ nebyl ničím jiným než politicky podmíněným přemístěním. Polská sjednocená dělnická strana (PZPR) přinutila klíčové průmyslové podniky, aby lokalizovaly své pobočky v provinčních městech. Podle Sławomira Kamosińskiego „tímto způsobem byly učiněny pokusy o záchranu menších měst před totální ekonomickou a sociální degradací. Pobočky klíčových podniků vytvořené bez zohlednění nákladů a efektivnosti výroby plnily pouze společenskou funkci. Společnost měla nahradit místní správu a stimulovat občanskou činnost a aktivitu vytvářením nových pracovních míst na místě, v malých střediscích. Jak se ukázalo v praxi, nebyl to trvalý efekt, protože po roce 1989, když v podnicích byl obnoven opravdový hospodářský účet, v první řadě společnosti uzavřely své pobočky, což zintenzivnilo vlnu nezaměstnanosti mezi lidmi v produktivním věku, s nízkou odbornou kvalifikací a naučeným reflexem bezmocnosti¹⁹.“

V 21. století se deglomerace týká odstranění mocenských center z hlavního města do středních a malých měst²⁰. Stává se relevantní a zařazujeme ji mezi principy veřejné správy vedle decentralizace a dekoncentrace. Je to způsob „uspořádání subjektů veřejné správy ve struktuře státu“, odstranění úřadů mimo největší městská centra a týká se to spíše ústředních orgánů. Je v souladu s principem subsidiarity a neporušuje ústavní statut hlavního města²¹.

Diskuse

Diskuse o deglomeraci v Polsku se zintenzivnily díky činnosti výše zmíněné organizace Klub Jagielloński. Je to konzervativně-liberální think-tank, který představil postulát územní solidarity a přesun úřadů státní správy mimo Varšavu, aby se investovalo do rozvoje dalších měst. Velmi důležitá byla zpráva „Polsko středně velkých měst. Předpoklady a koncepce deglomerace v Polsku“²². Výhodou Polska je polycentrický sídelní systém, překážkou však jsou ozvěny deindustrializace po pádu komunismu. „Po roce 1990 se Polsko stalo zemí, kde došlo k jedné z nejhlubších

deindustrializací v historii poválečné Evropy.“²³ Později byla vydána zpráva: „Deglomerace nebo degradace? Růstový potenciál pro středně velká města v Polsku“ („Deglomeracja czy degradacja? Potencjał rozwoju średnich miast w Polsce“)²⁴. Byl vyvinut koncept pólu růstu – 55 „metropolitních, regionálních a subregionálních center, která mají výrazný rozvojový potenciál“²⁵.

Koncept deglomerace je podporován také levicovými a levicově-liberálními kruhy. Příkladem pro ně je Brno – centrum české justice²⁶. Publikace hovoří o „warszawocentryczności“ (varšavocentricita) v kulturním smyslu. Zaměření na Varšavu způsobuje nezájem o periferii²⁷. Slogan deglomerace během parlamentních voleb v roce 2019 představil známý levicový politik Robert Biedroń – starosta města Słupsk. Městská hnutí také podporují myšlenku deglomerace²⁸.

Postulát deglomerace převzala po volbách vláda Práva a spravedlnosti, se stranou místopředsedy vlády Jarosława Gowina. Ministerstvo podnikání a technologie, pod vedením Jadwigi Emilewicz, „provedlo analýzu měst, ve kterých by vybrané vládní úřady mohly fungovat v blízké budoucnosti“²⁹. V Polsku je 107 ústředních orgánů, pouze 14 se nachází mimo Varšavu a 31 lze přesunout do jiných měst. Jsou to například: Agentura pro vojenské vlastnictví (Agencja Mienia Wojskowego), Agentura pro restrukturalizaci a modernizaci zemědělství (Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa), Generální ředitelství pro ochranu životního prostředí (Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska), Hlavní úřad stavebního dozoru (Główny Urząd Nadzoru Budowlanego), Hlavní komandantura pohraniční stráže (Komenda Główna Straży Granicznej), Úřad technického dozoru (Urząd Dozoru Technicznego), Energetický regulační úřad (Urząd Regulacji Energetyki). Tuto politiku podporují místní vlády, například Sdružení polských měst (Związek Miast Polskich), ale vyvolává obavy odborníků, že převod úřadů nebude záviset na věcném potenciálu měst, ale na „politickém boji“³⁰. Předkla-

¹⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 1965 r., III PO 24/64, LEX.

¹⁹ KAMOSIŃSKI, S. Wszystko inaczej. Przedsiębiorstwo w roli samorządu terytorialnego w latach Polski Ludowej. *Samorząd Terytorialny*. 2009, č. 12, s. 23–33.

²⁰ JABŁOŃSKI, M. Nowe tendencje w sądowej kontroli działalności administracji publicznej – perspektywa międzynarodowa. Wnioski dla polskiej teorii i praktyki sądownictwa administracyjnego. In: JAGIELSKI, J., WIERZBOWSKI, M. (ed.). *Prawo administracyjne dziś i jutro*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2018, s. 485.

²¹ KRAWCZYK, J. Postulat deglomeracji administracji publicznej – kilka uwag natury prawnoadministracyjnej i konstytucyjnej. *Przegląd Prawa Publicznego*. 2019, č. 12, s. 48–63.

²² ŚLESZYŃSKI, P. *Polska średnich miast. Założenia i koncepcja deglomeracji w Polsce*. Warszawa: Klub Jagielloński, 2018.

²³ ŚLESZYŃSKI, P. *Polska średnich miast*, s. 121.

²⁴ ZABOROWSKI, Ł. *Deglomeracja czy degradacja? Potencjał rozwoju średnich miast w Polsce*. Warszawa: Klub Jagielloński, 2019.

²⁵ ZABOROWSKI, Ł. *Deglomeracja*, s. 10.

²⁶ TRAMMER, K. Deglomeracja, czyli władza zrównoważona. *Nowy Obywatel*, 31.05.2011, <https://nowyobywatel.pl/2011/05/31/deglomeracja-czyli-wladza-zrownowazona/> [cit. 31.01.2020].

²⁷ KANTOR-KOZDROWICKI P. [Projekt: Polska] Deglomeracja czy decentralizacja? *Kultura Liberalna*, 22.02.2019, <https://kulturaliberalna.pl/2019/02/22/projekt-polska-decentralizacja-deglomeracja/> [cit. 31.01.2020].

²⁸ <http://akcjadeglomeracja.pl/> [cit. 31.01.2020].

²⁹ *Raport MPiTw. deglomeracji i delokalizacji urzędów centralnych w Polsce*, <https://www.gov.pl/web/rozwoj/raport-mpitw-ws-deglomeracji-i-delokalizacji-urzedow-centralnych-w-polsce> [cit. 31.01.2020].

³⁰ BANASZEK, J. Deglomeracja. Szansa czy populistyczna oferta? *Dziennik-Gazeta Prawna*, 22.05.2019, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/samorzad/artykuly/1413645,degglomeracja-male-srednie-miasta.html>; WRÓŃSKI, M. *Deglomeracja i przenosiny urzędów. Powstanie międzyresortowy zespół ds. zrównoważonego rozwoju*

datelé projektů na ministerstvu přímo říkají: „Hodně bude záležet na lobování místních politiků.“³¹

Deglomerační program kritizuje neoliberalní think-tank Fórum pro občanský rozvoj (FOR – Civil Development Forum) Leszka Balcerowicze³². Podle jejich názoru převod sídla veřejných institucí mimo hlavní město automaticky nezpůsobí rozvoj dalších měst a pouze způsobí chaos při provádění administrativních postupů, což bude výsledkem špatně fungující počítačové, silniční a železniční infrastruktury. Výsledkem bude také zbytečné plýtvání životním prostředím a peněží díky neustálému cestování politiků a úředníků. Spíše než riziko dlouhodobých problémů v dosavadních úřadech, je lepší je spojovat, odstranit a omezit byrokracií³³. Náklady na stěhování jsou tak vysoké, že se vyplatí po více než 20 letech³⁴. „Převod kanceláří způsobuje značné náklady na nábor nových zaměstnanců a přerušování práce. Služební cesty mezi rozptýlenými kanceláři jsou fixní náklady.“³⁵ Neoliberalové nazývají příklad Německa citovaný příznivci jako mýtus, protože Polsko má zcela odlišné civilizační podmínky.³⁶ Deglomerace nezlepší situaci místní vlády, protože budou převedeny vládní úřady. Stát bude proto nadále centrálně

řízen hlavami politických stran³⁷. Navíc rozvoj hlavního města je pro Polsko strategický³⁸.

Závěr

Prakticky všechny důležité veřejné instituce v Polsku mají své sídlo ve Varšavě. Neexistují žádné formální překážky pro to, aby se přestěhovaly do jiných měst. Deglomerace se může stát důležitým prvkem regionální politiky státu, ale v kombinaci s depolitizací administrativy, omezením byrokracie, zvyšováním právní bezpečnosti občanů, rozšiřováním ochrany obyvatelstva proti svévůli orgánů, rozšiřováním elektronického oběhu informací a dokumentů, snižováním oblastí vyloučení a zlepšováním kvality veřejných služeb (vzdělávání, ochrana zdraví, veřejná doprava atd.). V opačném případě se převedené úřady stanou dalším „úlovkem“ místních systémů a nezlepší život obyvatel. Kromě toho bude další vítězná politická strana chtít zvrátit reformu a převést veřejné instituce do „svých“ center. Nedostatek rozvinuté infrastruktury nezaručuje zabezpečení, které poskytuje distribuovaný systém. Deglomerace může být také nástrojem k diskriminaci aglomerací, v nichž jsou starostové spojeni s politickou opozicí nebo jsou nezávislí. Příklad menších měst však ukazuje, že deglomerace – i politicky podmíněná – může být úspěšná, pokud budou zřízeny pobočky úřadů, servisní střediska a zařízení státních podniků³⁹. Takový jev může fungovat i jiným směrem: obyvatelé uvidí příklady z jiných měst, budou vystaveni propagandě a budou vědět, že kandidát vládnoucí strany bude schopen „vyrovnat“ investice. Poté si ho zvolí, přestože je horší kandidát.

miast, <https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleszenstwo/degglomeracja-i-przenosiny-urzedow-powstanie-miedzyresortowy-zespol-ds-zrownowazonego-rozwoju-miast,129208.html>; *O deglomeracji i delokalizacji*, <http://www.miasta.pl/aktualnosci/o-deglomeracji-i-delokalizacji> [cit. 31.01.2020].

³¹ SZTANDERA, M., DYBALSKI, T. Deglomeracja nie dla nas? Teraz to politycy mają pole do popisu. *Gazeta Wyborcza – Kielce*, 26.08.2019, <https://kielce.wyborcza.pl/kielce/7,47262,25120557,degglomeracja-nie-dla-nas-teraz-to-politycy-maja-pole-do-popisu.html> [cit. 31.01.2020].

³² TRZECIAKOWSKI, R. *Forced Deglomeration in Poland: Unconvincing Government's Report*, <http://4liberty.eu/forced-deglomeration-in-poland-unconvincing-governments-report/> [cit. 31.01.2020].

³³ DYJAK, G. *Forum Obywatelskiego Rozwoju punktuje rządowe plany deglomeracji*, <https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleszenstwo/forum-obywatelskiego-rozwoju-punktuje-rzadowe-plany-deglomeracji,130400.html> [cit. 31.01.2020].

³⁴ *Komunikat 28/2019: Deglomeracja na siłę: rządowy raport nie przekonuje*, <https://for.org.pl/pl/a/6998,komunikat-28/2019-deglomeracja-na-sile-rzadowy-raport-nie-przekonuje> [cit. 31.01.2020].

³⁵ *10 pytań o sens deglomeracji urzędów w Polsce*, <http://www.egospodarka.pl/157485,10-pytan-o-sens-deglomeracji-urzedow-w-polsce,1,39,1.html> [cit. 31.01.2020].

³⁶ TRZECIAKOWSKI, R. *Mit niemieckiej deglomeracji*, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1423103,trzeciakowski-mit-niemieckiej-deglomeracji.html> [cit. 31.01.2020].

³⁷ *Komunikat 27/2019: 10 najczęściej zadawanych pytań o sens deglomeracji urzędów w Polsce*, <https://for.org.pl/pl/a/6929,komunikat-27/2019-10-najczesciej-zadawanych-pytan-o-sens-deglomeracji-urzedow-w-polsce> [cit. 31.01.2020].

³⁸ PINKOWSKI, D. *Kłopotliwy postulat. Czy Polsce potrzebna jest deglomeracja?*, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/czym-jest-deglomeracja-czy-wplywa-ona-na-rozwoj-mniejszych-miast/gk17mbk> [cit. 31.01.2020].

³⁹ BLIKOWSKA, J. *Deglomeracja dotarła do Chelma*, <https://regiony.rp.pl/finanse/inwestycje/23539-deglomeracja-dotarla-do-chelma>; Prezydent Chelma: deglomeracja w Polsce już się dzieje, ale trzeba przeanalizować potencjał mniejszych miast, <https://www.polskieradio24.pl/42/259/Artykul/2338240,Prezydent-Chelma-deglomeracja-w-polsce-juz-sie-dzieje-ale-trzeba-przeanalizowac-potencjal-mniejszych-miast> [cit. 31.01.2020].

Římsko-právní kořeny kodexu kanonického práva (CIC 1983)

doc. JUDr. Petr Dostálík, Ph.D.

Mgr. Šimon Kočnar

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

Abstrakt: Článek se zabývá vlivem římského práva na právní úpravu kanonického práva, tak jak je upravena v CIC 1983. Zásada *ecclesia semper vivit lege Romana* je podle autora článku spíše proklamací než vyjádřením aktuálního stavu. Zkoumá jak případy, kdy jsou jednotlivé instituce přebírány přímo z římského práva (úprava pohnutky při manželství: *dolus, vis ac metus*), zákaz manželství mezi únoscem a unesenou atd. Věnuje se také případům, kdy úprava kanonického práva rozvíjí a podstatně přepracovává římsko-právní nauku a stává se tak základem moderního soukromého práva (zásada *pacta sunt servanda*, zásada *mala fides superveniens non nocet*).

Abstract: The article deals with the influence of Roman law on the canon law, as it is regulated in CIC 1983. The principle of *ecclesia semper vivit lege Romana*, according to the author of the article, is a proclamation rather than an expression of the current state. It examines cases where individual institutions are taken directly from Roman law (the adjustment of motives in marriage: *dolus, vis ac metus*), the prohibition of marriage between the kidnapper and the kidnapped. It also deals with cases where the regulation of canon law develops and substantially revises the Roman law doctrine and does so the basis of the modern private law (principle *pacta sunt servanda*, principle *mala fides superveniens non nocet*).

Klíčová slova: zásady římského práva, Corpus Iuris Civilis, kanonické právo, *pacta sunt servanda*

Key words: principles of Roman law, Corpus Iuris Civilis, Canon Law, *pacta sunt servanda*

Úvod

Účelem článku¹ je poukázat na vlivy římského práva na kanonické právo, a to nikoliv v obecné rovině, na úrovni zásady *ecclesia vivit lege romana*, ale představit konkrétní instituty aktuální právní úpravy (CIC 1983), v nutných případech se odkazuje i na právní úpravu předchozí (CIC 1917). Autoři článku děkují P. Mgr. Františku Ponížilovi za pomoc se sháněním nyní nedostupné literatury a za konzultaci.

(1) Pohnutka při uzavírání manželství (*dolus, vis ac metus*)

V kanonickém právu platí, že manželství je neplatné, pokud je uzavřeno pod vlivem násilí nebo strachu. Násilí je rozdělováno obdobně jako v římském právu na násilí fyzické (*vis absoluta*) a násilí psychické (*vis compulsiva*). Je zajímavé, že D. Němec nehovoří u této překážky o vlivu římského práva,² přestože inspirace římským právem (včetně přejaté terminologie)³ je zcela evidentní:

to vyplývá z koncepce závažného strachu (*metus grave*) jako velmi závažného strachu, který vylučuje dobrovolnost jednání. Toto větší zlo je v pramenech římského práva označováno jako *maior malitas* a rozumí se jím ohrožení života, osobní svobody nebo tělesné integrity.⁴ Bylo to právě toto ovlivnění vůle jednajícího, které vedlo římského praetora k zavedení žaloby *actio quo metus causa*, kterou bylo možno žalovat toho, kdo použil výhrůžku, k zaplacení čtyřnásobku předmětu plnění (*quadruplum*). Na rozdíl od římského práva (kde právníci v komentáři k praetorově ediktu vyžadovali takovou míru strachu, že dokáže vzbudit bázeň i u člověka rozvážného: *metus non vani hominis, sed qui merito et in homine constantissimo cadat*)⁵ se v kanonickém právu potřebná míra strachu posuzuje subjektivně: „s ohledem na osobu postiženého nupturienta, především na jeho fyzické a psychické síly”.⁶ Snad je na tomto místě vhodné poznamenat, že toto subjektivní hledisko posuzování „většího zla“ převzal i nový občanský zákoník,⁷ zatímco jiné evropské kodexy soukromého práva (právo francouzské, německé, polské) se vydaly cestou římského práva a posuzují tuto otázku objektivně.⁸

¹ Článek byl zpracován v rámci projektu SGS-2017-023 Právo v běhu času 2, který je realizován na Katedře právních dějin FPR ZČU.

² NĚMEC, D. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 119.

³ BONFANTE, P. *Instituce římského práva*. (přel. J. Vážný). Brno, 1932, s. 102.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ NĚMEC, D. *Manželské právo...*, s. 119.

⁷ § 587 občanského zákoníku.

⁸ Viz výklad k Dig. 4, 2, 21, 5. v DOSTALÍK, P. *Texty ke studiu soukromého práva římského*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 27.

Za zdroj této právní úpravy považuje D. Němec přirozené právo,⁹ v této souvislosti je nutno poznamenat, že v archaickém římském právu nebyla pohnutka jednající relevantní (podle známého výroku právníka Paula *tamen coactus volui*)¹⁰ a zohlednění pohnutky je výtvorem římské jurisprudence.

(2) Zákaz manželství mezi únoscem a unesenou

Justinián zakázal uzavření manželství mezi únoscem a unesenou.¹¹ Únos chápe kanonické právo jako spojení dvou prvků: násilné přemístění osoby na jiné místo a její zadržování na tomto místě, spojené s omezením osobní svobody za účelem vyjádření manželského souhlasu.¹² Na rozdíl od římského práva chápe kanonické právo jako hlavní důvod existence této překážky nedostatek souhlasu uneseného nupturienta, zatímco v římském právu byla hlavní nesnáze v únosu manželky spatřována v nedostatku souhlasu jejího otce. Konečně podle *Decretum magistri Gratiani* mohlo být manželství mezi únoscem a unesenou platné, pokud byly splněny současně dvě podmínky. Byl získán dodatečně souhlas jejího otce a ženě byla poskytnuta náhrada za křivdu, která na ní byla únosem spáchána.¹³ Ještě v období po tridentském koncilu bylo pro kanonistiku důležitou otázkou, zda je platně uzavřeno manželství, jestliže byla žena odvedena sice na základě svého souhlasu, ale proti vůli svých rodičů (*raptus seductionis*).¹⁴ V této souvislosti považujeme za nezbytné zdůraznit, že překážkou únosu je podle CIC 1983 chráněna pouze žena, což podle našeho názoru napovídá něco o trvajícím vlivu římského práva. Pokud by byl hlavním důvodem existence této překážky nedostatek souhlasu, byl by před únosem chráněn i snoubenec – muž (na rozdíl od CCEO). Tato překážka může zaniknout, jestliže žena, která se nachází v místě pro ni bezpečném a svobodném, se sama rozhodne pro manželství. Podle D. Němce se jedná o konvalidaci manželství.¹⁵

(3) Překážka veřejné počestnosti

V římském právu existoval kromě manželství i konkubinát. Konkubinát má stejné účinky jako manželství, a stejně jako vzniká manželstvím překážka afinity, tak vzniká taková překážka konkubinátem. Již v pozdním římském právu byla tato překážka doplněna o zákaz uzavření manželství se snoubenkou svého otce nebo syna. V dějinách vědy kanonického práva bylo sporné, zda pod překážku veřejné počestnosti spadá nejen konkubinát, ale také

neplatně uzavřené manželství, případně uzavřený občanský sňatek.¹⁶

CIC 1917 v kánonu 1078 vymezil překážku veřejné počestnosti takto: překážka veřejné počestnosti pochází pouze z neplatného manželství (bez ohledu na to, zda bylo manželství dokonáno nebo ne) a z trvalého veřejně známého konkubinátu. Zároveň byla tato překážka omezena na 1. a 2. stupeň přímé linie. V CIC 1983 je překážka veřejné počestnosti upravena v kán. 1093, na rozdíl od předchozí právní úpravy se musí jednat buď o manželství dokonané tělesným spojením, podle D. Němce se zpravidla jedná o domnělé manželství, které je následně prohlášeno za neplatné,¹⁷ nebo tato překážka vzniká z dokazatelného konkubinátu nebo z veřejně známého konkubinátu. Tato překážka se omezuje pouze do prvního stupně přímé linie. Nemůže tedy uzavřít manželství muž se ženou, s jejíž dcerou žil v konkubinátu, i kdyby bylo toto soužití s dcerou v době uzavření manželství již ukončeno.¹⁸

(4) Disparitas cultus

Jedná se o překážku pro případ, kdy osoba, s níž má katolická strana uzavřít manželství, není pokřtěná. Tato překážka je dispensovatelná.¹⁹ V římském právu byl *disparitas cultus* chápán širěji. Podle Zákona XII desek bylo nemožné uzavírat manželství mezi patricii a plebeji. I po zrušení tohoto zákazu pomocí *lex Canuleia* bylo vyloučeno manželství mezi římskými občany a obyvateli Latia. Na základě *lex Iulia a Papia Poppea* bylo vyloučeno manželství mezi s osobami stíženými infamií (bezectností), mezi senátory a jejich dětmi a propuštěnci. Za křesťanských císařů bylo vyloučeno manželství mezi křesťany a židy.²⁰ V kanonickém právu má existence této překážky chránit samotné manžele s tím, že vede k hledání partnerů se shodným náboženským smýšlením a také chrání víru katolického partnera a jeho děti.²¹ Je třeba mít jistotu, že jedna ze stran není pokřtěna, jinak platí, že pochybnost o křtu nebrání platnosti manželství.²²

(5) Impotence

Neschopnost k souloži musí být jak v římském, tak kanonickém právu počáteční, trvalá a oba právní systémy rozlišují neschopnost k souloži od neplodnosti, jak ukazuje následující fragment z Digest:

⁹ NĚMEC, D. *Manželské právo*, s. 120.

¹⁰ BONFANTE, P. *Instituce*, s. 102.

¹¹ Tamtéž, s. 388.

¹² NĚMEC, D. *Manželské právo*, s. 62.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ NĚMEC, D. *Manželské právo*, s. 63.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Vývoj právní úpravy NĚMEC, D. *Manželské právo*, s. 75.

¹⁷ NĚMEC, D. *Manželské právo*, s. 76.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ HRDINA, A. I. *Kanonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia. Praha, 2002, s. 300.

²⁰ Cod. 1, 9, 6.

²¹ NĚMEC, D. *Manželské právo*, s. 52.

²² NĚMEC, D., *Manželské právo*, s. 55.

Dig. 23, 3, 39, 1
Ulpianus 33 ad ed.

Si spadoni mulier nupserit, distinguendum arbitror, castratus fuerit necne, ut in castrato dicas dotem non esse: in eo qui castratus non est, quia est matrimonium, et dos et dotis actio est.

Jestliže si eunuch vzal ženu, je třeba rozlišit, zda byl vykastrován, nebo ne. Jestliže byl vykastrován, nevznikne věno. V případě toho, který kastrován nebyl, neboť u něj vzniklo manželství, vzniká i věno a je možno použít i *actio dotis*.²³

V římském právu bylo účelem manželství zplodění legitimních potomků. Proto neschopnost plodit děti byla překážkou uzavření manželství. Pokud je tato osoba neplodná nebo nemůže „plodit zlehka“, smí uzavřít manželství a může také adoptovat a získat tak legitimního dědice. Stejně rozdělení zná i kanonické právo, rozlišuje neschopnost zplodit potomka (*impotentia generandi*), která sama o sobě není překážkou a nezpůsobuje neplatnost manželství,²⁴ a neschopnost pokusit se zplodit potomka. D. Němec zdůrazňuje, že se musí jednat o neschopnost pokusit se zplodit potomka, která **předchází uzavření manželství** (existuje tedy již v okamžiku manželského souhlasu), **má trvalý charakter** a musí se jednat o **překážku jistou** (v případě pochybností se má za to, že bylo manželství platně uzavřeno).²⁵

(6) Nedostatek věku

Manželství je možno uzavřít až okamžikem dovršení šestnáctého roku věku u muže a čtrnáctého roku u ženy. Také římské právo znalo odlišnou věkovou hranici u muže a ženy. Dospělost se u chlapců v archaickém právu počínala přijetím mužské tógy. Určení okamžiku přijetí však spočívalo na vůli příbuzných chlapce.²⁶ V době císařské pokládali Sabiniáni chlapce dospělého od okamžiku, kdy byl způsobilý plodit děti, Prokuliáni od okamžiku dovršení čtrnáctého roku života. Právnick Priscus požadoval splnění obou podmínek, jak dovršení let, tak schopnost plodit děti.²⁷ Císař Justinian rozhodl tuto otázku autoritativně tak, že chlapec se stává mužem v okamžiku dovršení 14 let věku.²⁸ U děvčat byl vždy pokládán dvanáctý rok věku za hranici dospělosti. V kanonickém právu nebyla v raném středověku hranice věku snoubenců jednotná, rozhodovaly tu místní zvyklosti a místní právo. Ve vrcholném středověku byla převzata hranice římského

práva 12 let u ženy a 14 let u muže.²⁹ Stejná situace byla i v případě CIC 1917, kde byla stanovena hranice 12 let pro muže a 14 let pro ženy³⁰, a to bez ohledu na to, že hranice zletilosti byla věk 21 let.³¹

(7) Zásada *pacta sunt servanda*

Klasické římské právo nedospělo nikdy k tomu, aby považovalo za závaznou a žalovatelnou jakoukoliv smlouvu (*contractus*). Pouze určité typy smluv byly uznány za civilně závazný *contractus*, z něhož vzniká *obligatio*.³² Neformální úmluvy nazývané *pacta* byly vynutitelné žalobou pouze v některých, přesně stanovených případech. Prvním takovým případem jsou tzv. *pacta adiecta*, tedy neformální dohody účastníků jiné civilní obligace, které zpřesňují nebo doplňují jejich základní práva a povinnosti. Závaznost těchto vedlejších ujednání není založena na jejich formě, ale na skutečnosti, že kontrakt, ke kterému byla tato *pacta adiecta* připojena, byl obligací *bonae fidei*,³³ a tedy mohl soudce přihlédnout při ocenění plnění, ke kterému byl žalovaný zavázán, ke všem skutečnostem, které byly v souladu s *fides*. Pokud bylo *pactum* uzavřeno současně se vznikem kontraktu, pak bylo možno žalovat na vymození povinností, v tomto *pactu* uložených, pomocí stejné žaloby, která vznikala z civilního kontraktu (tedy pomocí *actione empti* a *actione venditi* u kupní smlouvy, *actione lokti* a *actione conducti* u nájemní smlouvy apod.). Pokud však bylo *pactum* uzavřeno dodatečně, nebylo možno použít žalobu a ochrana byla poskytována pouze pomocí procesní námitky, podle právníka Juliana zejména pomocí *exceptionis doli*.³⁴

Dig. 2, 14, 7, 5.
Ulpianus libro quarto ad edictum

Quin immo interim format ipsam actionem, ut in bonae fidei iudiciis: solemi enim dimere pacta convenita inesse bonae fidei iudiciis. Sed hoc sic accipiendum est, ut si quidem ex continentia pacta subsecuta sunt, etiam ex parte actoris insint: si ex intervallo, non inerunt, nec valebunt, si agat, ne ex pacto actio nascatur. Ut puta post divortium convenit, ne tempore statuto dilationis dos reddatur, sed statim: hoc non valebit, ne ex pacto actio nascatur: idem Marcellus scribit. Et si in tutelae actione convenit, ut maiores quam statutae sunt usurae praestentur, locum non habebit, ne ex pacto nascatur actio: ea enim pacta insunt, quae legem contractui dant, id est quae in ingressu contractus facta sunt. Idem responsum scio a Papiniano, et si post emptionem ex intervallo aliquid extra naturam contractus conveniat, ob hanc

²³ DOSTALÍK, P. *Texty ke studiu soukromého práva římského*. Plzeň, 2016, s. 42.

²⁴ NĚMEC, D. *Manželské právo*, s. 50.

²⁵ NĚMEC, D. *Manželské právo*, s. 51.

²⁶ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha, 1910, s. 167.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Inst. 1, 22, pr.

²⁹ NĚMEC, D. *Manželské právo*, s. 48.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² SOMMER, O. *Učebnice*, s. 87.

³³ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny*, s. 750.

³⁴ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny*, s. 611.

causam agi ex empto non posse propter eandem regulam, ne ex pacto actio nascatur. Quod et in omnibus bonae fidei iudiciis erit dicendum. Sed ex parte rei locum habet pactum, quia solent et ea pacta, quae postea interponuntur, parere exceptiones.

Ulpian ve 4. knize K ediktu

Někdy však právě naopak pouhá neformální úmluva vytváří samotnou žalobu, jako se to stává při žalobách spočívajících na dobré víře. Ale je to třeba chápat tak, že jestliže neformální úmluvy následovaly hned po uzavření smlouvy spočívající na dobré víře, pak ze strany žalobce budou náplní žaloby spočívající na dobré víře. Ale jestliže byla neformální úmluva uzavřena až po nějaké době (od uzavření smlouvy), nebudou (povinnosti sjednané touto úmluvou) moci být obsahem žaloby ze smlouvy a ani nebude taková úmluva nic platná, pokud se bude žalovat (ze smlouvy), protože z **neformální úmluvy nevzniká žaloba**. Jako například, pokud by se po rozvodu neformální úmluvou sjednalo, že manžel je povinen vrátit věno ihned, nikoliv až v době, kterou pro vrácení věna stanoví zákon. Takové ujednání nebude mít právní účinky, protože z **neformální úmluvy nevzniká žaloba**. A totéž píše **Marcellus**. A jestliže se žalobě z poručenství dohodlo, že budou poskytnuty vyšší úroky, než jaké stanoví zákon, nebude taková úmluva mít právní účinky, protože z **neformální úmluvy nevzniká žaloba**. Pouze ty neformální úmluvy mohou být obsahem žaloby, které jsou připojeny (ke smlouvě) jako úmluvy vedlejší, to znamená ty, které byly uzavřeny současně se smlouvou. Stejně *responsum* známe i od **Papiniana**: jestliže by se po uzavření kupní smlouvy dohodlo něco, co není přirozeným obsahem této smlouvy, taková úmluva nebude žalovatelná pomocí žaloby z koupě, protože z **neformální úmluvy nevzniká žaloba**. To je nutno říci u všech žalob, které spočívají na dobré víře. Ale ze strany žalovaného bude mít neformální úmluva svůj význam, protože obvykle i ty úmluvy, které byly uzavřeny později (než samotná smlouva) jsou příčinou námitky.³⁵

Vidíme tedy, že právník Ulpian v tomto fragmentu, a dokonce s odvoláním na autoritu svých kolegů Marcella a Papiniana, opakovaně zdůrazňuje, že pouhá neformální úmluva, pokud není zřízena současně s jinou civilní obligací, kterou doplňuje nebo mění, není samostatně závazná a vynutitelná a přiznává stranám takto uzavřené neformální úmluvy pouze omezenou ochranu pomocí námitky.

Ze znění praetorského ediktu, tak jak máme jeho znění dochováno, by bylo možno dovozovat, že *praetor* chránil všechny uzavřené neformální úmluvy.

Praetor začal jeden po druhém uznávat jako vynutitelné určité typy neformálních úmluv, které přinášela k jeho křeslu obchodní praxe. Tyto úmluvy nemají žádný jednotlicí prvek a podle O. Sommera je nelze redukovat na společný princip.³⁶ Označování těchto žalovatelných úmluv jako *pacta praetoria* je však až novějšího původu. Jednotlivé typy žalovatelných neformálních úmluv jsou tyto:

Receptum argentarii

Jedná se o závazek směnárníka vyplatit na vrub klienta určitou částku ve prospěch třetí osoby. Proti směnárníkovi, který by tak neučinil, příslušela žaloba *actio reptitia*.³⁷

Constitutum debiti

Toto je bezforemný závazek zaplatit ve stanovený den vlastní nebo cizí peněžitý dluh. Z takového slibu byla přislíbena žaloba *actio de peculia constiuta*. Tím, že dlužník zaplatí samotný dluh, ruší se i samotné *constitutum*.³⁸

Receptum nautarum

Loďníci, hostinští a majitelé stájí ručí za věci, které jejich hosté přinesli sebou do podniku. Ručení se vztahuje i na nezaviněné ukradení nebo poškození věci, nevztahuje se však na škodu, způsobenou působením *vis maior*. Žaloba, kterou v tomto případě poskytuje *praetor*,³⁹ směřuje na náhradu hodnoty věci.⁴⁰

Receptum arbitri

Strany, které mají mezi sebou spor, se mohou dohodnout, že nesvěří řešení tohoto sporu soudu, ale že tento spor má rozhodnout soukromý rozhodčí (*arbitr*). V takovém případě se musí strany zavázat, že se podrobí výroku takového rozhodce. Tento závazek musí mít formu stipulace a bylo obvyklé připojit k takovému závazku pokutu pro případ, že by strana *arbitrem* odsouzená odmítla takový rozsudek přijmout. A samotný rozhodce musí na sebe vzít povinnost rozhodnout spor, který mu bude stranami předložen. Děje se tak neformální úmluvou, kterou rozhodce uzavírá se stranami. Po uzavření *receptum arbitri* již strany nemohou předložit svůj spor soudu a rozhodce může být donucen *praetorem* k vydání rozhodnutí (*sententiam dicere*), například pomocí ukládání pokut. Rozhodnutí arbitra již nemůže být změněno ani arbitrem samotným a nepodléhá odvolání.⁴¹

³⁶ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha, 1946, s. 87.

³⁷ SOMMER, O. *Učebnice*, s. 90.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Ed. XI, § 49. Viz SOMMER, O. *Texty ke studiu soukromého práva římského*. Praha: Melantrich, 1932, s. 24.

⁴⁰ SOMMER, O. *Učebnice*, s. 91.

⁴¹ K povaze rozhodčího řízení v římském právu viz RŮŽIČKA, K., DOSTALÍK, P. Arbitr a arbitrium v římském právu a rozhodce a rozhodčí řízení v českém právu. In: *Caroamico. 60 kapitól pro*

³⁵ Z latiny přeložil P. Dostalík s přihlédnutím ke slovenskému překladu BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J. *Corpus Iuris Civilis. Digesta. Tomus I*. Bratislava, 2008, s. 99–100.

Přesto nacházíme v Digestech místo, ve kterém jako by praetor uznal všeobecnou závaznost neformálních úmluv.

Dig. 2, 14, 7, 7

Ulpianus libro quarto ad edictum

Aitpraetor: „*pacta conventa, quae neque dolo malo, neque adversus leges plebis scita status konsulta decreta edicta principum, neque quo fraus cui eorum fiat facta erunt, servabo.*“

Ulpianus ve 4. knize K ediktu

Říká praetor: „*Ty neformální úmluvy, které nebyly uzavřeny pomocí podvodu, anebo nejsou v rozporu s plebiscity, usneseními senátu, rozhodnutími nebo edikty císařů, anebo v nich není úmysl obejít některou z těchto právních norem, budu uznávat.*“⁴²

Toto místo se však týká pouze zrušení civilní obligace neformální úmluvou a ochrana té strany obligace, která by byla z této obligace žalována, pomocí námitky *exceptio pacti conventi*.⁴³

Považujeme za nutné znovu zdůraznit, že římské právo nedospělo nikdy k všeobecné závaznosti toho, co bylo slíbeno. Nejdále na této cestě dospělo v konstituci císaře Lva I. z roku 472 po Kr.,⁴⁴ která stanovila, že stipulace způsobí vznik závazku bez ohledu na to, jakých slov sliující strany použily za účelem dosažení shody.

Přesto vedlo výše zmíněné místo v Digestech (Dig. 2, 14, 7, 7) středověké legisty, kteří nerozlišovali jednotlivé historické vrstvy římského práva, k vypracování zásady *pacta sunt servanda*. Již v *Decretum magistri Gratiani* z 12. století nalezneme rozlišování smluv, které nejsou pramenem závazku (*pacta nuda*) a smluv ostatních (*pacta vestita*). Samotná zásada, že i tzv. smlouvy, které nejsou přímo vynutitelné (tzv. *pacta nuda*), mají být zachovávány, nacházíme v Dekretálcích papeže Řehoře IX. ze 13. století. Právě zde byla obecně formulována zásada *pacta sunt servanda*.⁴⁵

Tato zásada pak byla převzata právníky školy přirozeného práva (Hugo Grotius, *De iure belli ac pacis libris III, II, 15*) a stala se součástí evropského právního diskursu.⁴⁶ Tato zásada byla převzata do evropských kodexů

Michala Skřejпка aneb římské právo napříč staletími (eds. P. Bělovský, K. Stloukalová). Praha: Auditorium, 2017, s. 348–358.

⁴² Z latiny přeložil P. Dostálík s přihlédnutím ke slovenskému překladu BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J. *Corpus Iuris Civilis. Digesta. Tomus I.* Bratislava, 2008, s. 100.

⁴³ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny*, s. 611.

⁴⁴ DAJZCAK, W., GIARO, T., LONGSCHAMPS DE BÉRIER, F., DOSTALÍK, P. *Právo římské. Základy soukromého práva.* Olomouc, 2013, s. 258.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ O recepci této zásady do světského práva viz SCHLOSSER, H. *Grundzüge der Neuren Privatrechtsgeschichte*, 9. vyd.,

soukromého práva (CC 1108, BGB § 138, § 1746 odst. 2 NOZ). Můžeme tedy říci, že právníci kanonického práva dokončili vývoj, který organicky probíhal již v římském právu, ale nebyl v pramenech římského práva zcela dovršen.

(8) Zásada *mala fides superveniens non nocet*

Definice držby

Odlišení držby (*possessio*) od vlastnictví je jedním z největších vynálezů římské právní vědy. K tomuto oddělení došlo již v archaickém římském právu, jak naznačuje následující ustanovení Zákona XII desek, které se týká vydržení (toto ustanovení se dochovalo díky zmínce římského spisovatele a řečníka Marka Tullia Cicerona v jeho díle *Topica*):

Cic. Top. IV, 23: *Usus auctoritas fundi, biennium est ... ceterarum rerum omnium ... annuus est usus.*

Pozemků se řádně nabývá po dvou letech užívání ... u všech ostatních věcí ... je užívání roční.⁴⁷

Tedy již podle římského práva poloviny 5. století př. Kr. bylo nutno rozlišovat vlastnictví jako právní panství nad věcí, a držbu, jako panství faktické, s jistými právními důsledky, mezi které je na prvním místě nutno počítat možnost přeměny (za splnění určitých podmínek) držby ve vlastnictví, pomocí institutu vydržení (*usucapio*).

Držbě byla věnována značná pozornost i právníky klasického období římského práva, jak dokládají úryvky z děl (fragments) právníků Ulpiana (z jeho komentáře K ediktu) a Paula (rovněž z jeho komentáře K ediktu), které byly kompilátory převzaty do Digest:

Dig. 43.17.1.2

Ulpianus 69 ad ed.

Huius autem interdicti proponendi causa haec fuit, quod separata esse debet possessio a proprietate: fieri etenim potest, ut alter possessor sit, dominus non sit, alter dominus quidem sit, possessor vero non sit: fieri potest, ut et possessor idem et dominus sit.

Ovšem tento interdikt byl zaveden na základě toho důvodu, že má být odlišena držba od vlastnictví, neboť se může stát, aby jiný byl držitelem, třebaže není vlastníkem, a jiný byl vlastníkem, třebaže nedrží. A může také být, že tentýž je jak držitelem, tak vlastníkem.⁴⁸

Heidelberg, 2001, s. 66–67. CHENG, B. *General Principles of Laws as Applied by International Courts and Tribunals.* London, 1953, s. 112–114. FEENSTRA, R. – AHSMANN, M. *Contract.* Deventer, 1980.

⁴⁷ SKŘEJPEK, M. *Prameny římského práva. Fontes Iuris Romani.* Praha: LexisNexis CZ 2004, s. 36–37.

⁴⁸ Z latinského originálu přeložil P. Dostálík.

Dig. 41.2.1.3
Paulus 54 ad ed.

Furiosus, et pupillus sine tutoris auctoritate, non potest incipere possidere, quia affectionem tenendi non habent, licet maxime corpore suo rem contingant, sicuti si quis dormienti aliquid in manu ponat. Sed pupillus tutore autore incipiet possider. Ofilius quidem et nerva filius etiam sine tutoris auctoritate possider incipere posse pupillum aiunt: eam enim rem facti, non iuris esse: quae sententia recipi potest, si eius aetatis sint, ut intellectum capiant.

Šílenec a nedospělec bez svolení poručníka nemůže začít držet, neboť nemají držební vůli, třebaže věc ve své moci nepochybně mají, neboť je to stejné, jako by bylo něco dáno do ruky tomu, kdo spí. Avšak nedospělec se svolením tutora může počít držet. Avšak Ofilius a Nerva mladší říkají, že také nedospělec bez svolení poručníka může počít držet: neboť zde se nejedná o otázku právní, ale o otázku skutkovou: a tento názor je možno přijmout, jestliže jsou v takovém věku, aby již pobrali rozumu.⁴⁹

Rozdíl mezi držbou a detencí

Také ne každý, kdo má věc u sebe a je opatřen možností s touto věcí volně nakládat, je chráněn jako držitel. Jisté je, že ochrany nepoživá ten, kdo má u sebe věc protiprávně – jako zloděj, který se zmocnil cizí věci, schovatel, který užívá věc, jež mu byla svěřena do úschovy, vypůjčitel, který užívá věc jiným než dovoleným způsobem apod. Ovšem ani v případě toho, kdo má právo mít věc u sebe a užívat ji, jako je nájemce, řádný vypůjčitel (kommodatář), nemá jeho držení právní účinky držby. Do skutečné držby schází těmto osobám držební vůle – *animus possidendi*, a vztah těchto osob k věci označuje římská právní věda jako *possessio naturalis*, což do češtiny možno přeložit jako detence. Některé případy držení bez vůle držební jsou ovšem chráněny jako držba samotná – detence prekaristy, detence zástavního věřitele a detence *sequestrova*. V době římsko-hellénské je chráněn jako držitel, ač má pouhou detenci, také emphyteuta a oprávněný ze *superficies*.⁵⁰

Bonae fidei possessio a malae fidei possessio

Konečně můžeme členit držbu na *possessio bonae fidei* nebo *malae fidei*. U držby v dobré víře se užívá i termín *poctivá držba*, je nutno rozlišit dvě situace. První z nich je *possessio ad usucapionem*, kdy držitel v dobré víře je chráněn petitorně, tedy vůči každému třetímu, kdo by mu tuto držbu odňal. Zde je třeba rozlišit dvě formy – obecnou a užší. V obecné formě poctivý držitel nakládá s věcí jako se svou vlastní a nemá vědomost o tom, že

by někomu škodil. Držitel užívá svobodně „svou“ věc, zeizuje ji, spotřebovává, originárním způsobem nabývá vlastnictví k plodům této věci (jistá omezení přináší v tomto směru až justiniánské právo). Pokud však ztratí držbu k věci, například náhodou věc vyjde z jeho faktické moci – zaběhnutím zvířete, útekem otroka, ztrátou prstenu apod. – nepřísluší mu podle římského práva žádná žaloba, kterou by mohl věc požadovat nazpět. V tomto případě je poctivý držitel chráněn pouze v určitých případech (byla – li mu například držba odebrána násilím), a to pomocí praetorských držebních interdiktů, a tuto držbu proto nazýváme *possessio ad interdicta*.

V užším případě *poctivé držby* musí být splněny i další náležitosti vydržení, mezi které patří kromě *bona fides* také *iusta causa possessionis* (spravedlivý důvod nabytí držby) a sama věc musí být způsobilá k vydržení (*res habilis*). Jsou-li splněny tyto náležitosti, stává se tato držba právem, protože k její ochraně náleží praetorská žaloba – *actio Publiciana*. Tato žaloba je založena na fikci vydržení – a držitel je chráněn jako vlastník na základě zjištění soudce, že by byl býval vydržel vlastnické právo k věci, pokud by ji byl býval držel po dobu předepsanou zákonem (zde se tímto zákonem rozumí Zákon XII desek).

Jaké další otázky řešili římsští právníci v souvislosti s držbou?

Takovým způsobem byla pojímána držba v římském právu, koncept, který podstatným způsobem ovlivnil chápání držby a vlastnictví⁵¹ v evropském soukromém právu.⁵²

Jednou z klíčových otázek, kterými se římsští právníci zabývali v souvislosti s držbou, je otázka, zda musí být přesvědčení držitele *bonae fidei* o řádném nabytí vlastnického práva k věci přítomno po celou (dosti dlouhou) dobu vydržení, nebo zda postačí dobrá víra v okamžiku nabytí držby. Římské právní prameny přisvědčují druhému z těchto uvedených názorů⁵³ a vyjadřují tento názor latinskou paremií *mala fides superveniens non nocet*.

Je třeba zdůraznit, že podle klasického římského práva byla držba pojímána jako skutkový stav s právními účinky, který trvá od okamžiku, kdy nastanou skutečnosti, které držbu zakládají, až do okamžiku, kdy nastanou skutečnosti, které držbu ukončují. To má závažné důsledky. Jedním z nich je, že okolnosti rozhodné pro právní kvalifikaci držby se posuzují podle okamžiku nabytí, a platí tedy zásada *mala fides superveniens non nocet*.⁵⁴ V klasickém římském právu bylo rozlišováno ještě nabytí úplatné, kdy může dobrá víra po nabytí držby odpadnout,

⁴⁹ Z latinského originálu přeložil P. Dostalík.

⁵⁰ DOSTALÍK, P. Držba věci nebo držba práva? Historická polemika. In: MALÝ, K., DVOŘÁK, T. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, s. 529–537.

⁵¹ Viz vynikající studii BLAHO, P. *Držba v dějinách práva*. Trnava, Trnavská univerzita v Trnave, 2015, passim.

⁵² PIPES, R. *Vlastnictví a svoboda*. Praha: Argo, 2008, s. 28.

⁵³ SOMMER, O. *Učebnice*, s. 226.

⁵⁴ DOSTALÍK, P. Držba věci nebo držba práva? Historická polemika, in: MALÝ, K., DVOŘÁK, T. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*, Praha: Wolters Kluwer, s. 529–537.

aniž by to bylo na škodu držbě samotné, a nabytí bezplatné, kdy musí být dobrá víra přítomna po celou dobu držby. V justiniánském právu toto rozlišování mizí a paremie *mala fides superveniens non nocet* platí v celé šíři. Kanonické právo opustilo tuto paremii římského práva a nahradilo ji zásadou právě opačnou – *mala fides superveniens nocet*, tedy držitel v dobré víře musí být po celou dobu trvání držby v dobré víře. Tuto myšlenku nacházíme již v Liber extra a papež Innocencius III. vyžaduje, aby ten, kdo má vydržet, nevěděl po celou dobu, že drží věc cizí (*Unde oportet ut, qui praescribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienae*).⁵⁵ Nutnost dobré víry zdůvodňuje tím, že „vše, co porušuje dobrou víru, je hříšné“ (*Quoniam omne, quod non est ex fide peccatum est*).⁵⁶ Tato zásada kanonického práva byla převzata do práva pandektního,⁵⁷ a odtud se stala součástí například rakouského občanského zákoníku z roku 1811.⁵⁸

V československých občanských zákonících z roku 1950 a 1964 není tato zásada výslovně zakotvena, je však striktně vyžadována právní vědou.⁵⁹

⁵⁵ cap. 20. X de praescriptio 2. 26 (Innocentius III).

⁵⁶ cap. 20. X de praescriptio 2. 26 (Innocentius III).

⁵⁷ ARNDTS, Karl Ludwig. *Učební kniha pandekt: [I]*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 173.

⁵⁸ § 1460 ABGB.

⁵⁹ BIČOVSKÝ, J., FIALA, J., HOLUB, M. *Občanský zákoník*. Praha: Linde, 1999, s. 142.

Držbu je možno považovat za příklad právního institutu, jehož základní forma byla vytvořena již v období klasického římského práva, tvoří významný stavební kámen v současných systémech soukromého práva, avšak praktické a teoretické důsledky držby jsou stále zdrojem právních polemik a rozporů.⁶⁰

Závěr

Můžeme shrnout, že stopy římského práva jsou jasně patrné i v aktuálním kodexu kanonického práva a vliv římského práva na jednotlivé instituty je zcela nesporný, třebaže tyto případy se mohou poněkud lišit od svých římských protějšků (jako je subjektivní posuzování většího zla u *vis ac metus*). Na straně druhé však existují i zásady, které vypadají jako by pocházely z dílny autorů Digest (*pacta sunt servanda, mala fides superveniens non nocet*): tyto zásady však v římském právu nikdy neplatily a jejich zavedení do práva *ius commune* bylo právě zásluhou kanonistiky.

⁶⁰ DOSTALÍK, P. Držba věci nebo držba práva? Historická polemika. In: MALÝ, K., DVOŘÁK, T. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, s. 529–537.

Princíp zmluvnosti v dôchodkovom systéme Slovenskej republiky

doc. JUDr. Miloš Lacko, PhD.*

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Reforma dôchodkového systému SR uskutočnená v rokoch 2003 až 2005 zavedením princípu zmluvnosti výrazne zmenila charakter sociálnopoišťovacích právnych vzťahov v dôchodkovej oblasti. V právnych vzťahoch starobného dôchodkového sporenia a doplnkového dôchodkového sporenia výrazne prevažuje dispozitívnosť nad verejnoprávnu kogentnosťou spojenou s princípom garancie, čo sú metódy hmotnoprávneho vyjadrenia prístupu k právu na hmotnému zabezpečeniu v starobe a pri strate živiteľa. Tieto metódy materiálneho vyjadrenia uvedených sociálnych udalostí sú ohrozované výrazným zakotvením princípu zmluvnosti ako systémového prvku starobného dôchodkového sporenia a doplnkového dôchodkového sporenia. V príspevku poukazujeme na negatívne dôsledky vyvolané zavedením tohto princípu bez jeho čiastočného vyváženia hodnotovo opačným princípom právnej garancie a solidarity, ktoré priamo ohrozujú materiálnu podstatu ústavného sociálneho práva cielene pokrývajúceho uvedené sociálne udalosti.

Abstract: The reform of pension system of the Slovak Republic carried out between 2003 and 2005 by introducing the principle of contractuality has significantly changed legal relations of social insurance in the pension system. In the legal relations of old-age pension saving and supplementary pension saving, disposability is significantly prevailed over the public-law mandatory, which is associated with the principle of guarantee, these are methods of substantive access to the right to material security in old age and loss of the breadwinner. These methods of material expression of these social events are endangered by the principle of contractuality as a systemic element of old-age pension saving and supplementary pension saving. In the article we point out the negative consequences caused by introduction of this principle without its partial counterbalance by the value-opposite principle of legal guarantee and solidarity, which directly endangers the substance of constitutional social law specifically covering these social events.

Kľúčové slová: hmotné zabezpečenie v starobe, zmluva o starobnom dôchodkovom sporení, zmluva o poistení dôchodku, účastnícka zmluva

Key words: Material security in old age, Old-Age Pension Saving Contract, pension insurance contract, subscriber contract

Úvod

Dlhodobá prebieha diskusia o zmenách a reformných snahách dôchodkového systému Slovenskej republiky (poznáme, že reforma prebehla v období rokov 2003-2005) s cieľom dosiahnuť najmä dlhodobú udržateľnosť dôchodkových systémov a zaistiť hmotné zabezpečenie fyzickej osoby najmä pre prípad sociálnej udalosti staroby, a to pri známych externalitách ako je nepriaznivo sa vyvíjajúci demografický faktor a výkyvy na trhu práce spôsobené v poslednom čase zavádzaním nových technológií (v *Koncepcii reformy dôchodkového zabezpečenia SR z roku 2003 sa výslovne uvádza „zvýšená informatizácia a virtualizácia spoločenských vzťahov“*⁽¹⁾).

Reforma dôchodkového systému SR vniesla spolu s novým trojpilierovým usporiadaním (dôchodkové poistenie začlenené do sociálneho poistenia, starobné dôchodkové sporenie a doplnkové dôchodkové sporenie) do sociálnozabezpečovacích právnych vzťahov nový prvok, prvok zmluvnosti.

Systém dôchodkového poistenia je všeobecným priebežne financovaným a prevažne dávkovo definovaným systémom (označovaným aj ako PAYG „pay as you go, pay as you earn“)⁽²⁾ s obligatórnou účasťou, ktorý

JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD., PF Trnavskej univerzity v Trnave.

¹ Dostupne z: <https://ekonomika.sme.sk/c/3736780/navrh-koncepcie-reformy-dochodkoveho-zabezpecenia-v-sr-material-stiahnuty-zo-stranky-ministerstva.html> [cit. 2020-31-1].

² MATLÁK, J. a kol. *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: 2. vyd. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 356 S., s. 129. ISBN 978-80-7380-403-9.

* Autor spracoval príspevok s finančnou podporou projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-18-0443 pod názvom „*Prieniky pracovného práva do iných odvetví súkromného práva (a vice versa)*“. Zodpovedná riešiteľka prof.

monopolne spravuje verejnoprávna inštitúcia (Sociálna poisťovňa) s kontrolnou kompetenciou štátu. Súčasne tento systém patrí medzi dôchodkové dávkové systémy, t. j. defined benefit pension schemes (DB). Systém starobného dôchodkového sporenia je nadstavbovým systémom popri všeobecnom systéme dôchodkového poistenia (*aj preto laické označenie II. pilier*), ktorý predstavuje dobrovoľnú, ale nevyviazateľnú individualizovanú fondovú akumuláciu majetku pre účely jeho kolektívneho investovania vykonávaného zvolenou dôchodkovou správcovskou spoločnosťou, ktorá má byť základom pre zmluvné dojednanie dôchodku s poisťovňou alebo v krajnom prípade dohody o vyplácaní dôchodku programovým výberom s dôchodkovou správcovskou spoločnosťou. Tento systém patrí do skupiny (fondovo) príspevkových dôchodkových systémov, t. j. defined contribution schemes (DC). Napokon systém doplnkového dôchodkového sporenia predstavuje dobrovoľnú doplnkovú formu zaisťovania príjmu v starobe účastníka tohto systému založenú na individualizovanej fondovej akumulácii majetku prostredníctvom kolektívneho investovania (ako v prípade starobného dôchodkového sporenia) s nižšou mierou jeho ovplyvňovania účastníkom, ale s možnosťou platenia príspevkov aj zamestnávateľom.

Z hľadiska hodnotového zamerania systém dôchodkového poistenia predstavuje vyjadrenie určitej miery solidarity prechováanej sa v aktuálnom období spoločnosťou a systém starobného dôchodkového sporenia je zasa vyjadrením silnej pozície princípu ekvivalencie (zásluhovosti)³.

Jedným z prostriedkov ako naplniť naznačené primárne ciele (snáď každého) dôchodkového systému je **zvýšenie motivácie fyzickej osoby participovať v dôchodkovom systéme** a v konečnom dôsledku aj potlačenie snahy vyhýbať sa odvodovej (príspevkovej) povinnosti⁴. Uvedené sa podľa návrhu koncepcie reformy dôchodkového zabezpečenia SR malo dosiahnuť, a podľa súčasnej právnej úpravy sa dosahuje zvýšením významu vlastníckych práv k odvedeným platbám v dôchodkovom systéme, t. j. k naakumulovaným a kapitalizovaným príspevkom (na osobných účtoch týchto participantov) v dvoch dôchodkových systémoch, založených na metóde sporenia, a to v starobnom dôchodkovom sporení a doplnkovom dôchodkovom sporení. Uvedené, spolu s dobrovoľným vstupom do týchto dôchodkových

systémov, určovaním (neskoršieho) odchodu do dôchodku prostredníctvom nákupu „dôchodkovej anuity“ účastníkom sporenia a podieľaním sa na investičnej stratégii kapitálového zhodnocovania odvedených príspevkov, vyžadovalo výrazne zavedenie zmluvnosti do reformovaného dôchodkového systému a s tým spojenej širokej zmluvnej autonómie účastníkov dôchodkového systému, pričom najvýraznejšia je v systéme starobného dôchodkového sporenia.

Do začiatku reformného obdobia bola zmluvnosť systémovým prvkom len doplnkového dôchodkového poistenia (regulovaným zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 123/1996 Z. z. o doplnkovom dôchodkovom poistení zamestnancov), ktorý sa v roku 2005 transformoval na doplnkové dôchodkové sporenie zákonom č. 650/2004 Z. z. účinným od 1. januára 2005.

Výrazné systémové posilnenie zmluvnosti v dôchodkovom systéme SR, a to v starobnom dôchodkovom sporení a doplnkovom dôchodkovom sporení, je dôsledkom nového prístupu zákonodarcu k regulácii ústavného zaisťovania práva fyzickej osoby na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a ďalších s tým súvisiacich sociálnych udalostí, kde sa do popredia dostáva preferencia slobodnej voľby jednotlivca. Tento nový prístup tak zásadne mení charakter sociálnozabezpečovacích právnych vzťahov v dôchodkovej oblasti a kreuje nové právno-teoretické zásady [všeobecnejšia zásada individuálnej zodpovednosti za svoj (budúci) sociálny status, inak označovanej aj ako zásada iniciácie⁵, vyjadrujúcej stimulačnú funkciu práva sociálneho zabezpečenia, zásada individuálnej dispozície s dôchodkovými dávkami, zásada vlastníctva (resp. majetkových práv) dôchodkových dávok] v tejto oblasti a súčasne prináša so sebou aj nové otázky (ústavnosť zmluvnej dispozície vylučujúcej zákonných dedičov z dedenia naakumulovaných finančných prostriedkov zomretou osobu (poručiteľom) a značné zmluvné a aj zákonné oklieštenie poskytovania pozostalostných dôchodkových dávok. Ako však uvedieme ďalej, systém starobného dôchodkového sporenia v dôsledku zakotvenia silnej pozície zmluvnej voľnosti vytvára aj predpoklady pre porušovanie princípu rovnosti.

1. Zmluvnosť v príspevkovej fáze dôchodkového sporenia

Hmotnoprávnym predpokladom pre vstup do systému starobného dôchodkového sporenia je uzatvorenie zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení s dôchodkovou správcovskou spoločnosťou, ktorú si budúci sporiteľ zvolil. Obdobne to platí aj pre systém doplnkového dôchodkového sporenia. Na účely príspevkovej participácie

³ Pozri k tomu aj KREBS, V. a kol. *Solidarita a ekvivalence v sociálnych systémoch*. 1. vyd. Praha: Výskumný ústav práce a sociálnych vecí, v. v. i. 2009, 177 S., s. 59–69. ISBN 987-807416-044-8.

⁴ Návrh koncepcie dôchodkovej reformy SR odôvodňoval zavedenie tohto prístupu nasledovne „je platenie odvodov občanmi celkom pochopiteľne vnímané ako platenie daní, dôsledkom čoho dochádza k vyhýbaniu sa platbám odvodov, zatajovaniu a presúvaniu príjmov, najrôznejším úpravám vymeriavacieho základu, demotivácii oficiálne sa zamestnať, uprednostňovaniu neformálnej ekonomiky, migrácii na trhy práce krajín s menším odvodovým zaťažením, a pod.“

⁵ GREGOROVÁ, Z. a kol. *Právo sociálneho zabezpečení České republiky a Evropské unie*. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2018, s. 278. Edice Učebnice Právnické fakulty MU, sv. č. 538, s. 65. ISBN 978-80-210-8842-9.

v tomto systéme sa uzatvára zmluva o doplnkovom dôchodkovom sporení (ďalej len „účastnícka zmluva“) medzi budúcim účastníkom a ním zvolenou doplnkovou dôchodkovou spoločnosťou a z hľadiska dobrovoľnej príspevkovej participácie zamestnávateľa je to aj zamestnávateľská zmluva, uzatváraná s doplnkovou dôchodkovou spoločnosťou, v ktorej je účastníkom jeho zamestnanec/zamestnanci. Zamestnávateľ ako aj ďalší potenciálni účastníci doplnkového dôchodkového sporenia na báze dobrovoľnosti uzatvárajú účastnícke zmluvy a zamestnávateľské zmluvy. Výnimku z hľadiska zaistenia zvýšenej sociálnej ochrany predstavuje povinnosť uzatvoriť účastnícku zmluvu pre zamestnancov zaradených na výkon prác na pozíciách, ktoré regionálny úrad verejného zdravotníctva zaradil do 3. alebo 4. kategórie čo do rizík poškodenia zdravia faktormi práce a pracovného prostredia a pre zamestnancov, ktorí vykonávajú umeleckú činnosť v divadlách a súboroch, a kosú umelec vykonávajúci profesiu tanečníka bez ohľadu na štýl a techniku a hudobný umelec vykonávajúci profesiu hráča na dychový nástroj. Uvedené tri skupiny zamestnancov síce uzatvárajú ex lege účastnícku zmluvu, ale k minimálnej príspevkovej povinnosti je ex lege zaviazaný iba ich zamestnávateľ (*min. 2 % zo zdaniteľného príjmu zo závislej činnosti tohto zamestnanca*). Napokon výnimku predstavuje z hľadiska rešpektovania princípu rovnosti aj povinnosť zamestnávateľa uzatvoriť do 30 dní zamestnávateľskú zmluvu s doplnkovou dôchodkovou spoločnosťou od zistenia skutočnosti, že jeho zamestnanec už má uzatvorenú účastnícku zmluvu a zamestnávateľ už má tiež uzatvorenú zmluvu, ale s inou doplnkovou dôchodkovou spoločnosťou (*ak by mal zamestnanec uzatvorených viac zmlúv s viacerými doplnkovými dôchodkovými spoločnosťami, má zamestnávateľ povinnosť uzatvoriť zmluvu len s jednou podľa výberu jeho zamestnanca*).

Podmienkou uzatvorenia zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení je existencia predchádzajúceho poistného vzťahu na dôchodkovom poistení, teda v prvom základnom univerzálnom systéme dôchodkového systému SR, čo súčasne potvrdzuje nastavbový charakter starobného dôchodkového sporenia voči tomuto systému dôchodkového poistenia. Dôchodkové poistenie (resp. presnejšie poistné vzťahy na dôchodkovom poistení) však nemusí existovať v okamihu uzatvorenia zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení, teda postačuje ak budúci sporiteľ bol v minulosti účastníkom (participantom) systému dôchodkového poistenia. Druhou podmienkou je veková podmienka budúceho sporiteľa verifikujúca, či ku dňu podpisu tejto zmluvy nedovŕšil tridsaťpäť rokov veku. Túto podmienku zaviedol zákonodarca s cieľom vylúčiť účastníkov systému, ktorí by si z dôvodu vyššieho veku a tým aj kratšieho obdobia produktívneho obdobia nenaakumulovali sumu postačujúcu na zaobstaranie (resp. „zazmluvnenie“) budúcej dôchodkovej dávky.

Zmluva o starobnom dôchodkovom sporení na rozdiel od účastníckej zmluvy sa novo uzatvára vždy pri prestupe sporiteľa do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti

a tak sporiteľ v danom čase môže mať uzatvorenú len jednu účinnú zmluvu. Výnimkou sú podľa § 64 ods. 4 zákona č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení (ďalej len „zákon č. 43/2004 Z. z.“) dve situácie, a to prestup z jednej do druhej dôchodkovej správcovskej spoločnosti a uzatvorenie dvoch dohôd o vyplácaní starobného (resp. predčasného) dôchodku s inou dôchodkovou správcovskou spoločnosťou za predpokladu, že na vyplácanie jedného z dôchodkov, poskytovaných programovým výberom, sa použije suma z osobného dôchodkového účtu sporiteľa, tvorená aj dobrovoľnými príspevkami pripísanými na tomto účte, a druhý dôchodok, vyplácaný programovým výberom, sa dohodol s dôchodkovou správcovskou spoločnosťou buď po splnení zákonnej podmienky (že súčet súm tohto dôchodku a všetkých ďalších, na ktoré má sporiteľ nárok na výplatu, presahujú ku dňu účinnosti dohody referenčnú sumu⁶) alebo bez jej splnenia, keďže sporiteľovi nebol ponúknutý žiadny doživotný dôchodok z dôvodu nízkej nasporenej sumy⁷. Naproti tomu účastník doplnkového dôchodkového sporenia môže mať s jednou doplnkovou dôchodkovou správcovskou spoločnosťou uzatvorených viac účastníckych zmlúv (*na základe ktorých však musí plniť zmluvne dohodnutú príspevkovú povinnosť, keďže jej neplnenie za určité sledované obdobie je aj dôvodom zániku takejto zmluvy, pozri nižšie zánik účastníckej zmluvy*), a dokonca aj viaceré účastnícke zmluvy s viacerými doplnkovými dôchodkovými spoločnosťami.

Zákonodarca zakotvuje aj pre zmluvu o starobnom dôchodkovom sporení ako aj pre účastnícku zmluvu nevyhnutné náležitosti.

Zákonnými obligatónymi **náležitosťami platne uzatvorenej zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení** sú okrem zrejmeého označenia zmluvných strán (na strane dôchodkovej správcovskej spoločnosti sa vyžaduje označenie obchodného registra, ktorý ju zapísal a číslo tohto zápisu a na strane sporiteľa jeho identifikačné číslo sociálneho zabezpečenia) a ich podpisov:

- a) názov dôchodkového fondu, ktorý si sporiteľ zvolil, pričom sporiteľ si môže zvoliť sporenie maximálne v dvoch dôchodkových fondoch, pričom jedným z nich musí byť podľa § 92 ods. 4 zákona č. 43/2004 Z. z. garantovaný dlhopisový dôchodkový fond. V takom prípade si musí dohodnúť pomer platenia príspevkov do ním zvolených dôchodkových fondov a k určitému dňu aj pomer sporenia v daných dôchodkových fondoch, ktorým sa rozumie pomer rozloženia

⁶ Referenčná suma je priemerná mesačná suma starobného dôchodku vyplácaného zo systému dôchodkového poistenia (priznaného od roku 2004 a nekráteného z iných zákonných dôvodov) určená Sociálnou poisťovňou k 30. novembru kalendárneho roka, pričom je platná pre celý nasledujúci kalendárny rok. Od roku 2018, kedy došlo k jej zavedeniu, bola vo výške 432,40 eur a pre rok 2020 má hodnotu 464,60 eur.

⁷ KALÍŠKOVÁ, J. Zákon o starobnom dôchodkovom sporení s komentárom. *Poradca*, 2015, roč. XX, č. 1–2, s. 203. ISSN 1335-1583.

majetku sporiteľa v týchto dôchodkových fondoch (po dovŕšení 52. roku veku sporiteľa určuje pomer sporenia v dôchodkových fondoch zákonodarca v § 92 zákona tak, aby sa s pribúdajúcim vekom blížiacim sa dôchodkovému veku čistá nasporená hodnota majetku sporiteľa, určená z jeho pripísaných povinných príspevkov, stále väčším podielom presúvala do garantovaného dlhopisového dôchodkového fondu). Ak pomer sporenia v jednotlivých dôchodkových fondoch dohodnutý v zmluve nezodpovedá zákonnej požiadavke, je zmluva o starobnom dôchodkovom sporení v tejto časti neplatná a pre pomer sporenia v jednotlivých dôchodkových fondoch platia dané zákonné ustanovenia;

- b) záväzok dôchodkovej správcovskej spoločnosti spravovať dôchodkový fond, ktorý si sporiteľ zvolil,
- c) informáciu, z ktorej vyplýva, v ktorom dôchodkovom fonde je dôchodková správcovská spoločnosť povinná dopĺňať majetok, ak poklesne hodnota dôchodkovej jednotky, t. j. ktoré dôchodkové fondy označí podľa § 72 ods. 5 zákona č. 43/2004 Z. z. dôchodková správcovská spoločnosť za garantované a ktoré za negarantované, pričom ex lege iba voči dlhopisovému dôchodkovému fondu má povinnosť dopĺňať majetok,
- d) výslovný písomný prejav vôle sporiteľa prestúpiť do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti, ak je uzatváraná zmluva z dôvodu prestupu sporiteľa z jednej do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti (§ 64b ods. 1 zákona č. 43/2004 Z. z.),
- d) prejav vôle budúceho sporiteľa platiť dobrovoľné príspevky vrátane podmienok ich platenia; súčasťou zmluvy nemôže byť sankcia za neplatenie dobrovoľných príspevkov,
- e) dátum a miesto uzatvorenia zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení,
- f) ak má budúci sporiteľ záujem určiť oprávnenú osobu, ktorá bude mať právo na vyplatenie sumy zodpovedajúcej aktuálnej hodnote osobného dôchodkového účtu ku dňu, v ktorom sa dôchodková správcovská spoločnosť dozvie o jeho smrti, sú nevyhnutnou náležitosťou aj identifikačné údaje takejto fyzickej či právnickej osoby,
- g) vyhlásenie dôchodkovej správcovskej spoločnosti o splnení oboznamovacej povinnosti budúceho sporiteľa so štatútmi dôchodkových fondov a správami o hospodárení s majetkom každého z dôchodkových fondov, ktoré dôchodková správcovská spoločnosť spravuje, vrátane správy o hospodárení dôchodkovej správcovskej spoločnosti; splnenie tejto zákonnej povinnosti dôchodkovej správcovskej spoločnosti potvrdzuje budúci sporiteľ.

Právne účinky v prípade zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení nenastávajú jej platným uzatvorením, ale podľa § 64a ods. 2 zákona č. 43/2004 Z. z. až jej registráciou v registri zmlúv o starobnom dôchodkovom sporení uskutočnenou Sociálnou poisťovňou (v súvislosti s registráciou zmluvy má Sociálna poisťovňa

informačné povinnosti voči dôchodkovej správcovskej spoločnosti a v prípade jej odmietnutia jej registrácie zo zákonných dôvodov aj voči fyzickej osobe). Na túto skutočnosť je naviazaný aj vznik prvej účasti sporiteľa na starobnom dôchodkovom sporení. Podľa § 15 ods. 1 a 2 zákona č. 43/2004 Z. z. prvá účasť na starobnom dôchodkovom sporení vzniká novému sporiteľovi od prvého dňa mesiaca predchádzajúceho mesiacu registrácie zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení Sociálnou poisťovňou za predpokladu, že je k tomu dňu dôchodkovom poistený. V opačnom prípade novému sporiteľovi prvá účasť na starobnom dôchodkovom sporení vzniká až dňom vzniku dôchodkového poistenia (z pozícia „pasívneho sporiteľa“). Napokon registrácia je rozhodujúcou právnu skutočnosťou aj pri určovaní dňa prestupu sporiteľa z jednej do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti (uvádzame nižšie v texte).

Samozrejme, súdna verifikácia zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení nie je nijako dotknutá, pričom právoplatné súdne rozhodnutie o jej neplatnosti alebo neexistencii s účinkami ex tunc je zákonným dôvodom pre jej výmaz z registra zmlúv o starobnom dôchodkovom sporení.

Sociálna poisťovňa verifikuje každú takúto zmluvu a ex lege nezapíše do uvedeného registra každú zmluvu:

- a) ktorá obsahuje neúplné alebo chybné údaje (§ 64a ods. 6 zákona č. 43/2004 Z. z. umožňuje dôchodkovej správcovskej spoločnosti konvalidovať zmluvu),
- b) ktorá bola uzatvorená s fyzickou osobou, ktorá nespĺňa podmienky na uzatvorenie či prvej zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení alebo ďalšej zmluvy v prípade prestupu sporiteľa z jednej do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti,
- c) na ktorú nebol vydaný akceptačný list Sociálnou poisťovňou (napr. z dôvodu, že uzatvoril zmluvu o poistení dôvodu, alebo plynie lehota záväznosti ponuky životnej poisťovne na vyplácanie určitého druhu dôchodku) v prípade uzatvorenia ďalšej zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení sporiteľa pri jeho prestupe do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti,
- d) ktorú uzatvoril sporiteľ po zadaní pokynu na vydanie certifikátu (ako elektronického potvrdenia o sume nasporenej sporiteľom na jeho osobnom dôchodkovom účte) pre tohto sporiteľa na účely vyhotovenia ponúk na vyplácanie dôchodku zo strany životných poisťovní prostredníctvom Centrálného informačného ponukového systému⁸ spracovaného Sociálnou poisťovňou.

⁸ Centrálny informačný ponukový systém slúži na sprostredkovanie ponúk dôchodkov pre sporiteľov. Zabezpečuje transparentnosť sprostredkovania ponúk dôchodkov a znižuje administratívnu záťaž sporiteľa, ktorý dostane všetky ponuky na jednom mieste v rovnakom čase. Do tohto systému Sociálna poisťovňa, poisťovne a dôchodkové správcovské spoločnosti vkladajú údaje potrebné na určenie splnenia podmienok na výplatu dôchodku, na predloženie ponuky dôchodku a na bezpečný a efektívny prístup k dôchodku. Zavedenie CIPS umožnilo zakázať

ťovňou alebo počas záväznosti ponúk na vyplácanie dôchodkov vypracovaných životnými poisťovňami.

Zmluvný princíp je však v prípade zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení aj výrazne oslabený, keďže nemožno od takejto zmluvy odstúpiť, vypovedať ani ju zrušiť dohodou zmluvných strán. Zmluva o starobnom dôchodkovom sporení **zaniká iba z taxatívnych zákonných dôvodov** (uvedených v § 64 ods. 10 zákona č. 43/2004 Z. z.), a to okrem zrejmej situácie úmrtia sporiteľa dňom:

- a) prestupu sporiteľa z jednej dôchodkovej správcovskej spoločnosti do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti na základe akceptačného listu vydaného Sociálnou poisťovňou s účinnosťou od 1. dňa buď nasledujúceho kalendárneho mesiaca alebo od druhého v poradí nasledujúceho kalendárneho mesiaca, čo je závislé od skutočnosti, či bola zmluva registrovaná Sociálnou poisťovňou do 15. dňa v danom mesiaci alebo po tomto dni,
- b) zániku právneho postavenia sporiteľa ex tunc z dôvodu požiadania o prevod dôchodkových práv do dôchodkového systému EÚ alebo jej inštitúcie, a to s účinnosťou doručenia oznámenia danej inštitúcie EÚ,
- c) nadobudnutia účinnosti dohody o vyplácaní dôchodku programovým výberom medzi sporiteľom a dôchodkovou správcovskou spoločnosťou, ktorej nebol sporiteľom, ale do ktorej bol prevedený celý majetok v hodnote jeho osobného dôchodkového účtu z jeho pôvodnej dôchodkovej správcovskej spoločnosti, alebo ak nebol prevedený celý majetok v tejto hodnote, tak buď došlo k dohode na účely prevodu celého majetku v období 3 mesiacov odo dňa evidencie poznámky o uzatvorení tejto dohody alebo uplynula táto 3 mesačná lehota od evidencie poznámky v Centrálnom informačnom ponukovom systéme,
- d) vyplatenia poslednej splátky starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku programovým výberom za predpokladu, že sporiteľ nemá ďalší osobný dôchodkový účet s kladným zostatkom,
- e) vzniku povinnosti poistiteľa plniť zo zmluvy o poistení dôchodku za predpokladu, že po zaplatení jednorazového poistného má hodnota osobného dôchodkového účtu sporiteľa v danej dôchodkovej správcovskej spoločnosti nulový zostatok alebo dňom, ktorým nebolo zaplatené jednorazové poistné v sume (uvedenej v elektronickom certifikáte) do 3 mesiacov po zaevidovaní poznámky o uzatvorení zmluvy o poistení dôchodku a súčasne buď došlo k dohode o zmene

tejto zmluvy z dvoch zákonných taxatívnych dôvodov alebo bez ďalších okolností len uplynula 3 mesačná lehota odo dňa evidencie poznámky o uzatvorení tejto zmluvy o poistení dôchodku,

- f) jednorazového vyplatenia nasporenej sumy sporiteľovi, zistenej ku dňu vydania elektronického certifikátu v prípade, ak je táto suma nižšia ako suma zverejnená Sociálnou poisťovňou, t. j. hodnotu mediánu súm najnižších mesačných doživotných dôchodkov, ktoré sú poistiteľa ochotní vyplácať budúcim poistníkom.

Uvedené taxatívne dôvody zakladajúce zánik zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení predznačujú významný znak systému starobného dôchodkového sporenia, ktorým je relatívna nevyvazateľnosť z tohto systému a tak vylúčenie znaku systémového „opt-out“, t. j. vystúpenia zo systému starobného dôchodkového sporenia na základe rozhodnutia a prejavu vôle sporiteľa⁹.

Osobitne treba zdôrazniť prípadnú náležitosť zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení, ktorou je dobrovoľný zmluvný záväzok sporiteľa platiť dobrovoľné príspevky na starobné dôchodkové sporenie, čo je vlastne len prejavom posilňovania zásady individuálnej zodpovednosti za svoj (budúci) sociálny status.

Na základe doteraz uvedeného možno zmluvu o starobnom dôchodkovom sporení vymedziť ako osobitný dvojstranný záväzkovo právny vzťah medzi sporiteľom a dôchodkovou správcovskou spoločnosťou, v ktorom táto spoločnosť prijíma záväzok prostredníctvom kolektívnych investičných stratégií obozretne a odborne starostlivo v najlepšom záujme sporiteľa zhodnocovať finančné prostriedky odkladané týmto sporiteľom a sporiteľ sa za realizáciu tohto záväzku zaväzuje platiť dohodnutú odplatu (resp. druhy odplát zákonodarcom určené, a to odplatu za správu dôchodkového fondu, odplatu za vedenie osobného dôchodkového účtu a odplatu za zhodnotenie majetku v dôchodkovom fonde).

Zákonnými obligatórnymi **náležitosťami platne uzatvorenej účastníckej zmluvy (v systéme doplnkového dôchodkového sporenia)** sú okrem zrejmeého označenia zmluvných strán (na strane doplnkovej dôchodkovej spoločnosti sa vyžaduje aj označenie obchodného registra, ktorý ju zapísal a číslo tohto zápisu) a ich podpisov:

- a) názov príspevkového doplnkového dôchodkového fondu zvoleného budúcim účastníkom, pričom potenciálny účastník môže sporiť vo viacerých doplnkových dôchodkových fondoch spravovaných tou istou dôchodkovou spoločnosťou,
- b) vyhlásenie doplnkovej dôchodkovej spoločnosti o splnení oboznamovacej povinnosti účastníka, a to

sprostredkovateľskú činnosť pri vyplácaní dôchodkov, čím sa zamedzuje vzniku jedného z najväčších nákladov vstupujúcich do ceny dôchodku. Pozitívny vplyv na výšku vyplácaných dôchodkov má aj stimulácia konkurenčného prostredia vyvolaná zavedením CIPS. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/ii-pilier-starobne-dochodkove-sporenie/centralny-informacny-ponukovy-system.html> [cit. 2020-03-02].

⁹ Popretie tohto znaku nastalo len na základe *ad hoc* účelového zásahu zákonodarcu, a to zmenou právnej úpravy starobného dôchodkového sporenia na vopred vymedzené obdobie (v období od januára do júna 2008 podľa § 123f zákona, v období od januára do júna 2009 podľa § 123m zákona, v období od septembra 2012 do januára 2013 podľa § 123ac zákona a v období od 15. marca 2015 do 15. júna 2015 podľa § 123aq zákona).

o štatúte doplnkového dôchodkového fondu, o kľúčových informáciách o každom ňou spravovanom príspevkovom doplnkovom dôchodkovom fonde podľa § 66 zákona č. 650/2004 Z. z., o spôsobe zohľadňovania environmentálnych faktorov, vrátane klimatických faktorov, sociálnych faktorov, a faktorov organizácie a riadenia (*keďže dôchodková spoločnosť musí pri investičných rozhodnutiach týkajúcich sa majetku v doplnkovom dôchodkovom fonde zohľadňovať práve tieto faktory*), o zákonných podmienkach vyplácania dávok a o možnostiach, ako získať ďalšie informácie (napr. o pravidlách investovania doplnkového dôchodkového fondu, o vplyve skončenia pracovnoprávneho vzťahu alebo obdobného právneho vzťahu na výšku predpokladaných dôchodkových dávok účastníka, o možnostiach účastníka spojených s jeho účasťou na doplnkovom dôchodkovom sporení, o audítore overenej účtovnej závierke, či správe o investičnej politike pre každý dôchodkový fond, atď.).

Taxatívne zákonné dôvody spôsobujúce **zánik účastníckej zmluvy** sú nasledovné:

- a) vyplatením poslednej splátky dočasného doplnkového starobného dôchodku alebo dočasného doplnkového výsluhového dôchodku, keďže ich výplatu na základe žiadosti účastníka a po splnení zákonných podmienok zabezpečuje práve doplnková dôchodková spoločnosť,
- b) vyplatením jednorazového vyrovnania na základe žiadosti účastníka a pri existencii jedného zo zákonných dôvodov (napr. vznik invalidity s poklesom schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť, zrušenie príspevkového doplnkového dôchodkového fondu...),
- c) prevodom majetku zodpovedajúceho aktuálnej hodnote osobného účtu účastníka do poisťovne, ak účastník požiada o vyplácanie doživotného doplnkového starobného dôchodku alebo doživotného doplnkového výsluhového dôchodku na základe uzatvorenej poistnej zmluvy,
- d) na základe rozhodnutia súdu,
- e) zrušením osobného účtu účastníka v dôsledku prestupu účastníka do inej doplnkovej dôchodkovej spoločnosti,
- f) odstúpením od účastníckej zmluvy uzatvorenej na diaľku,
- g) uplynutím obdobia dvoch rokov odo dňa jej uzatvorenia, počas ktorého nebol v prospech účastníckej zmluvy zaplatený žiadny príspevok,
- h) uplynutím obdobia dvoch rokov, počas ktorého hodnota osobného účtu bola nulová,
- i) prevodom sumy zodpovedajúcej aktuálnej hodnote osobného účtu účastníka do zamestnaneckej dôchodkovej spoločnosti v inom členskom štáte EÚ,
- j) ukončením obchodného vzťahu podľa z dôvodu, že sa účastník odmieta podrobiť vykonaniu základnej starostlivosti (ako je najmä identifikácia a jej overenie)

doplnkovou dôchodkovou spoločnosťou¹⁰ podľa zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu, alebo

- k) prevodom sumy zodpovedajúcej aktuálnej hodnote osobného účtu účastníka vedeného pre skôr uzatvorenú účastnícku zmluvu na osobný účet účastníka vedený pre účastnícku zmluvu uzatvorenú ako poslednú, t. j. situácia tzv. „zlučovania“ účastníckych zmlúv v rámci tej istej doplnkovej dôchodkovej spoločnosti, ak účastník v minulosti uzatvoril účastnícku zmluvu nedopatrením, resp. nie je si vedomý jej uzatvorenia¹¹.

Na účastnícku zmluvu sa v porovnaní so zmluvou o starobnom dôchodkovom sporení subsidiárne vzťahujú ustanovenia Občianskeho zákonníka s priamo obmedzenou jeho pôsobnosťou.

2. Zmluvnosť ako predpoklad výplatnej fázy systému dôchodkového sporenia

Výrazná miera zmluvnej voľnosti ako vyjadrenie individuálnych preferencií jednotlivca (*je to priama reflexia na požiadavku prenesenia väčšej zodpovednosti jednotlivca za svoj budúci sociálny status*) je zakotvená aj vo výplatnej fáze starobného dôchodkového sporenia ako aj doplnkového dôchodkového sporenia. Opodstatnenosť jej systémového zakotvenia vo výplatnej fáze oboch systémov je zrejmá a logická (podľa individuálnych preferencií sporiteľa a účastníka o začiatku poproduktívneho obdobia života či nasparennej sumy), ale jej rozsah daný normatívnou dispozíciou, vytvára predpoklady aj pre porušovanie ústavne daného princípu rovnosti už od počiatku výplatnej fázy oboch systémov, obzvlášť systému starobného dôchodkového sporenia. Výplatná fáza starobného dôchodkového sporenia je spätá s účinnosťou zmluvy o poistení dôchodku (a to buď starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku vo forme doživotnej alebo dočasnej výplaty, ktorá môže byť rozvrhnutá na obdobie 5, 7 alebo 10 rokov) medzi poisťníkom a poisťiteľom, ktorá nastáva prvým dňom mesiaca nasledujúceho po mesiaci, v ktorom bola poisťiteľom¹² evidovaná poznámka o uzatvorení tejto zmluvy v Centrálnom informačnom ponukovom systéme spravovanom Sociálnou poisťovňou.

Výplatná fáza starobného dôchodkového poistenia je podmienená zmluvnou slobodou medzi sporiteľom (budúcim poisťníkom) a poisťiteľom (životná poisťovňa), ktorý reaguje na žiadosť o starobný dôchodok alebo

¹⁰ MATULKOVÁ, M. Zákon o doplnkovom dôchodkovom sporení s komentárom. *Poradca*, roč. XXIV, č. 1. 2019, s. 188, ISSN 1335-1583.

¹¹ Tamtiež, s. 188.

¹² Poisťiteľ v postavení licencovanej poisťovne je označenie zmluvnej strany, ktorá sa zaväzuje k vyplácaniu dôchodku za zaplatené protiplnenie v podobe jednorazového poistného).

predčasný starobný dôchodok, podanú sporiteľom spolu s elektronickým certifikátom potvrdzujúcim hodnotu nasporených prostriedkov na jeho osobnom dôchodkovom účte a zadanú Sociálnou poisťovňou alebo dôchodkovou správcovskou spoločnosťou do Centrálného informačného ponukového systému, pričom iba sám poisťiteľ sa rozhodne či ponuku na vyplácanie starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku (v doživotnej alebo dočasnej forme) vyhotoví alebo nie. Poisťiteľ má v prípade nevyhotovenia ponuky na vyplácanie doživotného starobného dôchodku alebo doživotného predčasného starobného dôchodku iba povinnosť oznámiť sporiteľovi, že certifikovaná suma jeho nasporených prostriedkov nepostačuje na výplatu uvedených dôchodkov, a to v minimálnej mesačnej sume doživotného starobného dôchodku alebo doživotného predčasného starobného dôchodku (ktorú je poisťiteľ podľa § 46e ods. 8 zákona č. 43/2003 Z. z. povinný každoročne zaevidovať v ponukovom systéme) alebo súčet súm poskytovaných predčasných starobných dôchodkov z dôchodkového poistenia a starobného dôchodkového sporenia je rovný alebo nižší ako 1,2krát (aktuálnej) sumy životného minima [§ 46 ods. 1 písm. b) zákona č. 43/2004 Z. z.], t. j. do 30. júna 2020 je to suma 254,24 eur. Vyhotovovanie ponúk na vyplácanie dočasného starobného dôchodku alebo dočasného predčasného starobného dôchodku je celkom na uvážení poisťiteľa, či v deň vydania uvedeného certifikátu (vrátane žiadosti sporiteľa) bude reagovať vyhotovením ponuky alebo nie. Ponuka vyhotovená sporiteľom na účely tak doživotného starobného dôchodku alebo doživotného predčasného starobného dôchodku ako aj dočasného starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku je záväzná 30 dní od jej vyhotovenia a súčasne je v tomto období neodvolateľná. Ponuka vyhotovená poisťiteľom je vo svojej podstate zmluvou o poistení daného dôchodku, pričom sporiteľ ju môže modifikovať iba čo do zákonných eventualít vzťahujúcich k vyplácaniu dôchodku obsiahnutých v § 46 ods. 1 písm. a) zákona č. 43/2003 Z. z. (najmä je to valorizácia vyplácanej sumy, vyplácanie pozostalostných dôchodkov, príp. jedného z pozostalostných dôchodkov, teda sirotského alebo vdovského/vdoveckého dôchodku). Po uzatvorení zmluvy o poistení možno podľa § 46f ods. 9 a 12 zákona č. 43/2003 Z. z. modifikovať jej obsah len čo sa týka vyplácania pozostalostného dôchodku/dôchodkov, zmeny „certifikovanej“ sumy jednorazového poistného (vrátane zmluvne dohodnutého vyššieho podielu na prebytku z výnosov zo zhodnotenia prostriedkov technických rezerv), spôsobu vyplácania dôchodku, nezaplata certifikovanej sumy jednorazového poistného, nesprávneho údaju o veku sporiteľa, určenia oprávnenej osoby na výplatu „zostatkových“ súm mesačných splátok pre prípad smrti do celkového rozsahu 84 splátok (t. j. po období siedmych rokov) od začatia vyplácania doživotného dôchodku.

Potenciálne porušenie princípu zmluvnosti možno prezentovať na niekoľkých modelových situáciách. Sporiteľ pri uzatváraní zmluvy o poistení doživotného starobného

dôchodku alebo doživotného predčasného starobného dôchodku môže podľa § 46f ods. 3 v spojitosti s § 34 ods. 1 a § 37 ods. 1 zákona č. 43/2004 Z. z. dohodnúť vyplácanie pozostalostných dôchodkov pre vdovu, vdovca a sirotu, ale súčasne môže dohodnúť vyplácanie len jedného druhu pozostalostného dôchodku a tým vylúčiť z nároku na vyplácanie dôchodku jednu z týchto skupín osôb. Táto možnosť zmluvnej dohody sa ale vzťahuje iba na poisťníka, ktorému sa podľa zmluvy vyplácanie doživotný starobný dôchodok alebo doživotný predčasný starobný dôchodok. Uvedené zmluvné dojednanie pre pozostalostné dôchodky však ale zákonodarca nepriznáva poisťníkovi, ktorému sa vypláca dočasný starobný dôchodok alebo dočasný predčasný starobný dôchodok, a ktorý ex lege nemá zmluvnú dispozíciu na vyplácanie pozostalostných dôchodkov, čo podľa nášho názoru predstavuje nerovnaké zaobchádzanie a súčasne predstavuje aj výrazný zásah do ústavného práva na primerané hmotné zabezpečenie pri strate žiteľa (čl. 39 Ústavy SR a čl. 30 Listiny základných práv a slobôd), keďže pozostalým osobám (pozostalému manželovi a sirote v postavení nezaopatreného dieťaťa najdlhšie do 26 roku veku) sa vždy v porovnaní so systémom dôchodkového poistenia poskytuje pozostalostný dôchodok, ale zo systému starobného dôchodkového sporenia už nie, keďže zomretý manžel mal zmluvne dohodnuté len právo na vyplácanie starobného dôchodku v dočasnej forme alebo bol aj poberateľom doživotného dôchodku, ale zmluvne nedohodol vyplácanie pozostalostných dôchodkov.

Osobitosťou zmluvnej dohody zo strany budúceho poisťníka poberajúceho doživotný starobný (resp. predčasný) dôchodok na základe zmluvy o poistení uvedeného dôchodku je pre prípad jeho úmrtia dohodnutie vyplácania pozostalostných dôchodkov po obdobie 1 alebo 2 rokov a ich prípadnej zmeny v zákonných variantoch (zákon č. 43/2004 Z. z.) a určenie oprávnenej osoby vrátane jej zmeny na vyplatenie tých súm doživotného dôchodku, ktoré predstavujú rozdiel 84 mesačných súm garantovaného práva na vyplatenie doživotného dôchodku (tu je poistným rizikom dlhovekosť) a počtu súm doživotného dôchodku už vyplatených poisťníkovi ku dňu jeho smrti (tzv. situácia „nevyčerpaného dôchodku“). Ak poberateľ doživotného dôchodku zomrie po vyplatení 84 mesačných splátok súm tohto dôchodku, poisťiteľ nie je povinný vyplatiť žiadnu ďalšiu sumu dávky zo sumy jednorazového poistného okrem prípadu, ak by bola dohodnutá výplata pozostalostných dôchodkov, pričom možno samostatne dohodnúť vyplácanie či vdovského/vdoveckého alebo sirotského dôchodku alebo ich súbežné vyplácanie pre pozostalé osoby, ale maximálne na výplatné obdobie 2 rokov¹³. A ak poisťník nedohodne v zmluve o poistení dôchodku oprávnenú, tak až potom nastupuje zákonné dedenie. Takto regulovaná situácia zmluvne dohodnutej výplaty pozostalostných dôchodkov a počtu

¹³ Dostupné z: <https://www.socpoist.sk/dochodok-z-ii-piliera-iw/59350s> [cit. 2020-02-28].

splátok súm daného doživotného dôchodku určených na tzv. dovyplácanie oprávnenej osobe bola tiež predmetom ústavného prieskumu Ústavným súdom SR. V náleze ÚS SR PL. 27/2014 zo 6. júna 2016¹⁴ ústavnosť uvedenej situácie Ústavný súd SR odôvodňuje okrem zmeny vlastníctva k sume jednorazového poistného (právo prechádza od sporiteľa k poistiteľovi) dvoma argumentmi. Prvým je, že: „*V oboch prípadoch sa zvyšné peňažné prostriedky použijú na dotovanie starobných dôchodkov tých, ktorí sa dožijú vyššieho veku ako je primeraný vek dožitia predpokladaný poisťovňou.*“ Druhým argumentom je názor Ústavného súdu SR, že „... *nie je objektívne možné požadovať, aby komerčná poisťovňa garantovala aj doživotný dôchodok a súčasne aj vyplatila dedičom, resp. oprávnenej osobe nespotrebované poistné, pokiaľ má uniesť riziko vopred nepredvídateľnej dĺžky dožitia poistníka.*“

Ďalej v tejto súvislosti Ústavný súd SR v tomto náleze vzhľadom na uvedenú, aj keď podľa nášho názoru strohú a nedostatočnú, argumentáciu, odmietol variant „dovyplatenia“ dočasného dôchodku po zostávajúcu časť dohodnutého výplatného obdobia (5, 7 alebo 10 rokov), ak poistník zomrie počas tohto výplatného obdobia, čo zasa naopak, aj keď limitovane, umožňuje právna úprava vo vzťahu k doživotnému starobnému (resp. predčasnému) dôchodku, a len lakonicky skonštatoval ústavnosť zákonnej regulácie nasledovnou vetou: „*V prípade poberania dočasného starobného dôchodku zákon o starobnom dôchodkovom sporení s možnosťou dedenia, resp. vyplatenia alebo prevedenia nasporenej sumy oprávnenej osobe nepočíta vôbec.*“ Túto argumentáciu považujeme za úplne nedostatočnú, keďže Ústavný súd SR vôbec neskúmal cieľ dotknutej právnej úpravy a ani sa nezaoberal hľadaním odpovede na otázku, či táto právna úprava v podstatnej miere napĺňa tu naznačené ústavné sociálne právo, t. j. zjednodušené nereflektoval na napĺňanie sociálneho rozmeru dotknutej právnej úpravy výplatnej fázy starobného dôchodkového sporenia.

Naznačená právna úprava zakladajúca možnosť zmluvného vylúčenia nároku na vyplácanie pozostalostných dôchodkov, prípadne len voči niektorej z pozostalých osôb, je podľa nášho názoru v príkrom rozpore s podstatou ústavného sociálneho práva na primerané hmotné zabezpečenie pri strate živiteľa (*v postavení rodinného príslušníka s uloženou vyživovacou povinnosťou*) buď na základe zákona alebo súdneho rozhodnutia. Diskrimináciu založenú na základe postavenia pozostalej osoby nachádzame v zmluvnom (ne)dohodnutí nároku na vyplácanie pozostalostných dôchodkov pre vdovu/

vdovca a sirotu a v dôsledku toho aj následného zníženia úrovne ich hmotného zabezpečenia v porovnaní s pozostalými osobami, ktorých zosnulý rodinný príslušník bol v čase smrti výlučne poberateľom dôchodku zo systému dôchodkového poistenia alebo mu na taký dôchodok vznikol nárok, prípadne splnil podmienky na vznik nároku na invalidný dôchodok¹⁵ a tak nebol v postavení sporiteľa systému starobného dôchodkového sporenia. Tu treba pri porovnaní nárokov na vyplácanie pozostalostných dôchodkov z oboch systémov zohľadniť skutočnosť, že systém dôchodkového poistenia vymierava sumu dôchodkových dávok aj so zohľadnením princípu (sociálnej) solidarity¹⁶ (teda aj u skupiny nízkopríjmových poistencov alebo živiteľov rodiny, ktorí v mladom veku utrpeli smrteľný pracovný úraz) na rozdiel od starobného dôchodkového sporenia, kde je rozhodujúcim faktorom okrem tu analyzovaného zmluvného dohodnutia, suma nasporenej a kapitálovo zhodnocovanej sumy na osobnom dôchodkovom účte sporiteľa.

Podľa nášho názoru je zjavne diskriminačnou situácia (za komparátor považujeme rodinného príslušníka so zákonnou vyživovacou povinnosťou a s obdobnými príjmami iba bez účasti v starobnom dôchodkovom sporení), ak poistník v zmluve o poistení dôchodku nedohodne právo na vyplácanie pozostalostných dôchodkov a pre prípad smrti na vyplatenie „zostatkovej“ sumy mesačných splátok doživotného dôchodku určí oprávnenú osobu, ktorá nepatrí do okruhu potenciálnych pozostalých osôb. Ak by túto oprávnenú osobu neurčil (alebo jej už niet) a zomrel by pred vyplatením 84. mesačnej splátky doživotného dôchodku, tak takto nevyplatená suma jednotlivých splátok doživotného dôchodku sa stáva predmetom zákonného dedenia. V neposlednom rade sa nemožno stotožniť s takto „krátko“ zaručeným obdobím vyplácania doživotného dôchodku, a to minimálne s ohľadom na priemernú strednú dĺžku života u mužov (v roku 2018 to bolo 73 rokov) a u žien (v roku 2018 to bolo 80 rokov)¹⁷.

Zmluva o poistení dôchodku je v právno-teoretickej rovine právnym prostriedkom, ktorý normatívne prezentuje osobitný prístup k nadobúdaniu práva na primerané hmotné zabezpečenie v starobe (v systémoch

¹⁴ V predmetnom náleze Ústavný súd SR posudzoval ustanovenia zákona č. 183/2014 Z. z., ktoré len v oklieštenej podobe zakotvovali dedenie nasporených prostriedkov sporiteľom a vylučovali zmluvnú dispozíciu určenia oprávnenej osoby na výplatu nevyplatennej sumy dočasného starobného alebo predčasného starobného dôchodku v dôsledku úmrtia jeho poberateľa pred uplynutím zmluvne dohodnutej doby vyplácania dôchodku (buď 5, 7 alebo 10 rokov) v porovnaní so situáciou úmrtia poberateľa doživotného starobného alebo predčasného starobného dôchodku.

¹⁵ Podľa § 74 ods. 1 písm. c) zákona č. 461/2003 Z. z. zomretá osoba dokonca nemusí mať v čase smrti priznaný dôchodok alebo ani splňať podmienky na priznanie invalidného dôchodku, ak zomrela v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

¹⁶ S uplatňovaním princípu solidarity v redistributívnom dôchodkovom mechanizme je tradične spojená väčšia či menšia miera prerozdelenia príjmov (resp. alokovaného poistného), a to tak v rámci vertikálnej (medzigeneračnej) ako aj horizontálnej solidarity. K medzigeneračnej solidarite pozri TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálneho zabezpečenia*. 6. podstatne prepracované a aktualizované vydanie. C. H. Beck, Praha: 2013, 320 S., s. 61. ISBN 987-80-7400-473-5.

¹⁷ Údaje sú zistené Štatistickým úradom SR.

Dostupne z: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SLOV_STAT/om2020rs/v_om2020rs_00_00_00_sk [cit. 2020-02-22].

založených na metóde sporenia¹⁸ s obdobným systémovým nastavením ako je tomu v SR) v porovnaní s klasickým poisťovacími systémami uplatňovanými v dôchodkovej oblasti. V klasických poisťovacích systémoch (akým je aj dôchodkové poistenie v SR) sa aplikuje zásada nadobúdania a aj zachovania dôchodkových nárokov, t. j. získané obdobie poistenia (vo väčšine poisťovacích systémov aj previazané na zaplatené poistené), a to aj čiastkové obdobie, sa započítava minimálne na účely vzniku zákonného nároku na dôchodkovú dávku (napr. ochranou nadobúdaného dávkového nároku je splnenie tzv. čakacej podmienky na priznanie starobného dôchodku pred dovŕšením dôchodkového veku v podobe získanie 15 rokov obdobia dôchodkového poistenia). Aj keď v tomto ohľade ústavnoprávny prístup zastáva pozíciu, že nikto nemá nárok voči štátu na určitú sumu dôchodkovej dávky¹⁹, získané obdobie dôchodkového poistenia (*do-dávame, že získané vo všeobecnom poisťovacom systéme*) nemožno žiadnym legitímnym spôsobom modifikovať v neprospech poistenca.

Táto skutočnosť však v sporiaciach systémoch nemá žiadny význam, keďže sporiaca a výplatná fáza sú od seba oddelené a predovšetkým nárok na dôchodok nevzniká splnením zákonných predpokladov (tzv. zákonný nárok), ale vzniká až na základe účinnej zmluvy o poistení dôchodku (starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku), pričom zákonodarca nezakotvuje pre sporiteľa ani právo na uzatvorenie takej zmluvy²⁰. Právna úprava ponecháva zmluvnú dispozíciu budúcim potenciálnym zmluvným stranám. Právo oferty, konkrétne v starobnom dôchodkovom sporení, vyhotovenia ponuky dôchodku vyplácaného doživotne vo viacerých variantoch podľa § 46 a 46a zákona č. 43/2004 Z. z. (či s jednotlivými druhmi pozostalostných dôchodkových dávok a po aké výplatné obdobie a či s valorizáciou doživotného dôchodku alebo bez nej) alebo vyplácaného dočasne bez uvedených variantov patrí poisťovní ako budúcemu poisťiteľovi a sporiteľovi ako budúcemu poisťníkovi zasa

právo akceptácie ponuky ako návrhu na uzatvorenie zmluvy o poistení dôchodku. V tejto súvislosti ešte uvádzame jednu zaujímavosť, že jedna z variant Koncepcie reformy dôchodkového zabezpečenia v SR schválenej vládou SR v roku 2003²¹, ktorá napriek proklamovaniu silnej pozície zásluhovosti v starobnom dôchodkovom sporení pracovala s modalitou vzťahu medzi dôchodkovým poistením a starobným dôchodkovým sporením v podobe garancie nároku na dávku „... dávka bude poskytovaná všetkým občanom, ktorí splnia podmienky nároku na dávku, t. j. dovŕšenie dôchodkového veku a minimálny počet rokov prispievania do priebežného systému a do systému starobného dôchodkového sporenia“.

Nemenej významnou je aj skutočnosť, že takto vo viacerých aspektoch naznačené zakotvenie zmluvného princípu vo výplatnej fáze starobného dôchodkového sporenia formalizuje aj význam ustanovenia dôchodkového veku ako medzníka oddelujúceho produktívny vek od poproduktívneho veku sporiteľa s právom na primerané hmotné zabezpečenie v starobe, a to v situácii nasporenej malej sumy na osobnom dôchodkovom účte sporiteľa, ktorému žiadny poisťiteľ nevyhotovil ponuku na uzatvorenie zmluvy o poistení dôchodku a sporiteľ v takej situácii stojí pred rozhodnutím ostať ekonomicky aktívny a tak ďalej v postavení sporiteľa alebo uzavrieť dohodu o vyplácaní nízkej nasporenej sumy programovým výberom so svojou dôchodkovou správcovskou spoločnosťou. Napokon v aplikačnej praxi sa vyskytujú situácie, o ktorých v tomto príspevku neuvažujeme, a to, že ponuka vyhotovená poisťiteľom na uzatvorenie zmluvy o poistení dôchodku vyplácaného v určitej sume nezodpovedá predstavám sporiteľa vo vzťahu k ním nasporenej sumy. Sporiteľ a žiadateľ o vyhotovenie ponuky takú ponuku odmieta a nemá tak zaručené právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe. Uvedené nastáva v dôsledku voľne nastavenej právnej úpravy, ktorá umožňuje poisťiteľovi zvoliť príliš reštriktívny postup pri aplikácii poisťno-matematických metód na zabezpečenie trvalej splniteľnosti záväzku voči poisťníkovi. Podľa § 46 ods. 3 zákona č. 43/2004 Z. z. môže totiž poisťiteľ na zohľadnenie miery rizika pri určení sumy dôchodku uvedenej v ponuke použiť vlastné vierohodné predpoklady na základe dostupných údajov, pričom použitá pravdepodobnosť úmrtnosti zohľadňuje aj budúci demografický vývoj a jediným individuálnym rizikovým faktorom je vek budúceho poberateľa dôchodku.

Záver

Z medzinárodnoprávneho a ústavnoprávneho hľadiska je nespochybniteľné, že dôchodkový systém má predstavovať ucelený systém sociálnej ochrany, ktorý má funkčne zaisťovať vytváranie možnosti hmotného zabezpečenia

¹⁸ Dodávame, že súčasná teória práva sociálneho zabezpečenia nedáva jasnú odpoveď na otázku, či sporenie je samostatnou funkčnou a systémovou metódou porovnateľnou s metódou poistenia. Sme toho názoru, že mechanizmus sporenia aplikovaný v starobnom dôchodkovom sporení nemá uvedené atribúty metódy aké vykazuje metóda poistenia.

¹⁹ V náleze ÚS ČR Pl. I. ÚS 38/95 zo dňa 24. apríla 1996 (N 35/5 Sb NU 283) sa okrem iného uvádza, že „žiadny občan v rámci povinného sociálneho zabezpečenia nemá uzatvorenú so štátom zmluvu, ktorá by mu zaručovala pri dosiahnutí určitého veku alebo pri vážnej sociálnej situácii určitú výšku dôchodku...“

²⁰ Systém starobného dôchodkového sporenia zakotvuje iba určité mechanizmy na ochranu nasporených finančných prostriedkov na osobnom dôchodkovom účte sporiteľa ako sú záväzok doplnenia majetku do garantovaného dlhopisového dôchodkového fondu, pravidlá obozretného podnikania, systém riadenia a merania rizík, dohľad Národnou bankou Slovenska nad systémom realizovaným príslušnou dôchodkovou správcovskou spoločnosťou a napokon už uvedený postupný presun čistej hodnoty majetku sporiteľa, ktorý dosiahol 52 až 62 rokov veku.

²¹ Pozri s. 3 koncepcie dostupnej na: <http://hsr.rokovania.sk/4925/16-/> [cit. 2020-02-22].

jednotlivca pre prípad jeho staroby či straty žiteľa ako spoločensky uznaných sociálnych udalostí a súčasne aj objektu sociálnozabezpečovacích právnych vzťahov.

Pri zavádzaní dôchodkovej reformy boli vo vzťahu k starobnému dôchodkovému sporeniu odprezentované názory, že práve „nastavbový“ charakter tohto systému na rozdiel od dôchodkového poistenia bude nastavením sporiacej a výplatnej fázy vyjadrovať pravú podstatu poistenia (resp. poistných vzťahov), ktorá významnou mierou prispeje k hmotnému zabezpečeniu v období poproduktívneho veku sporiteľa ako účastníka tohto systému. Definovanie a prípadné redefinovanie sporiacej fázy a nastavenie výplatnej fázy výrazne ovláda princíp zmluvnosti, ktorý determinuje aj črty tohto systému ako sú dobrovoľnosť participácie, individualizácia sporenia, a zmluvná dispozícia s dôchodkovými dávkami aj pre prípad smrti. Obdobne je aj v systéme doplnkového dôchodkového sporenia, pričom v tomto systéme je miera normatívneho vyjadrenia poistnej zmluvy v porovnaní so systémom starobného dôchodkového sporenia minimálna, vrátane kogentných rámcových zmluvných požiadaviek.

Z naznačených sporných momentov právneho vyjadrenia princípu zmluvnosti v dôchodkovom systéme môžeme konštatovať, že zmluvný princíp je nespochybniteľným systémovým prvkom starobného dôchodkového sporenia a doplnkového dôchodkového sporenia, keďže je nositeľom primárnych znakov týchto systémov ako sú kapitalizácia individualizovaných odložených finančných prostriedkov (resp. úspor) s limitáciou v nakladaní s nimi a individuálna dispozícia s dôchodkovými dávkami aj pre prípad smrti, ale jeho súčasné zakotvenie vyžaduje normatívne zmiernenie jeho pozície posilnením princípu garancie odvodeného z princípu rovnosti, aby nevyvolávalo ústavnoprávne trenie s materiálnou podstatou ústavných sociálnych práv a základného práva dedič. Treba zmeniť neobmedzenú zmluvnú dispozíciu sporiteľa na poskytovanie pozostalostných dôchodkov súčasne a rozšíriť podporné obdobie ich poskytovania a ďalej preniesť mechanizmus práva na výplatu „zostatkovej“ sumy nevyplatených mesačných splátok v dôsledku úmrtia poberateľa

doživotného dôchodku aj na poberateľa dočasného starobného alebo predčasného starobného dôchodku aspoň počas limitovaného obdobia jedného roka. Tieto zmeny navrhujeme na dosiahnutie väčšej komplexnosti a univerzality a v konečnom dôsledku aj miery sociálnej ochrany zaisťovanej starobným dôchodkovým sporením. Obzvlášť vtedy, ak tento systém nebol vybudovaný ako samostatne fungujúci popri základnom systéme dôchodkového poistenia, ale ako nadstavba tohto systému, ktorá by mala na rovnakom základe zaisťovať realizáciu práva na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri strate žiteľa pre čo najširšiu skupinu adresátov tohto práva, porovnateľnú práve so základným systémom dôchodkového poistenia (ktorý vytvára najmä v dávkových schémach predpoklady na hmotné zabezpečenie nízko-príjmových skupín obyvateľstva pri všetkých sociálnych udalostiach, ktoré z ich podstaty má pokrývať takýto základný a univerzálny dôchodkový systém).

Finalizujúc myšlienkové úvahy o miere vyjadrenia princípu zmluvnosti v dôchodkovom systéme možno vyjadriť názor, že princíp zmluvnosti, tak ako je v súčasnej podobe zakotvený v právnej úprave starobného dôchodkového sporenia, je len prostriedkom, ktorým štát vyjadruje svoj prístup k zaisťovaniu záväzku primeraného hmotného zabezpečenia v starobe pre každú fyzickú osobu tak, že aktivitu k tomuto ústavne zakotvenému právu presúva na plecia jednotlivých adresátov tohto sociálneho práva. Preto iba systém dôchodkového poistenia považujeme za univerzálny systémový prostriedok na vyjadrenie miery naplnenia záväzku štátu pri zaisťovaní sociálnych udalostí obsiahnutých v ústavnom sociálnom práve na primerané hmotné zabezpečenie v starobe, pri nespôsobilosti na prácu a pri strate žiteľa. Na systém dôchodkového poistenia preto stále nazeráme ako na systém sociálnej ochrany, ktorým je štát neustále spôsobilý efektívne zasahovať v prospech zaistenia ustanovených sociálnych štandardov jednotlivca a skupín osôb ohrozených sociálnym vylúčením príslušiacim im z podstaty a zmyslu priznaných sociálnych práv.

Několik zamyšlení nad smluvním právem ve sportu

JUDr. Jan Pauly ml.

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

Abstrakt: Problematika smluvního práva ve sportu si jistě zasluhuje v dnešní době zvýšenou pozornost. Je totiž velmi frekventovaným předmětem nejen akademického, ale též celospolečenského diskurzu, který však někdy naráží na bariéru v podobě neznalosti některých základních kontur tohoto odvětví. V tomto kontextu tak autor v článku věnuje pozornost jednak otázkám, co je třeba rozumět smluvním právem ve sportu, a jednak základním oblastem a podobám uplatnění smluvního práva ve sportu.

Abstract: Contract law in sport industry certainly deserves increased attention. It is a very frequent subject of not only academic but also social discourse, which, however, sometimes encounters on a barrier of ignorance of some basic contours of this branch. In this context, the author in the article focuses on both – the issues of contract law in sport industry, and the basic areas and forms of application of contract law in sport.

Klíčová slova: sport, právo, sportovní právo, autonomní právo, smlouva

Key words: sport, law, sports law, autonomous law, contract

1. Úvodem

Smluvní právo ve sportu patří, zejména v posledních letech, k hojně diskutovaným tématům. V povědomí širší veřejnosti se nachází zejména proto, že se svým rozpětím dotýká celé řady subjektů, jejichž participace ve vztazích spjatých tak či onak se sportem je na první pohled přinejmenším překvapivá. Ani pro právní obec přitom nejde o téma nezajímavé, ať už pro svůj značný ekonomický význam, praktickou atraktivitu či z důvodů dalších. Přesto je mu v našem právním prostředí, zejména v tom teoretickém, věnována relativně stále omezená pozornost, ostatně jako tzv. sportovnímu právu vůbec. Předkládaná stať se proto snaží být alespoň velmi skromným příspěvkem k odstranění tohoto zřejmého nedostatku.¹

Signalizovaná skromnost je namístě nejen s ohledem na osobu autora (jakožto doktoranda vydavatele tohoto časopisu), ale především též s ohledem na skutečnost, že ohromný konglomerát smluvních vztahů ve sportu generuje zákonitě též mimořádně rozsáhlý okruh otázek a problémů, jež jsou s ním spojeny a jejichž řešení je spíše úkolem pro autora monografie než pro autora pouhého článku. Na následujících stránkách je tedy možné se věnovat pouze několika z těchto otázek, a to navíc formou spíše jen letmého zamyšlení.

To má své předurčení jednak v teoretickém zaměření tohoto časopisu a jednak v signalizovaném navázání na to, co v něm již bylo k tematice sportovního práva publikováno. Pozornost tedy bude věnována jednak otázkám, co je třeba rozumět smluvním právem ve sportu, a jednak

základním oblastem a podobám uplatnění smluvního práva ve sportu.

2. Obsah pojmu smluvního práva ve sportu

Pojem smluvního práva ve sportu se zdá být na první pohled zcela jasný. Ve skutečnosti tomu tak však není. To platí, zdá se, o samotném právnickém prostředí, tím spíše to pak platí o prostředí sportovním. Přitom právníká veřejnost samozřejmě inklinuje k chápání smluvního práva ve smyslu skutečných právních norem, naproti tomu sportovní prostředí se v praxi velmi často kloní k pojímání smluvního práva naopak spíše ve smyslu norem mimoprávních. Hlubší zamyšlení ukazuje, že ani jeden z takovýchto extrémů není zcela správný a ona hledaná pravda je, lidově řečeno, „někde uprostřed“.

2.1 Právní normy

Není jistě sporu o tom, že právním normám, které mají význam pro smlouvy týkající se sportu, lze sotva upřít charakter norem smluvního práva ve sportu. Spíše může být otázkou, o jaké normy jde a jaká je jejich kvalita.

V těchto směrech se předně lze dobrat závěru, že půjde v podstatě vždy o normy práva soukromého. Na jedné straně je sice samozřejmé, že i některé veřejnoprávní normy mají pro smluvní právo ve sportu svůj význam, půjde však zřejmě téměř veskrze o význam pouze zprostředkovaný. (Existence tzv. veřejnoprávních smluv na tom zřejmě nic nemění, a to přinejmenším proto, že jejich uplatnění v oblasti sportu, pokud lze o něm vůbec uvažovat, je málo pravděpodobné.)

¹ V tomto směru navazuje, byť ve specifitější podobě, na článek otištěný na stránkách tohoto časopisu č. 2/2018 (s. 8 a násl.): PAULY, J. K. základním otázkám tzv. sportovního práva.

S právě uvedeným hlediskem pochopitelně nelze směřovat hledisko míry závaznosti posuzovaných norem, jehož aplikace vede již k poněkud diverzifikovanému závěru. Je totiž nepochybné, že pro smluvní právo ve sportu mají svůj význam, ba dokonce význam samozřejmě zcela zásadní, i normy kogentní. Pouze příkladmo necht' jsou vzpomenuty obecné normy občanského zákoníku (dále též „OZ“) o právním jednání (§ 545 a násl.) nebo tam, kde ve sportovních smluvních vztazích budou figurovat právní osoby, budou pro ně, respektive některá jejich chování či chování jejich zakladatelů, jistě relevantní velmi často kogentní ustanovení o těchto osobách, ať již normy obsažené opět v občanském zákoníku (například o spolcích, které hrají v organizaci sportovního prostředí zcela zásadní úlohu), anebo třeba i v předpisech speciálních, jakými je kupříkladu zákon o obchodních společnostech a družstvech atp.

Sotva lze ovšem pochybovat o tom, že pro posuzovanou oblast smluvního práva ve sportu budou (stejně jako pro jakoukoli oblast smluvního práva) charakteristické především normy dispozitivní. Jsou to totiž právě ony, co tvoří jádro každého smluvního práva, ať již jde o klasické smluvní typy, anebo o ta ustanovení, která dispozitivně upravují vnitroorganizační vztahy subjektů, jež mohou v oblasti sportu figurovat apod.

Zde ovšem dochází k určitému paradoxu. Nejen zmíněné kogentní normy, ale právě i normy dispozitivní, jež se ve smluvním právu ve sportu uplatňují, totiž v naprosté většině případů nemají charakter norem zaměřených specificky jen na sportovní oblast. To platí bezvýhradně tam, kde přístup státu ke sportovní právní normotvorbě lze označit za liberální, ale platí to koneckonců i tam, kde stát tuto novotvorbu konstruuje na bázi tzv. intervenčního přístupu a kdy se často hovoří o tzv. intervenčním modelu.² Přinejmenším tedy naprostá většina právních norem smluvního práva ve sportu představuje normy, které pro sport sice mají zcela zásadní význam, které jsou však aplikovatelné obecně, tzn. i mimo oblast sportu. Z tohoto pohledu proto smluvní právo ve sportu chápáné *proprio sensu*, tj. ve smyslu právních norem, tvoří výseč z celého normativního právního systému, která je obecná a pro jejíž aplikaci tudíž neplatí exkluzivita právních vztahů spojených pouze se sportem.

Právě tato skutečnost – jakkoli nelze to, co se často označuje jako „sportovní právo“ redukovat jen na smluvní právo – představuje jeden z hlavních argumentů pro negativní závěr při řešení dlouholetého sporu o existenci či neexistenci sportovního práva jakožto právního

odvětví³, jakkoli naopak nic nebrání závěru, v souladu s nímž je možné, ba správné uznávat sportovní právo jako vědeckou a pedagogickou disciplínu.⁴

2.2 Lex contractus (autonomní právo)

Je to, nepochybně kromě jiného, i tato skutečnost, která otevírá ona pomyslná vrátka pro druhou oblast smluvního práva ve sportu, kterou je to, co se velmi často označuje jako *lex contractus* a co představuje regulaci právních vztahů (včetně jejich utváření) nikoli cestou vlastních právních norem, nýbrž prostřednictvím právního jednání účastníků právních vztahů, jakkoli uskutečňovaného v rámci těchto právních norem. Jde tedy o oblast spočívající nikoli v tom, co se jakožto soubor vlastních právních norem označuje jako tzv. heteronomní právo, jež působí klasicky *erga omnes*, ale v tom, co se jakožto právní jednání účastníků určitých vztahů (ve zde posuzovaných souvislostech vztahů souvisejících se sportem) označuje jako tzv. právo autonomní, které působí pouze *inter partes*, tedy mezi účastníky těchto vztahů⁵.

Takto formující se a působící smluvní právo ve sportu ovšem pro zde posuzované účely není zajímavé ani tak ve své podobě *ad hoc* uzavíraných jednotlivých klasických bilaterálních smluv, jež se představě práva, byť autonomního, obvykle při běžném chápání dosti vymykají (a jež proto též budou pro účely této práce, až na výjimky, nadále ponechány stranou pozornosti). Naproti výrazně zajímavé jsou v podobě značně sofistikovanějších, buď multilaterálních, anebo naopak unilaterálních právních jednání, která se uskutečňují často v komplikovaných formách a v různorodých podobách. V poněkud schematickým a zjednodušujícím vysvětlení je lze charakterizovat jakožto taková právní jednání, která formulují za účelem konstituování anebo ještě častěji za účelem fungování určitého společenství osob (ať již má, anebo nemá právní subjektivitu) určitá pravidla chování, která pak jsou závazná někdy pro ty, kdo je formulují, někdy pro osobu, která na jejich základě vznikne, vždy však pro ty, kdo je tak či onak (dříve či později a též výslovně či mlčky) akceptují. V této souvislosti na sebe upozorňuje jistá nepřesnost označení *lex contractus*, a to jak pro zmíněný častý unilaterální charakter toho či onoho jednání, tak pro (s tím úzce související) fakt, že adresát takového jednání zpravidla není jeho přímým účastníkem. Tuto nepřesnost však lze tolerovat s ohledem na skutečnost, že závaznost takového právního jednání pro jeho adresáta na vůli tohoto adresáta vždy tak či onak závisí. Totiž v tom smyslu, že je konstruována na bázi toho či

² K liberálnímu a intervenčnímu přístupu či modelu viz například KUBÍČEK, J. *Sport a právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 42, ISBN 978-80-210-6040-1, nebo SUP, M. *Sportovní normy (pravidla) a jiné neprávní prameny pravidel chování sportovce*. In: *Sportovní právo*. Praha: Auditorium, 2012, s. 55 a násl. ISBN 978-80-87284-28-5.

³ K jednoznačnému uznávání sportovního práva srov. zejména GÁBRIŠ, T. *Športové právo*. Eurokódex s. r. o., 2011, naopak k jeho jednoznačnému popření srov. KRÁLÍK, M. *Právo ve sportu*. Praha: 2001.

⁴ Posléze uvedený závěr viz PAUPLY, J., práce cit. v pozn. č. 1, s. 13 a 14.

⁵ K tomuto rozlišování heteronomního a autonomního práva srov. zejm. KNAPP, V., *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 52 a násl. ISBN 80-7179-028-1.

onoho dobrovolného a nepochybně i smluvním ujednáním podloženého členství anebo účastenství adresáta v určitém uskupení (například ve spolku nebo účasti na nějaké akci), takže tento subjekt má vždy možnost závaznost právního jednání pro sebe eliminovat zrušením tohoto svého členství či účastenství (samozřejmě ovšem se všemi důsledky, které jsou s tím spojeny). Jinými slovy řečeno, závaznost určitého právního jednání daného typu je dána buď skutečně přímo (tj. tam, kde se opírá o účast subjektu na takovém právním jednání), anebo zprostředkovaně (tam, kde určitý subjekt akceptuje určitá pravidla vyplývající z právního jednání, a to na bázi svého řečeného smluvně založeného členství či jiného účastenství); přitom i tato zprostředkovanost může mít dokonce víceúrovňovou podobu. Na tomto základě se tak v mnoha případech, v mnoha variantách a v mnoha stupních utvářejí jakési parapravní normativní akty⁶, které mají velmi často podobu právního předpisu, ač jejich podstatu samoobjektivní právo samozřejmě netvoří.

Podoba autonomního práva ve sportu může být velmi různorodá; přitom různorodost lze sledovat jednak v analogických polohách jako u popsání heteronomního práva a jednak pod jiným zorným úhlem. Tak předně i parapravní normativní akty se mohou lišit podle míry závaznosti, a to nejen na základě analogie pravidla *lex superior derogat inferiori* (konkrétně normy stanov sportovního spolku, nepřipustí-li samy něco jiného, vykazují jistě vyšší míru závaznosti než normy interního předpisu na základě takových stanov vydaného), ale právě především i s ohledem na to, že parapravní norma někdy svým adresátům nedává možnost odchýlného ujednání (například normy obsažené právě v předpisu typu stanov právnické osoby pohybující se v oblasti sportu), zatímco jindy je tomu naopak. V systému autonomních norem lze dále rovněž rozlišovat ty z nich, které mají charakter norem zvláštních, tj. orientovaných na speciální úpravu otázek spojených jen se sportem (například úpravu přestupů hráčů mezi sportovními kluby), jakož i ty, které regulují otázky se sportem pouze související (kupříkladu různá organizační pravidla spolků pohybujících se v oblasti sportu). Naproti tomu jako příklad vyšší variability autonomních norem ve srovnání s normami heteronomními lze v oblasti regulace otázek týkajících se sportu uvést zejména to, že autonomní normy se dále člení na ty, které mají význam koneckonců pro všechna sportovní odvětví či pro většinu z nich (například antidopingová pravidla), a na ty, které se prosazují jen v jednom sportovním odvětví (například pravidla ledního hokeje). Konečně jako mimořádně výrazné specifikum posuzovaného autonomního práva lze označit skutečnost, že na jedné straně již právě ono samo představuje ve shora uvedeném smyslu smluvní právo ve sportu (a již z tohoto důvodu tedy je namísto zde o něm hovořit), na druhé straně však zdaleka ne vždy předmět jeho úpravy tvoří smluvní vztahy, jakkoli i na ně se autonomní právo často zaměřuje. (Tak

například stanov sportovního spolku, které jsou svým způsobem smlouvou *sui generis*, řeší mnohdy otázky, jejichž podstatou smluvní vztahy nejsou, například působnost těch či oněch orgánů svazu apod.; naproti tomu interní předpisy takového spolku mohou určit, ať již závazně, anebo nezávazně, například jak se mají utvářet smluvní vztahy mezi některými jeho členy apod.)

Aniž je účelné na tomto místě uvádět další difference norem autonomního práva a aniž je možné provést serióznější analýzu jednotlivých diferencí, lze, zdá se, dospět k závěru, že v rámci uvedených rozdílů převažují u daných norem jednak ty, které jsou jednoznačně závazné, jednak dále ty, které se zaměřují na speciální úpravu otázek spojených jen se sportem, a jednak ty, které mají svůj význam pouze pro jednotlivá sportovní odvětví. Konečně sotva lze pochybovat o tom, že v rámci smluvního práva ve sportu převažuje u autonomních norem jejich funkce součástí tohoto práva nad jejich funkcí regulátora specifických smluvních vztahů.

2.3 Vztah heteronomního a autonomního smluvního práva ve sportu

Na základě toho, co bylo až dosud uvedeno, lze vztah heteronomního a autonomního smluvního práva ve sportu shrnout do několika stručných závěrů.

Za prvé, jde o dvě nesporné podmnožiny smluvního práva ve sportu, které v systému regulace chování ve vztazích týkajících se sportu plní vzájemně komplementární funkci. Za druhé, kvantitativní poměr obou podmnožin není dán *a priori*, takže se může v čase měnit. Přitom mezi oběma podmnožinami existuje jakási „nepřímá úměra“. V té části každodenního „smluvního života“ spojeného přímo či nepřímo se sportem, která vyžaduje určitou regulaci, se totiž buď uplatní vlastní právní normy a pak se zužuje prostor pro autonomní právo, anebo se heteronomní právo naopak neuplatní a potřebnou regulaci ve sféře právně intaktní nahradí právo autonomní. Za třetí, i když je zvolena v maximální míře prvá z právě uvedených variant, lze téměř s jistotou soudit, že v úpravě života souvisejícího se sportem patrně vždy zůstane zachována kvantitativní převaha onoho autonomního práva, takže z hlediska rozsahu úpravy tohoto života tvoří základ smluvního práva ve sportu nikoli heteronomní právo, nýbrž právo autonomní. Konečně za čtvrté, na rozdíl od právě uvedeného závěru s největší pravděpodobností platí, že pro samotné smlouvy ve sportovním prostředí, jsou-li posuzovány nikoli jako samo autonomní právo, má a patrně vždy bude mít větší význam naopak právo heteronomní, třebaže většinou ve zmíněné podobě norem aplikovatelných obecně a nikoli tedy jen na smlouvy charakteristické tak či onak pro oblast sportu.

3. Základní oblasti a podoby uplatnění smluvního práva ve sportu

Po rámcovém vysvětlení toho, co je třeba chápat pod pojmem smluvní právo ve sportu, zasluhuje na obecně

⁶ K jejich chápání blíže viz tamtéž.

úrovni v základu objasnit ještě otázku, kde se toto smluvní právo uplatňuje či může uplatňovat. Jde tedy o konkretizaci otázky regulace různorodých vztahů, v nichž smluvní právo ve sportu působí. Ty jsou určeny především subjekty, jež jsou jejich účastníky a jež je možné *cum grano salis* označit jako subjekty sportovního práva. Kromě toho tyto vztahy určuje, v jakých základních podobách se v nich sportovní právo uplatňuje. Zde tedy pak jde o bližší vysvětlení toho, co bylo naznačeno shora sub 2 a co lze s ohledem na možnosti rozsahu této práce označit ve zjednodušující zkratce jako „orientační mapu“ regulace smluvních vztahů ve sportu.

3.1 Přehled hlavních subjektů sportovního práva

V rámci kolektivních, ale nezářídka i individuálních sportů se setkáváme v nadnárodních a zejména pak i vnitrostátních sférách s tzv. pyramidovou strukturou sportovních subjektů (*legal umbrella system*), kdy v čele jednotlivých sportů na vrcholu pomyslné pyramidy stojí světové organizace reprezentující to či ono sportovní odvětví, tj. například Mezinárodní federace ledního hokeje (International Ice Hockey Federation – IIHF)⁷, Mezinárodní basketbalová federace (Fédération Internationale de Basketball – FIBA)⁸, Mezinárodní tenisová federace (International Tennis Federation ITF)⁹ a zejména patrně ta neznámější, Mezinárodní federace fotbalu (Fédération Internationale de Football Association – FIFA)¹⁰. Jejich postavení, důležitost, síla či koneckonců reálná moc se ovšem výrazně liší, a to nejen podle významu a oblíbenosti sportu, nýbrž i podle dalších okolností.¹¹ Vedle toho, mimo rámec jednotlivých separátních sportů a koneckonců i těch či oněch konkurenčních vztahů, stojí do jisté míry „univerzální“ světový vrcholový sportovní subjekt, jímž je Mezinárodní olympijský výbor.

Na druhém, nižším stupni pyramidy se někdy nacházejí regionální konfederace, tedy subjekty, které v daném sportu zastřešují určité širší teritorium přesahující hranice jednoho státu. Uvedeno na příkladu fotbalu, FIFA na úrovni těchto konfederací sdružuje AFC – Asian Football Confederation (Asie), CAF – Confédération Africaine de Football (Afrika), CONCACAF – Confederation of North, Central American and Caribbean Association

Football (Severní, Střední Amerika a Karibik), CONMEBOL – Confederación Sudamericana de Fútbol (Jižní Amerika), OFC – Oceania Football Confederation (Oceánie), a pro nás nejbližší UEFA – Union of European Football Associations (Evropa). Naproti tomu zejména v oné „univerzální“ sportovní sféře (a ovšem i v řadě jiných dílčích sportů), kterou reprezentuje Mezinárodní olympijský výbor, právě uvedený druhý stupeň pyramidy absentuje.

Subjekty, které naznačenou nadstátní stupňovitou strukturu tvoří, je možné označit jako mezinárodní sportovní subjekty. V jejich rovině (která je s ohledem na zmíněné významné organizace ve skutečnosti často značně komplikovanější) ovšem ona pyramida či pyramidy samozřejmě nekončí, neboť mají své pokračování na úrovni vnitrostátních subjektů, které pak vykazují zpravidla rovněž své hierarchické uspořádání. Na pomyslný třetí stupeň tak patří národní sportovní svazy, označované často též jako asociace (jakými jsou například Fotbalová asociace ČR, Český svaz ledního hokeje apod.). Ty jsou pak co do vnitřního členění tvořeny, na jakémsi čtvrtém stupni, obvykle dvěma druhy svých členů, totiž sportovními kluby na jedné straně a samotnými sportovci, popřípadě i dalšími členy na straně druhé. Zde ovšem dochází k určité asymetrii v tom smyslu, že i sami sportovci, popřípadě někdy též další členové sportovních svazů (jako například trenéři, klubovní lékaři, maséři apod.), jsou členy sportovních klubů a tvoří tak současně v oné pyramidové struktuře jakýsi pátý stupeň. Často jsou však oni další členové sportovních svazů na klubech naopak zcela nezávislí, jak je tomu například u rozhodčích, tzv. delegátů nebo u zcela specifických subjektů, jimiž jsou agenti, respektive zprostředkovatelé, kteří ve sportovním prostředí zastávají do značné míry „advokátní“ roli a nezářídka svou profesí právě advokáty skutečně jsou (přičemž ovšem zase ne vždy musí být členy svazu).

Zmíněný čtvrtý a pátý stupeň představují obvyklou pyramidovou strukturu. Někdy, byť spíše výjimečně, bývají ovšem doplňovány (alespoň v našem prostředí) určitou specifickou paralelní strukturou, a sice tam, kde sportovní svaz, který je zřízen v právní formě spolku, má své tzv. pobočné spolky podle § 219 a § 228 a násl. OZ (jakými jsou například krajské a okresní fotbalové svazy). Ty na jedné straně nejsou členy sportovního svazu, na druhé straně jsou však na něm v mnohém ohledu závislé a jejich členové jsou, respektive mohou být též členy svazu (viz zejména § 234 OZ).

Jakkoli je pyramidová struktura obvyklá, samozřejmě není univerzálně strukturovaná ani všeobsáhlá, neboť některé subjekty spjaté se sportem jsou do ní zapojeny jen omezeně či specificky a některé subjekty z ní více či méně dokonce vystupují. Mezi první z nich v našem prostředí patří Český olympijský výbor, který se na jedné straně hierarchicky podřazuje pod zmíněný Mezinárodní olympijský výbor, který však do nižších „pater“ vnitrostátního sportovního života zasahuje méně intenzivně než například řečené sportovní svazy (jakkoli do smluvních vztahů

⁷ Dostupné z: <https://www.iihf.com/>

⁸ Dostupné z: <https://www.fiba.basketball/>

⁹ Dostupné z: <https://www.itftennis.com/en/>

¹⁰ Dostupné z: <https://www.fifa.com/>

¹¹ K hlavním z nich patří to, zda na stejném „sportovním trhu“ existuje či neexistuje též jiný subjekt, který sice nereprezentuje tak rozsáhlé území či okruh sdružených subjektů jako světová organizace, ale jeho ekonomická síla je schopna se postavit světovému měřítku, nebo jej dokonce zastínit. Příkladem necht' jsou sporty, jako lední hokej a světoznámá National Hockey League (NHL), basketbal a téměř neméně známá National Basketball Association (NBA) nebo tenis, kde mimořádně významnou roli hraje zejména Association of Tennis Professionals (ATP), kde ovšem je situace velmi specifická s ohledem na převažující individuální charakter tohoto sportu. To už jsou ovšem jiná témata.

v této vnitrostátní sféře samozřejmě rovněž vstupuje). Obdobné postavení, byť naopak bez bezprostřední vazby na nadnárodní struktury, pak má též Česká unie sportu.

Velmi výrazně (i když nikoli zcela bezvýjimečně) mimo pyramidové sportovní struktury stojí pak některé subjekty další, které většinou nejsou určovány ani svým vztahem k určitému sportovnímu odvětví, které však hrají ve světě smluvního práva ve sportu nemalou roli. Sem ve zcela specifickém ohledu spadá bezpochyby především stát, který ingeruje do sportovních vztahů zejména svou právotvornou činností a kromě toho (zejména na základě své ekonomické podpory) též svou vlastní participací na těchto vztazích, a to jako jejich strana, která má většinou určující slovo při jejich utváření, respektive při formování pravidel, jež je ovládají. Při právotvorné činnosti postupuje stát klasickou cestou legislativního procesu, v ostatním činí kroky prostřednictvím svých orgánů, jimiž jsou v našem prostředí v oblasti smluvních vztahů zejména Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a v nedávné době konstituovaná Národní agentura pro sport. Pokud jde o legislativní činnost (v širším slova smyslu), mohou mít podobnou roli jako stát, jakkoli samozřejmě na úrovni nižší právní síly, též územně samosprávné celky; tato jejich činnost, stejně tak jako jejich participace na financování sportu má však své limity a aktivitám státu se svým rozsahem nemůže dost dobře rovnat. Z hlediska financování sportu podobnou jako stát, avšak z mnohých hledisek (včetně hlediska „adresátů financování“) samozřejmě velmi odlišnou roli pak ve smluvních vztazích týkajících se sportu hrají konečně subjekty, jakými jsou sponzoři, bez nichž si sport lze dnes stěží představit, jejichž vliv na vztahy ve sportu je však určován v podstatě jen jejich ekonomickou silou, a to jak ve vztahu ke kontrahentovi ze sportovního prostředí, tak k případným konkurentům, kteří ho mohou v těchto vztazích nahradit, respektive vytěsnit jich z nich.

3.2 „Orientační mapa“ regulace smluvních vztahů ve sportu

3.2.1 Heteronomní právo

Počíná-li mapování regulace smluvních vztahů ve sportu oblastí heteronomního práva, tj. právní úpravou, lze na obecné úrovni konstatovat jednak to, že tato regulace zcela přirozeně nezasahuje do zmíněných nadnárodních struktur, a jednak to, že ve vnitrostátní sféře její základ leží samozřejmě mimo popsanou pyramidovou strukturu. Stát je více méně suverénním právotvorným subjektem¹², který ve shora (sub 2.1.) uvedeném smyslu určuje právní pravidla vzniku změny a zániku smluvních vztahů ve sportu. Přitom jeho specifická role na tomto poli spočívá v tom, že je oprávněn vykonávat vliv i na právní základy samotného autonomního práva, respektive na jeho

utváření. Mimo tento rámec vlivu na autonomní právo je ovšem jeho specifická regulace smluvních vztahů ve sportu relativně omezená, a to především s ohledem na jeho řečenou většinou obecnou, nikoli pouze na sport zaměřenou, úpravu smluv. Přesto jeho roli, zejména *de lege ferenda*, není správné na tomto poli podceňovat.

Při volbě shora zmíněného intervenčního přístupu k regulaci sportu předně nelze vyloučit konstrukci určitého specifického segmentu typických smluv ve sportu, které by mohly být přímo právem (být většinou patrně jen dispozitivním) regulovány. Avšak i při respektování onoho liberálního přístupu k právní regulaci sportu jsou dány důvody k úvahám o doplnění, případně změnách platné právní úpravy. Vzhledem k tomu, že na tomto místě nelze jít do detailů, ať je za všechny uvedena pouze jedna, velmi často diskutovaná oblast, která se týká smluv profesionálních sportovců. Zde, byť zatím pouze interpretační cestou (a paradoxně vzato v souvislosti spíše s řešením otázek veřejného práva), bylo na jedné straně vyjasněno, o jakých smlouvách vůbec může být řeč; že totiž není nezbytné, aby profesionální sportovec vykonával svou činnost na základě smluv zařaditelných pod tzv. „závislou činností“. To jasně vyplývá z rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 29. 11. 2011, sp. zn. 2 Afs 16/2011-78, k jehož závěrům se následně přiklonila (navíc v souvislosti s další judikaturou tohoto soudu) i právní nauka¹³, a kdy shodný, respektive i radikálnější závěr lze učinit ohledně některých individuálních sportů, v jejichž případě zaměstnavatel sportovce připadá v úvahu spíše sporadicky, popřípadě nepřipadá v úvahu v podstatě vůbec. Na druhé straně však celá řada otázek spojených se smluvním režimem profesionálních sportovců zůstává nevyřešena, ač by své řešení samotným právem patrně zasluhovala. Samu pracovníprávní úpravu (popřípadě úpravu služebního poměru), na jejímž základě mnozí sportovci působí (a v mnoha zahraničních zemích, jakými jsou například Německo, Španělsko, Itálie, Velká Británie, je to více méně pravidlem), totiž lze v našem zákonodárství považovat pro účely výkonu profesionální sportovní činnosti za sotva adekvátní, aktuální zákon č. 115/2001 Sb., o podpoře sportu, ve znění pozdějších předpisů, na tom samozřejmě naprosto nic nemění a speciální zákon, o němž se již delší dobu hovoří, zůstává stále v nedohlednu.

3.2.2 Autonomní právo

Vzdor všemu, co bylo právě o možnostech a potenciálních úkolech heteronomního práva řečeno, zasluhuje na tomto místě pozornost – jakkoli je to možné jen v základních směrech – především deskripce smluvních vztahů reprezentovaných právem autonomním, které je pro oblast smluvního práva ve sportu, jak řečeno, dominantním.

¹² Zde stranou pozornosti nechť již je pro zjednodušení ponechána právotvorná činnost územně samosprávných celků, která má přirozeně jen podzákonný charakter.

¹³ Srov. například BRODEC, J., DUŠEK, L. *Kolektivní sport může být živností*. epravo.cz [online]. Publikováno 11. 8. 2017 [cit. 24. 1. 2019]. ISSN 1213-189X. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/kolektivni-sport-muze-byt-zivnosti-106231.htm>

I v jejich rámci lze sledovat působení, byť do značné míry specifické, státu a dalších subjektů, zejména těch, které poskytují sportovním subjektům ta či ona finanční plnění. Totiž v tom smyslu, že tato plnění, jež lze sotva považovat za něco jiného než za plnění smluvní, se často uskutečňují za různých, nezdědka rozsáhlých podmínek, které jednostranně formuluje, respektive koneckonců diktuje právě poskytovatel, a to mimo svou případně se nabízející legislativní činnost v širokém slova smyslu. Tyto podmínky na jedné straně sice nedosahují úrovně parapravních normativních aktů ve vlastním slova smyslu, na druhé straně se však nejen stávají integrální součástí smlouvy, na jejímž základě se plnění poskytuje, ale většinou mívají (právě konkrétně u státu) typizovaný charakter a používají se tak ve smlouvách adhezního charakteru s více subjekty, v důsledku čehož se parapravním normativním aktům nemálo blíží. Ve své naprosté většině ovšem autonomní právo leží v popsáných pyramidových strukturách.

Začíná-li se u vrcholu pyramidy, světových organizací typu FIFA, které sdružují obvykle organizace druhého stupně (jako UEFA) a v podstatě vždy národní sportovní svazy (například FAČR), regulují chování těchto svých členů celou řadou rozmanitých předpisů, které mají charakter popsáných parapravních normativních aktů a jež se v rovněž popsáném smyslu stávají součástí smluvního uspořádání s těmito členy, které se opírá právě o jejich členství. Pozoruhodné je, že tyto akty pak mají vliv též na chování subjektů v nižších, vnitrostátních stupních pyramidy. Děje se tak ovšem nikoli přímo, nýbrž právě prostřednictvím členských sportovních svazů jakožto členů vrcholného subjektu pyramidy. Více méně totéž pak lze říci o autonomním právu utvářeném na úrovni nižšího článku pyramidy typu UEFA (samozřejmě se specifiky vyplývajícími z jeho ovlivnění vyšším článkem pyramidy). Kromě toho tam, kde jde o poskytování ekonomických prostředků, lze někdy zase sledovat mezi subjekty typu FIFA a UEFA na jedné straně a sportovními svazy na straně druhé určité analogie adhezních smluv, jaké v popsané podobě uzavírá se svazy stát. Analogie jak parapravních normativních aktů, tak adhezních smluv lze konečně sledovat, třebaže v omezenější míře a samozřejmě jen tam, kde to připadá v úvahu, ve vztazích, v nichž vystupují Mezinárodní olympijský výbor a národní olympijské výbory, popřípadě nižší vnitrostátní sportovní subjekty.

Poněkud odlišná se ukazuje struktura autonomního práva vytvářeného na úrovni sportovních svazů jakožto třetího článku pyramidy, a to zejména ve vztazích svazu k jeho členům. Zde „základním kamenem“ tohoto autonomního práva je dokument typu stanov sportovního svazu, mající hned několikrát význam. Necht' jsou uvedeny alespoň tři jeho hlavní aspekty. Předně je sám multilaterální smlouvou mezi svazem a jeho členy, neboť každý z těchto členů se svazem uzavírá smlouvu o vzniku svého členství ve svazu a bezvýhradně tak akceptuje obsah tohoto primárního základního dokumentu jako

součástí své smlouvy o členství. Dále základní dokument umožňuje svazu zavázat své příslušné členy k tomu, aby prostřednictvím jeho akceptace akceptovali též další parapravní normativní akty sportovního svazu, které mohou být *in concreto* velmi četné i velmi rozsáhlé. (Pouze pro ilustraci, například v úrovni elementárních předpisů ovládajících sportovní život organizovaný FAČR tvoří normativní základy této organizace vedle jejích Stanov její Evidenční a registrační řád, Přestupní řád, Soutěžní řád, Pravidla fotbalu, Disciplinární řád, Procesní řád, Soutěžní řád mládeže a žen, Řád trenérů, Řád rozhodčích a delegátů a Zprostředkovatelský řád.) Konečně je to rovněž zmíněný základní dokument, co tvoří základ pro to, aby sportovní svaz (ať již prostřednictvím parapravních aktů, anebo případně jinou technikou) podle potřeby zavázal své členy k určité podobě smluvního uspořádání mezi nimi, což je praktické zejména pro smlouvy mezi členskými kluby a profesionálními sportovci. (Opět pro ilustraci z fotbalového prostředí – právě takto jsou například ze strany FAČR stanoveny minimální požadavky kladené na profesionální smlouvu fotbalisty.¹⁴)

Tam, kde má svaz právní formu spolku a jako takový má i své pobočné spolky, hrají jeho stanovy určující roli i v jejich pyramidové paralelní struktuře, a to jakkoli pobočné spolky členy hlavního spolku nejsou. Právním základem tohoto vlivu je v našich podmínkách ustanovení § 228 odst. 1 druhé věty OZ, podle kterého může pobočný spolek mít a nabývat práva a povinnosti v rozsahu určeném stanovami hlavního spolku. Vliv stanov hlavního spolku ovšem může jít zřejmě i nad tento explicitně formulovaný rámec. S ohledem na odvozenost právní osobnosti pobočného spolku od právní osobnosti hlavního spolku je totiž možné dovodit všeobecnou závaznost stanov hlavního spolku pro stanovy, které musí mít i pobočný spolek.¹⁵ V popsáných případech tedy svaz může prostřednictvím svých stanov zcela zásadním způsobem regulovat základní právní poměry i ve svých pobočných spolcích, a třebaže zde již dost dobře nelze hovořit o smluvním právu, zcela nepochybně zde jde o regulaci specifickým autonomním právem. Jeho prostřednictvím pak svaz může navíc některé své činnosti na pobočný spolek delegovat, a to včetně rozhodovacích činností v záležitostech svých členů, a to dokonce i bez ohledu na jejich členství též v pobočném spolku.

¹⁴ Zde ovšem podporou byla dohoda zástupců UEFA a některých dalších mezinárodních fotbalových organizací z roku 2012 (Brusel), respektive autonomní dohoda týkající se minimálních požadavků kladených na profesionální hráčskou smlouvu, kde tyto organizace projeví vůli podílet se na regulaci soukromoprávních smluvních vztahů mezi hráčem a klubem působícími v evropských, jakož i mimoevropských členských státech těchto organizací, a to s cílem vyrovnat v zájmu ochrany hráčů rozdíly mezi zeměmi, které mají specifickou právní úpravu, a zeměmi, které ji nemají.

¹⁵ K těmto otázkám viz obdobně například DVOŘÁK, T. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., *Občanský zákoník. Komentář, Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 688–689.

Kromě popsaných podob vlastního autonomního práva na úrovni sportovních svazů se pak vyskytují přechytné další, většinou specifické smluvní vztahy těchto svazů, ať již s jeho členy, anebo se třetími osobami. Pokud jde o členy, představuje zcela zvláštní „kapitolu“ okruh smluvních vztahů regulovaných smlouvami zabezpečujícími funkce sportovních reprezentací státu, ať již jde o smlouvy se samotnými sportovci či vůbec členy tzv. realizačních týmů na jedné straně, anebo o smlouvy s kluby, jež se zavazují (kromě jiného a někdy i pod vlivem nadnárodních pravidel) své členy k účelům reprezentace uvolňovat. Jiným, byť souvisejícím příkladem, jsou smlouvy vyvěřující z kontraktace realizované v případech, kdy sportovní soutěž, jíž se klub účastní, disponuje marketingovým potenciálem, a kdy se pro účely zvýšení zisku sportovní svaz stane jakýmsi „zdrojovým úložištěm“ marketingových, televizních, rozhlasových a případných dalších podobných práv všech klubů v dané soutěži, která se pak snaží následně dále zpeněžit; přitom právě toto zpeněžení se realizuje na základě samostatné kontraktace právě se třetími osobami. Nezřídka ovšem k těmto transakcím svaz zase využívá tu či onu svou dceřinou společnost, jíž ona práva dále postoupí a která (jakožto zpravidla obchodní společnost) je s nimi schopna nakládat efektivněji než sám svaz. Většina zde popsaných smluv ovšem má omezený regulatorní potenciál, a tvoří tak obvykle onen druh smluv *ad hoc*, které lze do autonomního práva řadit pouze při jeho chápání v nejširším slova smyslu.

Částečně jinak tomu pak zas naproti tomu je na onom „spodním“ stupni pyramidy, kde se (samozřejmě rovněž vedle celé řady smluv *ad hoc*) mohou opět v širší míře uplatnit různé parapravní normativní akty, jakkoli zřejmě již menšího významu. To platí na jedné straně o právních jednáních klubů, které mají možnost prostřednictvím těchto jednání regulovat chování jak svých členů (a to opět zpravidla na bázi konsensu založeného na členství), tak i nečlenů (například prostřednictvím návštěvního řádu, který je závazný pro každého návštěvníka

sportovního zařízení klubu). Na druhé straně to ovšem platí též o paralelní linii vztahů pobočných spolků a jejich členů, kdy se jako regulátor uplatní přinejmenším vždy zmíněné stanovy pobočného spolku, které jsou pro jeho členy samozřejmě závazné a které mohou v mnohém vykračovat z toho, co je pobočnému spolku tak či onak „diktováno“ spolkem hlavním.

4. Závěrem

Tomu, kdo se při znalosti práva alespoň v základu orientuje ve sportovním životě, musí být zřejmé, že předložená stať nepřekračuje hranice vymezené jejím názvem, tj. hranice pouhých několika zamýšlení. Jde přitom o zamýšlení postihující pouze základní kontury toho, co by v úplnosti mohlo být jejich předmětem, a naopak abstrahující od celé řady podrobnějších otázek. V podaném nárysu se v zásadě opomíjejí specifika vyplývající z diferenciací mezi kolektivními a individuálními sporty, stranou pozornosti zůstávají obdobně rozdíly mezi profesionálním a amatérským sportem, pro zjednodušení se nepojednává o celé řadě subjektů, které se sice obecně v jednotlivých sportovních odvětvích nevyskytují, které však tam, kde se vyskytují, hrají velmi výraznou úlohu (jako je tomu příkladmo opět v oblasti fotbalu, zejména v případě Ligové fotbalové asociace), neřeší se do důsledků vztahy různých norem, jakož ani jejich interakce atd.

Jestliže mnohé zůstalo takto nepopsáno, je to třeba chápat nejen jako skutečnost, ale též jako přirozenou nutnost. Přitom autor chce věřit, že i když jde o jistý nedostatek, jde snad současně přinejmenším též o jisté pozitivum spočívající v tom, že byla předložena alespoň určitá upozornění a snad byly i dány určité podněty. Přivede-li proto předložená stať i další autory k analýze opomenutých, anebo třeba i jen souvisejících otázek, již tím splní do značné míry svůj cíl, jehož dosažení si při jejím sepsání bylo možné klást.

Jakub Šlouf, Daniela Němečková a kol.

Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948)

Retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice

*Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., Praha: 2020, 535 s.
ISBN 978-80-200-3070-2*

Táto monografia je výsledkom spoločnej práce autorov a mapuje existenciu Mimoriadneho ľudového súdu v Praze v období prvej i druhej retribuície s ohľadom na jeho umiestnenie v metropole Československej republiky a najširší záber agendy retribučnej justície v rámci povojnového ľudového súdnictva v ČSR.

V **Úvode** sa čitateľ môže oboznámiť s nosnou tématikou, ktorou sa autori budú zaoberať, pričom za najvýznamnejšiu retribučnú inštitúciu pokladajú Mimoriadny ľudový súd v Prahe aj s poukázaním na známe súdne konania, ktoré pred ním boli vedené. Hoci tento súd mal len pôsobnosť v rámci obvodu Krajského súdu v Prahe, boli pred ním napr. prejednávané procesy s ríšskym štátnym ministrom K. H. Frankom, zastupujúcim ríšskym protektorom K. Daluegem či synom protektorátneho ministra školstva a národnej osvety I. Moravcom. V ďalšom texte sú uvedené doterajšie publikácie týkajúce sa obdobnej problematiky ľudového súdnictva ako „revolučnej spravodlivosti“ vydané v Českej i Slovenskej republike.

Prvá kapitola **Právní rámec retribuice** pojednáva o retribučnej legislatíve v ČSR a stannom práve ako aj o základnej právnej úprave trestných procesov. Najskôr sú prezentované dekréty prezidenta republiky E. Beneša č. 6/1945 Úr. vest. čsl. (ešte z londýnskeho obdobia) a č. 16/1945 Zb. (veľký retribučný dekrét). Autori poukazujú na možnosť vedenia súdnych procesov s obžalovanými aj *in absentia* len s ex offio ustanoveným obhajcom na rozdiel od stanných súdov, ktoré takúto možnosť nepripúšťali. Od stanného sa mimoriadne ľudové súdnictvo odlišovalo aj pripustením obhajoby právnikmi nezapsanými do zoznamu obhajcov, postačovalo pre nich len získanie titulu JUDr., alebo zloženie 3 štátnych právnických skúšok (minimálne však judiciálnej štátnej skúšky). Okrem toho v rámci procesov pred mimoriadnymi ľudovými súdmi bolo prípustné aj štádium vyhľadávania a vyšetrovania, čo stanné súdy neakceptovali. Spomenutý je aj dekrét prezidenta republiky č. 138/1945 Zb. (malý retribučný dekrét) a krátka komparácia s retribučným zákonodarstvom v iných krajinách Európy. Naproti tomu

sa autori na druhej strane zaoberajú aj medzinárodnou úpravou retribuície a v rámci multilaterálnych zmlúv prezentujú i moskovskú dohodu z roku 1943, či londýnsku dohodu z roku 1945 vrátane praxe vydávania vojnových zločincov.

V poradí druhá kapitola monografie **Vývoj organizační struktury soudu** sa spája s praktickou existenciou Mimoriadneho ľudového súdu v Prahe, ktorý bol s počtom 4 485 obžalôb podaných v rokoch 1945–1947 najzaťaženejším spomedzi mimoriadnych ľudových súdov v historických krajinách. Autori v rámci komparačného prístupu porovnali jeho výsledky s činnosťou Národného súdu v Prahe, na ktorom bolo v totožnom období prejednávaných iba 38 trestných vecí. V rámci personálneho obsadenia Mimoriadneho ľudového súdu v Prahe sú obsahom knihy aj krátke medailóny prednostu tohto súdu Vladimíra Kozáka, vedúceho úradu verejného žalobcu exadvokáta Jaroslava Drábeka či tajomníka prezídia súdu a ďalšieho bývalého advokáta Huga Zemana. Z jednotlivých súdnych oddelení sa text zaoberá trestnými senátmi (31) i oddeleniami vyšetrojúcich sudcov (20), ako aj vývojom organizácie súdu až do jeho likvidácie v roku 1947.

Obsahom tretej kapitoly **Personální zajištění soudu** je prehľad zamestnancov justície vrátane 60 profesionálnych sudcov Mimoriadneho ľudového súdu v Prahe, pričom z 27 predsedov trestných senátov ukončil najviac trestných vecí – až 490 JUDr. Alois Pažout. Zaujímavým faktom je, že z 31 verejných žalobcov pôsobiacich na súde až 19 pochádzalo z radov advokácie, u ktorých výška náhrady za ušlý zisk spojený s výkonom tejto funkcie predstavovala až sumu 6 000 Kčs/mesačne. Spomedzi 956 sudcov z ľudu relatívna väčšina patrila k úradníkom a inteligencii (až 40,27 %). Autori okrem súdnych úradníkov a pomocných kancelárskych síl nevynechali vo výpočte zamestnancov súdu ani popravcov, opísali z nich pritom i životné osudy rozporuplného Františka Nenáhla.

Ďalšia kapitola **Společenské a politické vlivy na soudní řízení** pojednáva o spoločenskej objednávke

účasti na retribúcii a reakcii verejnosti na popravy. K podnetom na potrestanie nacistov patril aj návrh, aby bol K. H. Frank vystavovaný od mesta k mestu v klietke „ako cirkus alebo živé panoptikum“, či žiadosť o nahradenie individuálnych popráv nacistických zločincov hromadným obesením 27 z nich na Staromestskom námestí na znamenie odplaty za historickú popravu rovnakého počtu českých „pánov“ z roku 1621. K výsledkom práce súdu patrilo 135 rozsudkov smrti, z toho 130 odsúdených bolo aj popravených. Najčastejšími skutkovými podstatami trestných činov, za ktoré bol absolútny trest uložený, boli zločiny propagácie nacistického hnutia (26,89 %) a udavačstva (24,59 %). Z hľadiska etnickej príslušnosti bolo najviac odsúdených Nemcov (51,85 %) a Čechov (45,93 %), marginálne boli odsúdení aj 2 Slováci (Anna Klímová a Viliam Gerik) a 1 Rus (Sergej Vetvinský). Nepochybným bol aj mediálny tlak na zmenu pracovných postupov súdu, obrovská snaha o národnú očistu a minimálna ľútosť nad obžalovanými. Padali aj ich označenia za „svorku vlkov“, či „kolaborantský hmyz“, alebo procesu za „vyrezane hnisavej rany z lona národa“. Už v tomto období tretej Československej republiky ingerovala do prípravy kádrov pre retribučné súdnictvo aj KSČ, a to prostredníctvom exadvokátov Theodora Bartoška a Zikmunda Steina. V rámci sporov orgánov štátu existovali aj inštitucionálne konflikty Mimořádného ľudového súdu v Prahe a policajných úradov, nie nezaujímavou je informácia o úmrtí 288 väzňov z Pankráca, ktorí tam v roku 1945 zomreli kvôli zlým stravovacím, resp. hygienickým podmienkam. Aj z dôvodu takýchto skutočností existovala snaha tohto súdu stíhať násilné praktiky vyšetrovateľov Štátnej bezpečnosti. Ďalšie spory sa viedli o interpretáciu výpovedí predstaviteľov nacistického režimu Veľkonemeckej ríše, z mnohých káuz je spomenutá napr. trestná vec proti povrencovi protektorátnej vlády pre záležitosť kinematografie exadvokátovi Viktorovi Martinovi.

Piata kapitola **Výsledky prvné fáze retribuice z pohledu statistik** predkladá čitateľovi prehľadnú bilanciu činnosti Mimořádného ľudového súdu v Prahe, prejednávajúceho počas jeho existencie až 11 630 trestných vecí, väčšina z nich (4 581) však bola ukončená zastavením konania. Pre neskončenie 857 káuz boli tieto trestné spisy zase v súvislosti s ukončením činnosti súdu odovzdané štátnemu zastupiteľstvu. Vo vzťahu k v poradí prvej

retribúcii v historických krajinách s 21 848 odsúdeným osobami sa Mimořádný ľudový súd v Prahe na tomto počte podieľal 11,11 % (2 427 odsúdených).

Predposledná kapitola **Obnovená retribuice v roce 1948** sa týka pôsobenia Mimořádného ľudového súdu v Prahe po „Februárovom víťazstve pracujúceho ľudu“ v ČSR vrátane organizácie súdu. Vo funkcii prednostu súdu pôsobil po komunistickom prevrate František Prokop, pracovalo na ňom 19 sudcov a 25 verejných žalobcov, z toho opäť väčšina (14) z radov advokátov. Aj vedúcim úradu verejného žalobcu súdu bol bývalý advokát Hugo Richter, ktorý neskôr zastával post prezidenta Štátneho súdu v Prahe. Ako prvá žena medzi verejnými žalobcami pôsobila pôvodne advokátka a švagriná V. Clementisa Božena Pátková, vykonávajúca zároveň funkciu podpredsedkyne Československej strany socialistickej. Podnety k revízii prvej retribuície pritom prichádzali aj od Krajského akčného výboru Národného frontu v Prahe, kde predsedom právnickej komisie bol advokát Zdeněk Dokoupil. Výsledkom druhej retribuície bolo 514 odsúdených, z toho najviac úradníkov (23,73 %) a robotníkov (22,18 %).

Po **Závěre a Resumé** nasleduje 19 podrobných príloh s prehľadom štatistických údajov i celej agendy Mimořádného ľudového súdu v Prahe. Veľmi zaujímavými sú aj obrazové prílohy predstavujúce osoby spomenuté v monografii a zúčastnené na trestných konaniach prejednávanych súdom. Zďaleka najširšiu časť publikácie však tvorí úplný zoznam trestne stíhaných osôb na konci knihy na 282 stranách textu.

Pri spracovaní predkladanej komplexnej a na štatistické údaje bohatej monografie sa podarilo autorom zhostiť sa zvolenej témy pri čerpaní z viacerých prameňov tvorených literatúrou, periodikami, no najmä archívnymi dokumentmi. Kniha naväzuje na doterajšie výskumy autorov, pričom je vhodnou pomôckou pre štúdium dejín tretej ČSR a snáď aj iniciatívou pre obdobné sprehľadnenie existencie ďalších mimořádných ľudových súdov v povojnovom Československu. Uznanie za svoj priekopnícky počín si pritom spoluautori publikácie o Mimořádnom ľudovom súdu v Prahe z rokov 1945–1948 dozaista zaslúžia.

PhDr. JUDr. Rudolf Manik, Ph.D., MBA, MHA

Tomáš Dvořák (ed.) a kol. Pocta prof. JUDr. Přemyslu Rabanovi, CSc., k 70. narozeninám

Plzeň: Západočeská univerzita, 2019, 383 s. ISBN 978-80-261-0882-5

Vydání zvláštní publikace Fakultou právnickou ZČU v Plzni byla důvodem pro realizátora doc. Tomáše Dvořáka z katedry občanského práva a všechny příspěvatelé osoba, která zásadním způsobem přispěla k rozvoji obchodního práva jako vědní disciplíny, a která svým lidským a přátelským přístupem ovlivnila celou řadu svých studentů, kolegů i přátel.

Tato publikace byla vydána k významnému jubileu pana profesora Přemysla Rabana. Prof. Přemysl Raban, významný univerzitní pedagog, je známý nejen u nás, ale i zahraniční odborné právní veřejnosti svou obsáhlou publikační činností. Působí též jako rozhodce a patří k renomovaným advokátům.

V této poctě mu vyjádřili nejen čeští ale i zahraniční autoři svou úctu prostřednictvím dvaceti devíti příspěvků. Jedná se o příspěvky nejen z oblasti obchodního, občanského či práva pracovního, ale i z oblasti právních dějin a dalších oblastí.

Pocta je opatřena mimo jiné úvodním slovem od doc. Tomáše Dvořáka, editora této publikace, ve kterém seznamuje s profesním životopisem prof. Přemysla Rabana, který je nerozlučně spojen zejména s Fakultou právnickou ZČU v Plzni, kterou spoluzakládal, a na jejíž katedře obchodního práva byl jedním z prvních pedagogů.

Jednotlivé příspěvky této publikace jsou zařazeny v abecedním pořádku podle jmen autorů. Základem a nejširší částí jsou příspěvky kolegů a přátel z oblasti obchodního, občanského a pracovního práva.

Z oblasti obchodního práva se jedná například o příspěvek *Vypořádání podílu v obchodní korporaci, včetně*

jeho vypořádání v rámci řízení o vypořádání společného jmění manželů od Pavly Buriánové, *Overenie vybraných koncepčních úvah o stave a perspektivách obchodného práva* od Mojmirá Mamojky ml.

Z oblasti občanského práva je příspěvek *Jednotka vymezená podle občanského zákoníku a jednotka vymezená podle zákona o vlastnictví bytů ve srovnávací analýze* od Tomáše Dvořáka, z oblasti pracovního práva například příspěvek *K některým aspektům odstoupení od smlouvy v pracovněprávních vztazích* od Jarmily Pavlátové.

Další skupinou příspěvků jsou příspěvky z oblasti právních dějin. Těmi jsou například *Právo a polibek* od Karolíny Adamové, *Čeští právníci – příspěvatelé časopisu Právny obzor v letech 1918–1938* od Stanislava Balíka, *Zavírací hodiny ve středověkém Chebu* od Viléma Knolla či *Právo azylu ve středověku* od Antonína Lojka a Vendulky Valentové.

Součástí publikace jsou i další příspěvky týkající se procesního řízení, jednotlivých právních institutů atd., jako například *Neplatnost rozhodčí doložky a autonomie smluvních stran optikou Ústavního soudu* od Elišky Fišerové nebo *Ještě jednou k rozhodčímu řízení před Rozhodčím soudem při hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR* od Karla Marka.

Jednotlivé příspěvky z různých právních oblastí přináší zajímavé informace, podněty pro studium nejen pro odborníky, ale i laickou veřejnost.

JUDr. Marcela Šimíčková Krúsová, LL.M.

Peter Brezina, Antonín Lojek (eds.)

Pocta prof. Karolině Adamové k 70. narozeninám

Plzeň: Západočeská univerzita, 2019, 431 s. ISBN 978-80-261-0936-5

Západočeská univerzita v Plzni vydala v roce 2019 k významnému životnímu jubileu prof. Karoliny Adamové sborník nazvaný „Pocta prof. Karolině Adamové k 70. narozeninám“.

Osobnost prof. Adamové a její profesní dráha byla podrobně shrnuta pro čtenáře Právnických listů jejím kolegou Vilémem Knollem, již v čísle 2/2018, v souvislosti s jejím životním jubileem. Sborník „Pocta prof. Karolině Adamové k 70. narozeninám“ uspořádali jako editoři Peter Brezina a Antonín Lojek.

V úvodním slově Pocty bývalý děkan Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni Jan Pauly, seznamuje čtenáře s profesním vývojem a pedagogickým působením prof. Karoliny Adamové. Vyzdvihuje klíčové postavení Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni, zejména katedry právních dějin, mezi všemi věhlasnými, českými i zahraničními působišti jubilatky. Oceňuje nikoli pouze pedagogické a vědecké úspěchy své kolegyně, ale poukazuje i na její charakterové vlastnosti, které osvědčila nejen v dobách, kdy fakulta procházela krizí a mnozí se od ní odvraceli, ale i v následujícím období, naplněném úsilím o rozvoj fakulty. Součástí úvodního slova Jana Paulyho je, stejně jako dalších příspěvků ostatních autorů, vyjádření obdivu a vřelého vztahu k prof. Adamové, a to za sebe, spolupracovníky, ale i za studenty, které do studia právních dějin prof. Adamová již mnoho let zasvěcuje.

Západočeská univerzita v Plzni, s níž je prof. Karolina Adamová od jejího založení velmi úzce spjata, dala vydáním sborníku příležitost široké škále přátel a kolegů prof. Adamové vyjádřit jí svoji úctu, uznání a náklonnost svými odbornými příspěvky.

Již výběr oslovených autorů, kteří jubilatce tímto způsobem popřáli, naznačuje její jedinečné postavení v komunitě právních historiků a dalších akademických a vědeckých pracovníků, a to nejen v České republice, ale i v sousedních zemích. Mezi přispěvateli jsou zástupci nejen Západočeské univerzity v Plzni, jako místa hlavního a dlouholetého působení oslavenkyně, ale i řada osobností z Právnícké fakulty Univerzity Karlovy, kde prof. Adamová rovněž působila, a také z právnických fakult Masarykovy univerzity v Brně, Univerzity Komenského v Bratislavě, Trnavské univerzity v Trnavě, Jagellonské

univerzity v polském Krakově a mnohých dalších univerzit, akademických pracovištích a ústavů v České republice i blízkém zahraničí. Někteří z autorů jsou také bývalí studenti prof. Adamové, které k vědecké a pedagogické práci svým přístupem zaujala a nasměrovala, stali se jejími kolegy a při svém nynějším působení čerpají z jejích zkušeností a předaných znalostí. Ti všichni, z nichž mnohé pojí s prof. Adamovou nejen kolegiální vztah, ale i pevné přátelství, se snažili zaujmout jubilatku svojí vědeckou prací.

Volba témat jednotlivých příspěvků je různorodá a je dána profesním zaměřením jejich autorů. Zahnuje tak statě z právní historie nejrůznějších období, připomínky zajímavých osobností dějin státu a práva až po rozbor institutů platného práva. V drtivé většině autoři nalézají ve svých popsaných poznacích spojující linku k okruhům zájmu prof. Adamové. Potvrzují tak důležitost a nezastupitelnost oboru právní historie pro další vědní oblasti. Dějiny státu a práva jsou tradiční pedagogickou a vědní disciplínou, která je základem pro poznání i současných společenských dějů, inspirací a mnohdy i poučením, jak na ně reagovat v oblasti platného práva. Je také zřejmé, že právní historie, úspěšně rozvíjená i zásluhou prof. Adamové, má svoji důležitou roli a fundované zastánce na mnoha významných fakultách a vědeckých pracovištích v České republice i v zahraničí.

Z obsahu jednotlivých příspěvků je nepřehlédnutelné, že vědecké bádání na poli právní historie, jehož je prof. Adamová součástí, probíhá ve vzájemné spolupráci a kolegiální atmosféře. Asi je spíše náhoda, že kupříkladu dva z jejích kolegů do svých příspěvků zahrnuli totožné téma, ale každý ze svého pohledu. Antonín Ignác Hrdina O. Praem zdvihá téma meče jako v právu užívanou metaforu možnosti tzv. přímého donucení ke splnění právní povinnosti a zabývá se jím v kontextu kanonického práva ve svém příspěvku nazvaném „Může existovat právo bez meče? (Ad honorem prof. JUDr. et PhDr. Karoliny Adamové, DSc.)“. A celkem trefně dodává, že použití meče v právu nebylo cestou, kterou se prof. Adamová pro svoji mírnou povahu ve své kariéře vydala. To kolega Vilém Knoll se ve svém příspěvku „Zakázané zbraně ve středověkých nařízeních chebské městské rady (krátká poznámka k širšímu tématu)“ věnuje meči jako

skutečně zbrani, jejíž nošení bylo ve středověkém právu regulováno k zajištění bezpečnosti středověkých měst a zabránění excesům při použití tohoto jinak běžného a nutného vybavení měšťanů.

Z osobností právních dějin je dále ve sborníku připomenut například zakladatel samostatného československého státu Milan Rastislav Štefánik v příspěvku Josefa Beňa „Milan Rastislav Štefánik a ideologizácia historiografie v Československu v rokoch 1948–1992“, dále Karel Kizlink, profesor obchodního práva, rektor Univerzity Komenského v Bratislavě v letech 1946–1947 a děkan její právnické fakulty v letech 1935–1936 a v roce 1939 ve stati Miroslava Lysého „Karel Kizlink a jeho prínos Univerzite Komenského“, „Jaroslav Demel – dnes již pozapomenutý právní historik“ ve stejnojmenném článku Jaromíra Tauchena, či osoba Jana Masaryka zmíněná Zdeňkem Veselým v příspěvku „Jan Masaryk a OSN“.

Nechybí ani příspěvek současného děkana Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni a nástupce prof. Adamové v čele Katedry právních dějin Stanislava Balíka z jeho oblíbených dějin advokacie nazvaný „Kajetán Nechodom – advokát a podvodník“, neboť advokacii, jak autor poznamenává, lze nalézt i v rodinném zázemí prof. Adamové. Ve svém poutavém příspěvku o osudu jednoho nepoctivého advokáta se autor dotkl i některých zásad profesionální etiky advokáta, které jsou studentům právnických fakult, včetně Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni, již od počátku studia vštěpovány. Nad politickou morálkou se v teoretické rovině zamýšlí Ladislav Křížkovský ve své stati nazvané „Úvaha o politické morálce“.

Šíře zájmů prof. Adamové, zejména na poli literatury a umění, si jistě všimli i mnozí z kolegů, a tak do kontextu sborníku zapadá příspěvek Jana Šejdla „Malé zamyšlení nad hudbou a právem“, připojil se i Marian Malecki z Jagellonské univerzity v Krakově se svým článkem „Dziejeprawa w powiedzeniach i przyslowiach polskich“

nebo Tomáš Gábriš s tématem „Estetika a politika v postmodernej dobe: pohľad J.-F. Lyotarda“.

Mezi gratulanty jsou i kolegové zabývající se platným právem, kteří ve svých příspěvcích často svůj obor propojují s právní historií, aby tak vzdali svůj hold oslavenkyni. Tak například Zuzana Vostrá přispěla pojednáním nazvaným „Ústavní soudnictví na území České republiky do roku 1948“ nebo Dita Frintová a Ondřej Frinta věnovali článek „K historii rozlišování mezi přepravními řády a smluvními přepravními podmínkami“.

Nejčastěji se ale oslavenkyně i čtenář sborníku může seznámit se zajímavým badáním na poli právní historie, pokrývající jak římské právo, inspirativně a zasvěceně zpracovaná témata z českých právních dějin i historii státu a práva dalších evropských zemí. Tyto příspěvky, svými tématy profesnímu zaměření prof. Adamové asi nejbližší, tvoří největší část sborníku, jejich výčet by neúměrně prodloužil tento text a vyzdvihnout jeden před druhým by bylo nespravedlivé. Pro čtenáře Právnických listů budou jistě důvodem se se sborníkem blíže seznámit.

Nelze přehlédnout, že sborník doplnila ilustracemi také kolegyně prof. Adamové a autorka jednoho z textů Petra Smržová (Jánošíková). Ve svém příspěvku se věnovala tématu „Principy horního práva ve středověkých právních pramenech“. Na ilustracích pak připomněla lásku prof. Adamové ke kočkám.

Sborník „Pocta prof. Karolině Adamové k 70. narozeninám“ je doplněn výběrovou bibliografií prof. Adamové tak, aby uznání jejích profesních a osobnostních kvalit a vyjádření role mezi ctěnými osobnostmi práva byla kompletní.

Sborník jistě zařadí do své knihovny každý, kdo se o historii práva zajímá a chce mít na prof. Adamovou milou připomínku vždy po ruce.

Mgr. Petra Krtková

Národní konference na téma „Právo v kyberprostoru“

doc. JUDr. Mgr. František Vavera, Ph.D., LL.M.

Ve dnech 6. a 7. března 2020 proběhla v Plzni Národní konference 2020, a to na téma „Právo v kyberprostoru“. Konferenci zajistil studentský spolek ELSA (European Law Students Association) Plzeň, působící při Právnické fakultě ZČU v Plzni. Je spolkem sdružujícím studenty práv, který působí ve 44 zemích po celé Evropě. V České republice působí na Právnické fakultě v Brně, Olomouci, Plzni a Praze.

Konference proběhla pod záštitou primátora města Plzeň Mgr. Martina Baxy. Zaměření konference bylo na vysoce aktuální téma, a to na právo v kyberprostoru. Konference byla realizována v pátek 6. března na půdě Magistrátu města Plzně, ve Sněmovním sále, kde vystoupil například JUDr. Tomáš Sokol s tématem „Trestněprávní aspekty robotiky“. Druhý konferenční den se konal na Právnické fakultě ZČU v Plzni, v přednáškovém sále, kde zazněly například přednášky Ochrana dat v kyberprostoru od JUDr. Ing. Pavla Cinka, LL.M., nebo Kybernetické útoky – jak je řešit a přecházet od JUDr. Samuela Krále.

Druhý den konference též proběhla přednáška na téma Metodika vyšetřování trestné činnosti v informačním prostředí od doc. JUDr. Mgr. Františka Vavery,

Ph.D., LL.M., a JUDr. Simony Stočesové, Ph.D., LL.M. Přednášející se zaměřili na současné aktuální téma, tedy metodiku vyšetřování trestné činnosti v kyberprostoru.

Metodika vyšetřování se vztahuje ke třem druhům činností, z nichž každý se vyznačuje jistými specifiky obsahu i právní formy:

- k odhalování trestných činů,
- k vyšetřování trestných činů,
- ke kriminalistické prevenci trestných činů.

Právě dynamický rozvoj informačních technologií, informačního prostoru a informační společnosti s sebou přináší nová společensky škodlivá, patogenní jednání. Z tohoto důvodu je a musí i být nadále kyberkriminalita věnována stále větší pozornost. Pojem kybernetická kriminalita je odvozován od pojmu kybernetický prostor, případně zkráceně kyberprostor. Kyberprostor je virtuální prostředí, které nemá začátek a ani konec, nezná hranice národních států a nelze určit, jak rozsáhlý je. Kybernetická kriminalita, dříve také označována jako informační kriminalita, je definována v Policii ČR jako trestná činnost, která je páchána v prostředí informačních a komunikačních technologií včetně počítačových sítí. Samotná

oblast informačních a komunikačních technologií je buď předmětem útoku, nebo je páchána trestná činnost za výrazného využití informačních a komunikačních technologií jakožto významného prostředku k jejímu páchání.¹

Do kyberkriminality lze zejména shrnout následující trestné činy (oblasti trestné činnosti):

- zejména majetkové trestné činy (například podvodné e-shopy, podvody na internetu),
- mravnostní trestné činy (například trestná činnost páchaná na dětech),
- trestné činy proti autorskému právu (například i softwarové pirátství),
- násilné projevy a hatecrim,

- hacking,
- blagging,
- hospodářské trestné činy (například bankovní podvody, podvodné operace s cílem skrytého odčerpání majetku hospodářské jednotky či praní peněz).

Dále se v přednášce zaměřili na pachatele této trestné činnosti (specifikaci či druhy pachatelů a například i motivy pachatelů). V neposlední řadě byla popsána i samotná metodika vyšetřování této trestné činnosti.

Celá konference se vedla v klidném a vysoce odborném duchu, kdy i při konání ve víkendovém čase byla hojná účast posluchačů. V tomto ohledu lze jen poukázat, při ohlédnutí za touto akcí, na klasický latinský citát: „Discas oportet, quamdiu est, quod nescias“ (Tak dlouho se uč, dokud trvá neznalost).

¹ Využito viz: <https://www.policie.cz/clanek/kyberkriminalita.aspx>

Pohled na účastníky konference v přednáškovém sále na Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni